

De statu & ornamentis.

7. Imp. GORDIANUS A. Claudio.

Statuas sepulcro superimponere, vel monumento, quod (a te) exstructum profiteris, ornamenta, quæ putas, superaddere non prohiberis: cum jure suo eorum, quæ minus prohibita sunt, unicuique facultas libera non denegetur. PP. III. Kal. Aug. GORDIANO A. II. & POMPEJANO COSS. 242.

De jure familiarium sepulcrorum.

8. Imp. PHILIPPUS A. Julia.

Jus familiarium 12. sepulcrorum ad affines, seu proximos cognatos non heredes institutos minime pertinet. PP. XVI. Kal. Jul. PEREGRINO & ÆMILIANO COSS. 245.

De venditione.

9. Idem A. & Philippus C. Faustina.

Locum quidem religiosum distrahi non posse 13, manifestum est: verum agrum 14 purum monumento coherentem 15 profani juris esse, ideoque efficaciter venumdari, non est opinionis incertæ. PP. VI. Kalend. Dec. PHILIPPO A. & TITIANO COSS. 246.

De translatione corporis.

10. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC.

Aquiliana.

Si necdum perpetuæ 16 sepulturæ corpus traditum est: translationem ejus facere non prohiberis. PP. VIII. Id. Febr. DIOCLEFIANO IV. & MAXIMIANO III. AA. COSS. 290.

De supplicio affectis.

11. Idem AA. & CC. Gaudentio.

Obnosios criminum 17 digno supplicio subjectos, sepulturæ tradi non vetamus. PP. VIII. Id. Apr. ipsas IV. & III. AA. COSS. 290.

Ne reliquæ intra civitatem condantur.

12. Idem AA. & CC. Victorino.

Mortuorum reliquias, ne sanctum municipiorum jus polluantur, intra civitatem 18 condi, jampridem vetitum est. PP. III. Kal. Oct. ipsas IV. & III. AA. COSS. 290.

Collatio sepulcri familiaris, & hereditarii.

13. Idem AA. & CC. Dionysio.

Jus sepulcri tam familiaris 19, quam hereditarii 20, ad extraneos etiam heredes: familiaris autem ad familiam, etiam si nullus ex ea heres sit, non etiam ad alium quemquam, qui non est heres, pertinere potest. S. III. Id. Nov. Sirmii, CC. COSS. 294.

De translatione reliquiarum.

14. Imp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA.

Cynegio P. P.

Nemo humanum corpus ad alium locum (sine Augusti 21 affectibus) transferat. Dat. III. Kal. Mart. Constantinop. HONORIO NOBILI PUERO & EVODIO COSS. 386.

In solo Aureliani libro manuscr. notatur, hic deesse Græcam Constitutionem, quam ex Basilicis edidit Cujac.

lib. 11. observ. cap. 21.

15. *

In nullo quopiam loco vestigal 22 ab aliqua persona pro corporibus ex uno in alium locum translatis præstetur.

(12. l. 5. l. 6. vers. liberis. ff. h. t. (13. l. 2. in fin. sup. cod. (14. v. l. 2. §. 4. ff. eod. (15. l. 4. vers. profana. sup. eod. (16. l. 40. ff. eod.

(17. v. l. ff. de cadaver. pun. (18. l. 3. §. 5. ff. de sepulc. viol. (19. l. 5. ff. eod. (20. d. l. 5. l. 6. ff. eod. (21. l. 3. pr. ff. eod. excip. cal. l. 40. ff. l. 10. sup. eod. (22. Vide tamen l. 37. ff. eod.

LIBER QUARTUS.

TIT. I.

DE REBUS CREDITIS I, ET JURE JURANDO. 2

An causa retractari possit perjurii prætextu.

1. Imp. ANTONINUS A. Herculiano.

Causa jurejurando ex consensu utriusque partis, vel adversario inferente, delato & præstito, vel remisso decisa: nec perjurii prætextu retractari potest: nisi specialiter 3 hoc lege excipiatur. PP. XV. Kal. Jul. ANTONINO A. IV. & BALBINO COSS. 224.

Perjurio pœna quando imponatur.

2. Imp. ALEX. A. Felici.

Jurisjurandi contempta religio satis 4 Deum ultorem habet. Periculum autem corporis, vel Majestatis crimen secundum constituta Divorum Parentum meorum, et si per Principis 5 venerationem quodam calore fuerit pejeratum, inferri non placet. PP. VI. Kal. Apr. MAXIMO II. & ÆLIANO COSS. 224.

De inopia probationum.

3. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Severæ.

In bonæ fidei contractibus, necnon (etiam) in ceteris causis, inopia probationum, per judicem 7 jurejurando causa cognita res decidit oportet. PP. X. Kal. Sept. MAXIMO II. & AQUILINO COSS. 286.

De tutela actione.

4. Idem AA. & CC. Maximæ.

Si ad excludendam tutelæ actionem pupillus 8 jusjurandum tutori detulerit, postea eandem litem exercere non prohibetur. PP. Kal. Jul. ipsas IV. & III. AA. COSS. 290.

De fideicommissio.

5. Idem AA. & CC. Juliano.

Cum etiam a pupillorum tutoribus 9, velut ab ipsis pupillis relicta fideicommissa videantur, super fideicommissis Præses provinciæ cognoscet: &, si id tibi relictum esse constiterit, reddi tibi

efficiet. Idem, si inficietur, ad jusjurandum (ut desideras) tutorem adiget. PP. IV. Kal. Dec. ipsas IV. & III. AA. COSS. 290.

De generis & ingenuitatis questione.

6. Idem AA. & CC. Bessio.

Cum proponas partibus placuisse, jurisjurandi religione, generis & ingenuitatis questionem decidi 10: Præses provinciæ juxta decretum arbitri ad voluntatis vestræ placitum amittit tuæ filiis consulat. PP. V. Id. Febr. TIBERIANO & DIONE COSS. 291.

Ne alteri per alterum præjudicetur.

7. Idem AA. & CC. Euthychianæ.

Nec filius 11, nec quisquam alius 12, nec litigando, nec paciscendo, sed neque jusjurandum citra voluntatem dominæ rei deferendo, præjudicium ei facere potest. Unde si citra mandatum tuum aliquid erga rem tuam filius tuus gessit, nec hoc ratum habuisti, nihil tibi oberit. S. Id. Nov. AA. & COSS. 293.

De actione & jurejurando actoris.

8. Idem AA. & CC. Alexandro.

Actori delato, vel relato jurejurando, si juraverit, vel ei remisum 13 sit sacramentum, ad similitudinem judicati in factum actio competit. S. XII. Kal. Maji, CC. COSS. 294.

De conditione jurisjurandi reo delata.

9. Idem AA. & CC. Martiano.

Delata conditione jurisjurandi, reus (si non per actorem, quominus de calumnia juret 14, steterit) per judicem solvere 15, vel jurare, nisi referat 16 jusjurandum, necesse habet. S. V. Kal. Maji, Sirmii, AA. COSS. 299.

De deposito.

10. Idem AA. & CC. Protogeni.

In actione 17 etiam depositi, quæ super rebus quasi sine scriptis datis movetur, jusjurandum ad exemplum ceterorum bonæ 18 fidei judiciorum deferri potest. S. V. Kalend. Decembr. CC. COSS. 300.

TIT. I. (1. Lib. 12. D. 1. (2. Lib. 12. D. 2. §. 4. Inst. de except. (3. v. l. ult. inf. h. t. l. 31. ff. de jurejur. l. ult. ff. qui satisfacere cog. (4. Vide tamen l. ult. ff. stellionatus. (5. l. 13. in fin. ff. de jurejur. l. 41. sup. de transact. (6. v. l. 5. ff. de in lit. jur. (7. l. 31. ff. de jurejur. (8. l. 17. §. 1. ff. d. t. (9. l. 20. inf. de fideicom. l. 69. §. 2. ff. de legat. 2,

(10. v. l. 2. in fin. sup. de pedan. judic. (11. l. 4. infr. ff. alien. rei pign. (12. l. 3. §. 3. in fin. ff. de jurejur. (13. l. 1. sup. h. t. (14. v. l. 34. §. 4. l. 37. ff. de jurejur. (15. d. l. 34. §. 6. (16. d. l. 34. §. 7. (17. Adde l. 4. sup. ad exhib. (18. l. 3. sup. h. t.

De revocatione jurisjurandi.

11. Imp. JUSTINIANUS A. Demostheni. P. P.

Si quis jusjurandum intulerit, & necdum eo præstito, postea (utpote sibi allegationibus abundantibus) hoc revocaverit: sancimus nemini licere penitus iterum ad sacramentum recurrere, satis enim absurdum est redire ad hoc, cui renunciandum putavit, & cum desperavit aliam probationem, tunc denuo ad religionem convolare & iudices nullo modo (eos) audire ad tales iniquitates venientes. † Si quis autem sacramentum intulerit, & (hoc) revocare maluerit, licere quidem (ei) hoc facere, & alias probationes, si voluerit, præstare: ita tamen, ut hujusmodi licentia usque ad litem tantummodo terminum ei præstetur. Post definitivam autem sententiam, quæ provocatione suspensa non fit, vel quæ, postquam fuit appellatum, corroborata fuerit: nullo modo revocare juramentum, & iterum ad probationem venire cuiquam concedimus: ne repetita lite, finis negotii alterius causæ fiat exordium. Dat. xv. Kal. Oct. Chalcedone, DECIO V. C. COS. 529.

Jusjurandum ad decisionem litis quando præstandum. 1. De jurjurando præstando, vel referendo. 2. De procuratore; si quis jurare noluerit. 4. De absentibus. 5. De loco & forma jurandi. 6. De priorum legum confirmatione.

12. Idem A. Demostheni P. P.

Generaliter de omnibus juramentis, quæ in litibus offeruntur, vel a iudice, vel a partibus, definiendum est. Cum enim jam increbuit iudices in plenissima definitione 20 sacramentum imponere: evenit, ut provocatione lite suspensa, hi quidem, qui jusjurandum præstare jussi sunt, ab hac forte luce subtrahantur, probationes autem rerum cadant: cum 21 multum discrepet juramentum hereditarium a principali sacramento. Necessitate itaque rerum coacti, & probationibus pinguius subvenientes, ad hujusmodi venimus sanctionem. Omne igitur juramentum, sive a iudicibus, sive a partibus illatum, vel in principio litis, vel in medio, vel in ipsa definitiva sententia, sub ipso iudice detur, non expectata vel ultima definitione, vel provocationis formidine. 22 §. 1. Sed juramento illato, cum hoc a partibus factum fuerit, & a iudice approbatum: vel ex auctoritate iudicis cuicumque parti illatum: si quidem is, cui imponitur sacramentum, nihil ad hoc fuerit reluctatus, hoc præstetur, vel referatur: necessitate ei imponenda, cui jure refertur, relationis sacramentum subire: vel si hoc recusaverit quasi illato sacramento præstito, causa vel capitulum decidatur, nullo loco provocationi relinquendo. Quis enim ferendus est ad appellationis veniens auxilium in his, quæ ipse facienda procuravit? §. 2. Sin autem is, cui sacramentum est illatum, vel a patre, vel a iudice, hoc subire minime voluerit, licentiam quidam habeat sacramentum recusare 23: iudex autem, si hoc omnimodo præstandum existimaverit, sic causam dirimat, quasi volente eo sacramentum sit recusatum: & ita cetera sive capitula, sive totius negotii summa examinetur, & lis suo Marte percurrat, nullo ei obstaculo obviante. Ipse autem, qui sacramentum sibi illatum dare recusaverit, vel hoc attestetur 24, vel, si forte non audeat, habeat sibi in ultima provocatione repositum auxilium, & si iudex appellationi præsidens, bene quidem illatum: jusjurandum, non rite autem recusatum pronunciaverit: res, secundum quod iudicatum est, permanebit. Sin autem non rite quidem illatum, rite autem recusatum sacramentum pronunciaverit: tunc ei licebit emendare sententiam iudicis, quæ quasi ex recusato sacramento processit, & nihil penitus nec præjudicii, nec injusti dispendii quicumque incurret: sed & causæ cursus ab initio usque ad novissimum terminum non impediatur, & lis æqua lance trutinabitur. §. 3. Sive autem illatum juramentum præstitum fuerit, sive recusatum, ipsi parti, quæ hoc intulit, nullum provocationis remedium in hoc reservabitur: cum nimis crudele est, parti, quæ hoc detulit, propter hoc ipsum, quod iudex ejus petitionem secutus est, superesse provocationem. §. 4. His de præsentibus personis statutis, nec absentes nos fugiunt, sed etiam eos huic legi subjugamus: & si persona præsens non inveniatur, cui sacramentum illatum est, lite forte per procuratorem ventilata, necesse est, vel ipsam principalem personam datis certis induciis ad iudicem venire, ut ea, quæ de sacramentis statuta sunt, impleat; vel (si iudex existimaverit) in provincia, ubi

degit, sub actorum testificatione juramentum ab ea vel dari, vel referri: vel recusari, hoc procedere: ut singulis casibus eventus jam definitus imponatur: licentia danda etiam parti alteri, vel per se, vel per procuratorem super hoc ipsum ordinatum, adesse his, quæ de juramento aguntur: vel si neutrum facere maluerit, & ex una parte, sub fide tamen gestorum juramentum præstari, vel referri, vel recusari: expensis propter hujusmodi causam præstandis, officio iudicis trutinandis, an ab utraque parte, an ab altera oporteat eas dependi: nullo tamen ex hoc litibus impedimento generando: sed, donec ea procedunt, aliis vel capitulis, vel litis membris a iudice examinandis: & postquam fuerint ei intimata gesta super juramento subsecuta, tunc iterum ad hoc capitulum iudice redeunte, & eo adimpleto ad cetera perveniente, omnibus aliis, quæ de præsentibus facta sunt, & in absentium parte observandis §. 5. In omnibus autem casibus, in quibus sacramenta præstantur: observationem judicalem permanere censemus secundum personarum qualitatem, sive sub ipso iudice præstari oportet juramentum, sive in domibus, sive sacris scripturis tactis, sive in sacrosanctis oratoriis. §. 6. Similique modo in sua firmitate manere, quæ de calumniæ jurejurando, vel relato sacramento legibus cautæ sunt, vel a nobis, vel a retro divis Principibus introducta: non enim ut aliquid derogetur antiquioribus legibus, hæc prolata sunt: sed ut, si quid deesse eis videatur, hoc repleatur. Recitata septies in novo consistorio Palatii Justiniani. Dat. III. Kal. Nov. DECIO V. C. COS. 529.

De legatis, & fideicommissis.

13. Idem A. Joan. P. P. P.

Cum quis legatum, vel fideicommissum, utpote sibi relictum exigeret, & testamento forte non apparente pro eo sacramentum ei ab herede delatum esset, & is religionem suam præstasset, affirmans sibi legatum, vel fideicommissum derelictum esse, & ex hujusmodi testamento id, quod petebat, consecutus esset: postea autem manifestum esset factum, nihil ei penitus fuisse derelictum: apud antiquos quærebatur, utrum jurejurando standum esset, an restituere deberet, quod accepisset: vel, si revera ei derelictum fuisset legatum, vel fideicommissum, an daremus licentiam heredi Falcidiam, si competat, ex hoc retinere. Nobis itaque melius visum est, repeti 25 ab eo legatum, vel fideicommissum, nullumque ex hujusmodi perjurio lucrum ei accedere. Sed si verum fuerit inventum: quartæ detentionem introduci, si tamen locum habeat: ne cui ex delicto impium sibi lucrum (afferre) nostris legibus concedatur. Dat. xv. Kal. Nov. Constantinop. post Consulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 532.

TIT. II.

SI CERTUM PETATUR. I

De re alieno hereditario.

1. Imp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Modestino.

Neque æquam, neque usitatam rem desideras, ut æs alienum patris tui non pro portionibus 2 hereditariis exsolvas tu & frater coheres tuus, sed pro æstimatione rerum prælegatarum; cum sit explorati juris, hereditaria onera ad scriptos heredes pro portionibus hereditariis, non pro modo emolumentum pertinere. Quod nec tu ipse ignorare videris, cum creditoribus secundum formam (veteris) juris pro portione tua caveris. Dat. Kal. Jul. CHILONE & LIBONE COSS. 205.

De eo, qui nummos alienos credidit, & stipulatus est.

2. Imp. ANTONINUS A. Hermogeni.

Quamvis pecuniam tuam Asclepiades suo nomine crediderit: stipulando tamen, sibi 3 jus obligationis quæsivit: quam pecuniam ut possis petere, mandatis tibi ab eo actionibus consequeris. PP. VII. Kal. Maji, MESSALA & SABINO COSS. 215.

De his, qui officia administrant.

3. Imp. GORDIANUS A. Sempronio.

Eos, qui officia administrant, neque per se 4, neque per suppositas personas, tempore officii sui in provincia foenus agitare posse, sæpe rescriptum est. PP. VIII. Kal. Sept. GORDIANO A. & AVIOLA COSS. 240.

(25. v. l. 1. supr. h. t.)

TIT. II. (1. Lib. 12. D. 1. pr. Inst. quib. mod. re contrah. oblig. (2. l. 26. supr. de pact. l. 6. supr. fam. ercif. l. 2. inf. de hered. act. l. 1. inf. de except. l. 10. inf. de jure delib. l. 35. §. 1. ff. de hered. inst. l. 85. §. 1. in fin. ff. de verb. oblig. l. 2. in fin. ff. de stipul. præ. (3. l. 16. inf. de pign. (4. l. 33. ff. de reb. cred. l. un. supr. de contract. judic.

(19. arg. l. 75. ff. de reg. jur. (20. v. l. 11. infr. de sentent. & interloc. (21. 2. Feud. 58. §. cum datur. (22. Abrog. l. 11. supr. h. t. (23. Immo vide l. 9. supr. 604. l. 38. ff. de jurejur. (24. v. l. 34. pr. ff. d. t.

De pecunia absentis nomine ejus credita.

4. Imp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS Cæs.

Maximo.

Si absentis pecuniam, nomine ejus, fœnori dedisti, ac repro-
bato nomine, mandatis actionibus experiris: Præfes provin-
ciæ jurisdictionem suam præbebit. §. 1. Idem si cessare manda-
tum animadverterit, utilem tibi adversus debitorem actionem
eo nomine competere non negabit. Propos. xv. Kal. Mart. PRÆ-
SENTE & ALBINO coss. 247.

De instrumento.

5. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC.

Aristodemo & Proculo.

Si non singuli in solidum accepta mutua quantitate, vel stipu-
lanti creditori sponte vos obligastis, (licet uni numerata sit
pecunia) vel intercessionis nomine hanc pro reo suscepistis obli-
gationem: frustra veremini, ne ejus pecuniæ nomine vos con-
venire possit, quam alii mutuo dedit, si intra præstitutum tem-
pus rei gestæ quæstionem detulistis. † Ac multo magis inanem
timorem geritis, si pecunia numerata, oleum susceptum instru-
mento sit collatum: cum si reddendi stipulatio nulla subjecta est,
& hujus rei est habita solemnitas contestatio, in suo statu rema-
nente eo, quod vere factum intercessit, ex olei accepti scrip-
tura nihil deberi manifestum est. S. v. Non. Maji, AA. coss. 293.

De novatione, de instrumento simulato, de usuris.

6. Iidem AA. & CC. Nicandro.

Si ex pretio debitæ quantitatis, facta novatione, per stipulatio-
nem usuras licitas ab eo, contra quem supplicas, stipulatus
es: falsa mutuo datæ quantitatis demonstratio præmissa 6, cum
obligationis substantia non defecerit, quominus usque ad modum
placitum usuræ possint exigi, nihil nocet. † Si vero, citra 7 vin-
culum stipulationis, tantum mutuum pecuniam datam conscrip-
tum est, & ejus præstati fœnus convenit: simulatis pro infectis
habitis, hujusmodi placitum nihil de præcedenti mutavit obli-
gatione. S. xv. Kal. Dec. AA. coss. 293.

*De origine pecuniæ creditæ, de persona, cujus nomine
creditum est, spectanda.*

7. Iidem AA. & CC. Pactumejo.

Non unde 8 originem pecunia, quæ mutuo datur, habeat; sed
qui contraxit, si ut propriam numeravit; in hujusmodi obli-
gationibus requiritur. S. v. Non. Oct. Sirmii, AA. coss. 293.

*De re æstimata data mutui causa, de stipulatione usuræ
illegitimæ, de pignore non idoneo.*

8. Iidem AA. & CC. Proculo.

Si pro mutua pecunia 9, quam a creditore poscebas, argen-
tum, vel jumenta, vel alias species utriusque consensu æsti-
matus accepisti, dato auro pignori, licet ultra usuram centesi-
mam usuras stipulanti spondidisti: tamen fors 10, quæ æsti-
matione placito partium definita est, & usurarum titulo legitima
11 (summa) tantum recte petitur. Nec quicquam tibi prodesse
potest, quod minoris 12 esse pretii pignus, quod dedisti, pro-
ponis, quo minus hujusmodi quantitatis solutioni pareas. S.
xvii. Kal. Jan. AA. coss. 293.

Si duo simul crediderint.

9. Iidem AA. & CC. Alexandro.

Cum te in Gallia cum Syntropho certum auri pondus, itemque
numeratam pecuniam mutuo dedisse, ut Romæ solveretur
precibus adseveras: aditus competens Judex si duos reos stipu-
landi, vel re pro solido tibi quæsitam actionem, sive ab heredi-
bus Syntropho procuratorem te factum animadverterit; totum
debitum; alioqui, quod dedisti, solum restitui tibi jubebit. S.
xv. Kal. Jan. AA. coss. 293.

*De uno instrumento plurimum obligationum, de stipulatione
mutuo adjuncta, de pœnitentia.*

10. Iidem AA. & CC. Crispino.

Eo quod a multis proprii debiti singulorum obligationis uno
tantum instrumento probatio continetur: exactio non inter-
pellatur. Nam si pro pecunia, quam mutuo dedisti, tibi vinum
stipulanti, qui debuerant, sponderunt: negotii gestæ pœniten-
tia contractum recte 13 habitum non constituit irritum. S. 11.
Non. Febr. Sirmii, AA. coss. 299.

(5. v. vers. multum Inst. de liter. oblig. (6. l. 11. §. 1. ff. de reb. cred. l. 17
pr. ff. de pact. (7. l. 3. inf. de usur. (8. v. l. 2. supr. h. t. (9. Adde l. 11.
ff. de reb. cred. (10. l. 20. ff. l. 26. §. 1. vers. si quis autem, inf. de usur.
(11. l. 29. ff. d. t. (12. Confer. Edict. Inst. 9. c. 4. l. 3. inf. de distract. pign.
l. 28. ff. de reb. cred. (13. l. 17. inf. de solut.

De incendio.

11. Iidem AA. & CC. Maximiano.

Incendium 14 ære alieno non 15 exiit debitorem. 16. S. 11.
Id. Febr. Sirmii, AA. coss. 299.

De his, qui in rem communem mutuati sunt.

12. Iidem AA. & CC. Theophanio.

Si in rem communem cum Jone mutuum sumfisti pecuniam,
nec re, nec solennitate verborum vos obligastis in solidum:
& si eam post integram solvisi: de restituenda tibi parte con-
tra Jonem experiri, ut debitum poscens, judice cognoscere
potes. S. xv. Kal. Sep. CC. coss. 300.

De eo, qui mutuatus est in res alienas.

13. Iidem AA. & CC. Frontoni.

Eum, qui mutuum sumfisti pecuniam, licet in res alienas, cre-
ditore non contemplatione domini rerum eam fœnori dante;
principaliter obligatum, obnoxium remanere oportet. S. xvii.
Kal. Novem. Nicomedia, CC. coss. 300.

De eo, qui instrumento subscripsit.

14. Iidem AA. & CC. Hadriano.

Mutuum pecuniæ, quam aliis dedit creditor, citra solennitatem
verborum subscribentem instrumento 17 (te) non habet
obligatum. Sine die, AA. coss. *

Si mutuatus creditit.

15. Iidem AA. & CC. Charidemo.

Non adversus te creditores, qui mutuum sumfisti pecuniam,
sed ejus 18, cui hanc credideras, heredes experiri, contra
juris formam evidenter postulas. S. v. Kal. Dec. CC. coss. *

De eo, qui judici, vel honorem ambienti mutuavit.

16. Imp. HONORIUS & THEODOSIUS AA.

Theodoro P. P.

Quisquis Judici fœnebrem pecuniam mutuaverit 19, si in pro-
vincia fuerit versatus, quasi emtor legum atque provinciæ:
vel si quis collectarius honoris pretium dederit ambienti: exilii
pœna una cum ipso judice plectetur. Dat. xvii. Kal. Novembr.
BASSO & PHILIPPO coss. 408.

De chirographis.

17. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

Super chirographariis instrumentis hæc pro communi utilitate san-
cienda duximus, ut, si quis pecunias credere supra quinquaginta
libras 20 auri voluerit, vel super reddito debito securitatem
accipere: cum amplius sit memorata quantitate; sciat, non ali-
ter debere chirographum a debitore, vel creditore recipere, quam
si testimonium trium 21 testium probatæ opinionis per eorum
subscriptions (idem) chirographum capiat. Nam si contra hujus-
modi observationem chirographum super pecuniis memoratam
auri quantitatem excedentibus proferatur: minime hoc admitti
a judicantibus oportet. Quod & in futuris creditis, vel debito-
rum solutionibus locum habere oportet. Dat. x. Kal. Jun. Con-
stantinop. DN. JUSTINIANO A. 11. cos. 528.

In AUTENT. de instrument. caus. & fide §. oportet
vero. col. 6. tit. 2. al. 3. seu

Novell. 73. cap. 8.

Sed novo jure quinque testes adhibendi sunt, si fiat ab imperio li-
terarum contractus in scriptis, & in civitate, & excedat libram
auri: nam si quis facere quemlibet contractum ex non scripto volue-
rit: manifestum est, quia aut per testes, aut per jusjurandum fidem
percipiet, actore quidem testes deducente, pulsato autem jurante,
aut referente, sicut judex disposuerit. In agris autem, quæ hætenus
valuerunt apud eos, & nunc sint firma.

TIT. III.

DE SUFFRAGIO. I

1. Imp. THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA.

Rufino P. P.

Si qui desideria sua explicare cupientes, ferri sibi a quoquam
suffragium postulaverint, & ob referendam vicem se sponcione
constrinxerint: promissa restituant; cum ea, quæ optaverint, con-

(14. Adde l. 7. infr. de condit. inserti. (15. §. 2. vers. & is quidem.
Inst. quib. mod. re contrah. oblig. l. 1. §. 4. ff. de oblig. & act. (16. Excip.
l. 5. ff. de nau. san. (17. l. 11. infr. de oblig. & act. l. 15. infr. de admin.
tut. v. l. 6. infr. de fidejuss. (18. Adde l. 13. infr. de oblig. l. 49. ff. de con-
diti. indeb. (19. v. supr. de contract. judic. l. 3. supr. h. t. (20. v. Nov. 73.
c. 8. (21. l. 11. infr. qui potiores, v. d. Nov. 78. c. 2. c. 8. Nov. 90. c. 2.

TIT. III. (1. Nov. 8. adde Nov. 161. c. 2.

sequen-

sequantur: si artibus moras nectant, ad solutionem debiti coarctandi sunt §. 1. Et si quid eo nomine in auro, vel argento, vel ceteris (rebus) mobilibus datum fuerit: traditio 2 sola sufficit, & contractus habebit perpetuam firmitatem: quoniam collatio rei mobilis inita, integra fide ac ratione cumulatur. §. 2. Quod si prædia rustica, vel urbana placitum continebit: scriptura, quæ ea in alium transferat, emittatur, sequatur (&) traditio corporalis, & rem fuisse completam gesta testentur: aliter enim ad novum dominum transire non possunt, neque de veteri jure discedere. §. 3. Quod si quis, dum solo commonitorio suffragio nititur, bona duxerit occupanda; reus temeritatis ac violentiæ retinebitur, ac in statum pristinum possessio reducetur, eo a petitione excluso, qui non dubitavit invadere, quod petere debuisset. Dat. III. Non. Mart. ARCADIO III. & HONORIO II. AA. COSS. 394.

TIT. IV.

DE PROHIBITA SEQUESTRATIONE I PECUNIÆ.

1. Imp. HONOR. & THEOD. AA. Joanni P. P.

Quotiens ex quolibet contractu pecunia postulatur, sequestrationis necessitas conquiescat. Oportet enim debitorem primo convinci, & sic deinde ad solutionem pulsari: Quam rem non tantum juris ratio, sed & ipsa æquitas persuadet, ut probationes secum 2 adferat, debitoremque convincat pecuniam petiturus. Dat. VI. Id. Julii, Ravennæ, HONORIO XIII. & THEODOSIO X. AA. COSS. 422.

TIT. V.

DE CONDICTIONE INDEBITI. I

De causa judicati, de herede, de usuris.

1. Imp. ANTON. A. Mutiano.

Pecuniæ indebitæ per errorem, non ex causa judicati solutæ, esse repetitionem 2 jure conditionis non ambigitur. Si quid igitur probare potueris patrem tuum, cui heres extitisti, amplius debito creditori suo persolvisse, repetere potes. Usuras autem ejus summæ præstari tibi frustra desideras: actione enim conditionis ea sola quantitas repetitur, quæ indebita soluta est. P. P. III. Kal. Augusti. ANTONINO A. IV. & BALBINO COSS. 214.

De delegatione.

2. Idem A. Secundinæ.

Si citra ullam transactionem 3 pecuniam indebitam alieno creditori promittere delegata es, adversus eam, quæ te delegavit, conditionem habere potes. P. P. XIV. Kal. Januarii. ANTONINO A. IV. & BALBINO COSS. 214.

De quantitate, de cautione.

3. Imp. DIOCLET. & MAXIMIAN, AA. & CC.

Pamphilo.

Cum & soluta indebita quantitas ab ignorante repeti possit: multo facilius quantitatis indebitæ interpositæ scripturæ 4 conditio competit, vel doli exceptio agenti opponitur. S. III. Non. April. Byzantii, AA. & CC. COSS. 293.

De his, quæ per inficiationem in lite crescunt.

4. Idem AA. & CC. Heraclio.

Ea, quæ per inficiationem in lite crescunt, ab ignorante etiam indebita soluta repeti non posse, certissimi juris est. Sed & si 5 cautio indebitæ pecuniæ ex eadem causa interponatur: conditioni locum non esse constat. S. V. Idib. April. Byzantii, AA. COSS. 293.

De herede.

5. Idem AA. & CC. Attalo.

Si a patre emancipatus, ei non intra tempora præstituta jure honorario successisti, quidquid indebitum postea per errorem (utpote patris 6 successor) dedisti, ejus conditionem tibi competere, non est incerti juris. S. XIV. Kal. Maji, AA. COSS. 293.

De solutione pro alio.

6. Idem AA. & CC. Mnaseæ.

Si per ignorantiam facti non debitam quantitatem pro alio 7 solvistis; & hoc, adito Rectore provinciæ fuerit probatum: hanc ei,

(2. v. l. 20. supr. de pact.)

TIT. IV. (1. Excip. l. 5. infr. quor. appell. l. 7. in fin. ff. qui satisf. cog. vide l. 110. ff. de V. S. (2. l. 4. supr. de edendo.)

TIT. V. (1. Lib. 12. D. 6. (2. l. 29. §. 5. ff. mandati. (3. l. 65. §. 1. ff. h. t. l. 6. supr. de juris & facti ignor. l. 1. supr. de pact. l. 19. l. 25. supr. de transact. l. 78. ff. ad SC. Trebell. (4. v. l. 4. in fin. infr. h. t. (5. §. ult. Inst. de oblig. quæ quasi ex contract. (6. v. l. 65. in fin. ff. h. t. (7. v. l. 46. ff. eod.)

cujus nomine soluta est, restitui eo agente providebit. S. VI. Id. Augusti. AA. COSS. 293.

De fideicommissio, vel legato.

7. Idem AA. & CC. Dionysia.

Fideicommissum vel legatum indebitum per errorem s facti solutum, repeti posse, explorati juris est. S. V. Idus Septemb. AA. COSS. 293.

De falso procuratore.

8. Idem AA. & CC. Zyparo.

Creditoris falso 9 procuratori solventi, adversus eum indebiti repetitio, non obligationis liberatio competit. S. Petii. XV. Kal. Nov. AA. COSS. 293.

De eo, qui indebitum sciens solvit. 1. De re a non domino distracta.

9. Idem AA. & CC. Gratianæ.

Indebitum solutum sciens 10, non (recte) repetit. §. 1. Citra mandatum autem ab alio re distracta, dominus evicta re, vel ob præcedens vitium satis emtori faciens, non indebitum prætere (potest,) sed per hujusmodi factum ratum contractum habuisse probans, a se debitum ostendit esse solutum. S. IV. Non. Decembr. Nicomedia, CC. COSS. 293.

De debitore alternata, qui utrumque solvit.

10. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

Si quis servum certi nominis, aut quandam solidorum quantitatem, vel aliam rem promiserit, & cum licentia (ei) fuerat unum ex his solvendo liberari, utrumque per ignorantiam dependit: dubitabatur, cujus rei daretur a legibus ei repetitio, utrumne servi, an pecuniæ: & utrum stipulator, an promissor habeat hujus rei facultatem? Et Ulpianus 11 quidem electionem ei præstat, qui utrumque accepit, ut hoc reddat, quod sibi placuerit, & tam Marcellum, quam Celsum sibi consonantes refert. Papinianus autem ipsi, qui utrumque persolvit, electionem donat: qui & antequam dependat, ipsam habet electionem, quod velit præstare; & hujus sententiæ sublimissimum testem adducit Salvium Julianum 12 summæ auctoritatis hominem, & Prætorii Edicti (perpetui) ordinatorem. Nobis hæc decidentibus, Juliani & Papiniani sententia placet, ut ipse (habeat) electionem recipiendi, qui & dandi habuit. Dat. Kal. Aug. Constantinop. LAMPAD. & ORESTE VV. CC. COSS. 530.

De eo, qui mente titubante & ancipiti solvit.

11. Idem A. Juliano P. P.

Pro dubietate eorum, qui mente titubante indebitam solverint pecuniam, certamen legumlatoribus incidit; idne, quod ancipiti animo persolverint, possint repetere, an non? Quod nos decidentes, sancimus, omnibus, qui incerto 13 animo indebitam dederint pecuniam, vel aliam quandam speciem persolverint, repetitionem non denegari, & præsumtionem transactionis non contra eos induci: nisi hoc specialiter ab altera parte approbetur. Dat. Kal. Oct. Constantinop. LAMPADIO & ORESTE, VV. CC. COSS. 530.

TIT. VI.

DE CONDICTIONE I OB CAUSAM DATORUM.

De causa dotis.

1. Imp. ANTONINUS A. Callisthenidi.

Pecuniam, quam te ob dotem accepisse pacto interposito (ut fieri, quum jure matrimonium contrahitur, adsolet) proponis: impediende quocumque modo juris auctoritate matrimonium (constare, nullam de dote actionem habes 2: & propterea pecuniam, quam eo nomine accepisti,) 3 jure conditionis restituere debes: & pactum, quod ita interpositum est, perinde ac si interpositum non esset, haberi oportet. P. P. VI. Kalend. Augusti. LÆTO II. & CEREALE COSS. 216.

De donatione.

2. Imp. ALEXANDER A. Asclepiadi.

Si (ut proponis) pater tuus ea lege sorori tuæ prædia, ceteraque, quorum meministi, donavit, ut creditoribus ipsa satisfaceret, ac, si placita observata non essent, donatio resolveretur, eaque contra fidem negotii gesti versata est, non est iniquum, actionem conditionis ad repetitionem rerum donatarum tibi, qui

(8. l. 10. supr. de jur. & facti ignor. l. 9. infr. ad leg. Falc. l. 9. §. 5. ff. de juris & facti ignor. (9. Confer. l. 14. ff. de condit. caus. dat. (10. l. ult. inf. l. 1. l. 50. ff. h. t. l. 21. §. 1. ff. de inoff. testam. l. 53. ff. de reg. jur. arg. l. 29. pr. ff. de donat. adde tamen l. 2. ff. h. t. (11. l. 26. §. 13. ff. eod. (12. v. l. 32. in fin. ff. eod. (13. l. 29. pr. ff. de donat.)

TIT. VI. (1. Lib. 12. D. 4. (2. l. 6. ff. h. t. Fac. §. 12. Inst. de nupt. (3. Immo vide l. 4. infr. de incest. & inutil. nupt.)

patri successit, decerni . P. P. xiv. Kal. Dec. ALBINO & MAXIMO COSS. 228.

3. Imp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Aurelio & Alexandræ.

Ea lege in vos collata donatio, ut neutri alienanda & sue portionis facultas ulla competeret, id efficit, ne alteruter vestrum dominium prorsus alienet: vel ut donatori, vel ejus heredi conditio, si non fuerit conditio servata, quaratur. P. P. Kal. April. VALERIANO IV. & GALLIENO III. AA. COSS. 258.

De conditione liberationis.

4. Iidem AA. & VALERIANUS C. Æmilix.

Si cum exigua pecuniam revera susciperes, longe majorem s te accepisse cavisti, eo s quod tibi patrocinium 6 adversarius repromitteret: cum dicas fidem promissi non secutam: ut libereris obligatione ejus, quod non acceptum propter speratum patrocinium spondidisti, per conditionem consequeris. P. P. v. Kalend. Maji, ÆMILIANO & BASSO COSS. 260.

De milite dato procuratore.

5. Imp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. & CC. Martiali.

Si militem ad negotium (tuum) procuratorem fecisti, cum hoc legibus 7 interdictum sit, ac propter hoc pecuniam ei numerasti: quicquid ob causam datum est, causa non secuta restitui tibi competens Judex curæ habebit. P. P. x. Kal. Octobr. ipis IV. & III. COSS. 290.

De ancilla data, ut manumittatur.

6. Iidem AA. & CC. Cyrioni & Plotioni.

Cum ancillam patrem vestrum ei, contra quem supplicatis, dedisse proponatis: interest multum, utramne donandi animo dederit, an ob manumittendam filiam, quam ancillam existimabat: cum perfecta quidem donatio revocari non s possit, causa vero donandi non secuta, repetitio competat. S. II. Idus Maji AA. COSS. 293.

De donatione.

7. Iidem AA. & CC. Gerontio.

Si repetendi 9, quod donabas uxori ejus, quem ad proficiscendum recum hujusmodi liberalitate provocare proposueras, nullam 10 addidisti conditionem, remanet integra donatio: cum levitati 11 perfectam donationem revocare cupientium jure occuratur. S. VII. Kal. Sept. AA. COSS. 293.

8. Iidem AA. & CC. Flaviano.

Dictam legem donationi, si non impossibilem contineat causam, ab eo, qui hanc suscepit, non impletam, conditioni facere locum, juris distat disciplina. Quapropter si titulo liberalitatis res tuas in sponsam conferendo, certam dixisti legem; nec hanc illa, cum posset, paruit 12, successores ipsius de repetendis, quæ dederas, si hoc tibi placuerit, convenire non prohiberis. S. III. Id. Febr. AA. COSS. 293.

De eo, qui accepit, ut manumitteret.

9. Iidem AA. & CC. Bibulo.

Si liber constitutus, ut filia tua manumittantur, aliquid dedisti: causa non secuta, de hoc (tibi) restituendo conditio competit: nam si quid servus de peculio domino dederit, contra eum (quidem) nullam actionem habere potest: sed dominum, qui semel accipere pecuniam pro libertate passus est, aditus provinciarum Receptor hortabitur 13, salva reverentia, favore scilicet libertatis, placito suo stare. S. III. Id. Febr. Sirmii, AA. COSS. 299.

De culpa & casu fortuito.

10. Iidem AA. & CC. Canonianæ.

Pecuniam a te datam, si hæc causa, pro qua data est, non culpa accipientis, sed 14 fortuito casu non est secuta, minime repeti posse certum est. S. III. Non. Dec. Nicomedia, CC. COSS. 300.

De advocacionis causa.

11. Iidem AA. & CC. Stratonicæ.

Advocationis causa 15 datam pecuniam, si per eos, qui acceperant, quo minus susceptam fidem impleant 16, iterisse probetur, restituendam esse convenit. S. XVII. Kal. Januar. CC. COSS. 300.

(4. v. l. ult. infr. de reb. alien. non alien. immo vide l. 61. ff. de pact. (5. v. l. 3. ff. de condit. sine caus. (6. l. 3. supr. de postul. l. 1. §. 10. supr. de extraord. cognit. (7. l. 13. supr. l. 8. §. 2. ff. de procur. (8. v. l. 7. in fin. infr. h. a. (9. l. 12. infr. de donat. ante nupt. (10. l. 25. supr. de transact. l. 50. ff. de condit. indeb. (11. l. 6. supr. h. t. (12. l. pen. ult. infr. eod. l. 9. l. 22. infr. de donat. (13. l. 8. infr. de lib. caus. (14. l. 8. supr. l. ult. infr. h. t. l. 5. ff. de condit. causa data. (15. l. 4. supr. h. t. (16. l. 8. supr. eod.

TIT. VII.

DE CONDICTIONE OB TURPEM CAUSAM.

De cautione ob turpem causam interposita.

1. Imp. ANTONINUS A. Ingenuo.

Si ex cautione tua conveniri cœperis: nullam pecuniam te accepisse, sed ob turpem 2 causam, & quam fieri prohibitum est, interpositam (cautionem,) ei, qui super ea re cogniturus est, probandum est: & eo impleto absolutio sequetur. Sine die & Consule.

De dato propter turpem causam.

2. Idem A. Longino.

Cum te propter turpem causam, contra disciplinam temporum meorum, domum adversariæ dedisse profitearis: frustra eam tibi restitui desideras, cum in pari 3 causa possessoris conditio melior habeatur. P. P. xv. Kal. Dec. LETO II. & CEREALE COSS. 216.

De dato evitandi tyrocini causa.

3. Imp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA.

Dizonti militi.

Quod evitandi tyrocini 4 causa dedisse te, apud competentem Judicem, ei, de quo quereris, indubia probationis luce confiterit, instantia ejus recipies. 5 Qui memor censuræ publicæ, post restitutionem pecuniæ, etiam concussionis crimen inultum esse non patietur. P. P. III. Kal. August. ipis IV. & III. AA. COSS. 290.

De turpi causa accipientis tantum. De usuris.

4. Iidem AA. & CC. Rufino.

Quoties 6 accipientis, non etiam dantis turpis invenitur causa: licet hæc secuta fuerit, datum eodici tantum, non etiam usuræ peti possunt. S. VII. Id. Januar. Sirmii, AA. COSS. 293.

De lenocinio mariti.

5. Iidem AA. & CC. Bicophoro.

Mercalem te habuisse uxorem proponis: Unde intelligis, & confessionem lenocinii preces tuas continere, & cautæ 7 quantitatis ob turpem causam exactioni locum non esse. Quamvis enim utriusque 8 turpitudine versatur, ac solutæ quantitatis cessat repetitio: tamen ex hujusmodi stipulatione 9 contra bonos mores interposita denegandas esse actiones juris auctoritate demonstratur. S. VI. Id. Maji, CC. COSS. 294.

De furto.

6. Iidem AA. & CC. Eutychiæ.

Ob restituenda (ea,) quæ 10 subtraxerat, accipientem pecuniam, cum ejus 11 tantum interveniat turpitudine, conditione conventum, hanc restituere debere convenit. Dat. xv. Kal. Jun. CC. COSS. 294.

De pecoribus abactis.

7. Iidem AA. & CC. Zenoni.

Eum, qui ob restituenda 12, quæ abegerat, pecora, pecuniam accepit: tam hanc, quam ea, quæ per hoc commissum tenuit, restituere debere convenit: licet mortua 13, vel alio fortuito casu periisse dicantur: cum hoc casu in rem 14 mora fiat. Dat. v. Kal. Dec. Nicomediæ, AA. COSS. 299.

TIT. VIII.

DE CONDICTIONE FURTIVA. 1

De pluribus delinquentibus.

1. Imp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Hermogeni.

Praeses provinciarum sciens furti quidem actione singulos 2 quosque in solidum teneri, conditionis vero nummorum furtim subtractorum electionem esse; ac tum demum, si ab uno satis factum fuerit, ceteros liberari: jure proferre sententiam curabit. Dat. Kal. Maji, CC. COSS. 294.

De rei interitu.

2. Iidem AA. & CC. Aristæneto.

Ante oblationem interentæ 3 rei furtivæ damnum ad furem pertinere certissimi juris est. Dat. Kal. Maji CC. COSS. 194.

TIT. VII. (1. Lib. 12. D. 5. (2. v. l. 26. l. 27. ff. de verb. oblig. (3. l. 5. infr. l. 3. l. 4. §. 3. l. 8. ff. h. t. l. ult. ff. de condit. sine caus. l. 5. §. 1. ff. de calu. l. 128. pr. ff. de R. J. (4. l. 12. §. 1. ff. de pollicit. (5. arg. l. 4. infr. h. t. (6. v. l. 3. supr. l. 6. l. 7. infr. l. 1. in fin. l. 2. ff. eod. (7. l. 1. supr. eod. l. 26. l. 27. ff. de verb. oblig. (8. v. l. 3. supr. h. t. (9. §. 24. Inst. de inutil. stip. (10. Adde l. ult. infr. h. t. (11. v. l. 4. supr. eod. (12. d. l. 4. l. 6. supr. eod. (13. l. 1. supr. de his, quæ vi met. caus. l. 2. infr. tit. prox. l. 9. i. fr. de furt. l. 8. ff. de condit. furt. l. 1. §. 34. l. 19. ff. de vi & vi arm. l. 46. ff. de furt. (14. l. 8. §. 1. l. ult. ff. de condit. furt.

TIT. VIII. (1. Lib. 19. D. 1. (2. l. 1. in fin. ff. si is qui testam. liber. (3. v. l. 6. l. 7. supr. tit. prox.

TIT. IX.

DE CONDICTIONE EX LEGE ET SINE CAUSA 1,
VEL INJUSTA CAUSA. 2

De fisco.

1. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Ulpio.

Licet ante tempus debita exigi non possint: tamen si te ex primo impilo debitorem constitutum fisci, ac patrimonium tuum exhaustum Præses provincie compererit, ut ad solutionis securitatem solum fœnebris pecunie subsidium superesse videatur: commonebit debitorem 3 tuum, si saltem ipse sit solvendo, ut ante definitum tempus debita repræsentet: ut fisco, cujus ob necessitates publicas causam potiores esse oportet, debita pecunia exsolvarur. S. XIII. Kal. Aug. Sirmii, CC. coss. 294.

De instrumento quantitatis soluta.

2. Idem AA. & CC. Sculatio.

Dissolutæ 4 quantitatis retentum instrumentum, inefficax penes creditorem remanere, & ideo per conditionem reddi oportere, non est ambigui juris. S. XIII. Non. Apr. CC. coss. 300.

De mala fidei possessore, & de fructibus.

3. Idem AA. & CC. Galatia.

Mala fidei possidens, de proprietate victus, (de) 5 exstantibus fructibus (rei) vindicatione, (de) consumtis vero conditione conventus, eorum restitutioni parere compellitur. Dat. Id. Febr. CC. coss. 302.

De cautione non numerata pecunia.

4. Idem AA. & CC. Alexandro.

Si non est numeratum, quod velut accepturum te summisse mutuo scripsisti: & necdum transisse tempus statutum, vel intra hunc diem habitam contestationem monstrando, reddi 6 tibi cautionem Præsidali notione postulare potes. Dat. XVII. Kal. Jan. CC. cos. 302.

TIT. X.

DE OBLIGATIONIBUS 1, ET ACTIONIBUS. 2
De actionibus ei, qui pro alio solvit, mandatis.

1. Imp. GORDIANUS A. Valeria.

Data certæ pecuniæ quantitate ei, cujus meministi, in vicem debiti actionem 3 tibi adversus debitorem, pro quo solvisti, dicis esse mandatam: & antequam eo nomine litem 4 contestaretis, sine 5 herede creditorem fati munus implese proponis: Quæ si ita sunt, utilis actio tibi competit. P. P. v. Kal. Maji, ATTICO & PRÆTEXTATO coss. 243.

De nominibus in dotem datis.

2. Imp. VALERIANUS & GALLIENUS AA. Celso.

Nominibus 6 in dotem datis, quamvis nec delegatio præcesserit, nec litis contestatio subsequuta sit: utilem 7 tamen marito actionem ad similitudinem ejus 8, qui nomen emerit, dari oportere, sæpe rescriptum est. P. P. XIV. Kal. Febr. SECULARI & DONATO coss. 261.

De colonis ob debita locatoris non conveniendis.

3. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Rusticiano.

Ob causam 9 proprii debiti locatoris conveniri 10 colonos pensionibus ex placito satisfactores, perquam injuriosum est. P. P. Frid. Kal. Jan. Tyberide, MAXIMO II. & AQUILINO coss. 286.

De bona fide.

4. Idem AA. & CC. Licinix.

Bonam 11 fidem in contractibus 12 considerari æquum est. III. Non. Oct. AA. coss. 287.

De obligatione contrahenda, vel dissolvenda.

5. Idem AA. & CC. Camerino & Martiano.

Sicut initio libera potestas unicuique est habendi, vel non habendi contractus; ita renunciare 13 semel constitutæ obligationi, adversario non consentiente 14, nemo 15 potest. Qua-

TIT. IX. (1. Lib. 12. D. 7. (2. Lib. 12. D. 5. (3. Adde infr. quando fisco, vel priv. (4. v. l. ult. sup. ad exhib. l. ult. inf. de solut. (5. l. 22. sup. de rei vindic. l. 22. §. 2. ff. de pignor. act. (6. l. 7. inf. de non numer. pecun.

TIT. X. (1. Lib. 44. D. 7. Lib. 3. Inst. 14. (2. Lib. 4. Inst. 6. (3. v. l. 9. sup. de procur. (4. l. 23. sup. d. t. l. 33. inf. de donat. (5. v. l. penult. in fin. inf. ad SC. Trebell. (6. v. l. 41. §. 3. ff. de jure dot. l. 49. pr. ff. solut. matr. (7. l. 1. sup. h. t. l. ult. inf. quando fisco, vel priv. (8. l. 19. ff. h. t. (9. Adde Nov. 52. c. 1. (10. Contex. l. 11. inf. h. t. (11. l. 31. ff. de positi. (12. Adde l. 22. ff. de donat. l. 16. ff. de pondit. & demonstr. (13. l. 10. sup. si certum pet. l. 58. ff. de pact. v. inf. quando liceat ab emt. (14. §. 11. Inst. de mandat. immo v. l. 1. §. 46. ff. de pos. l. 3. inf. de locat. (15. l. 39. sup. de transact. l. 12. in fin. inf. de contr. emt. l. 3. l. 7. infr. de rescind. vend. l. 35. §. 5. inf. de donat. l. 1. §. 1. ff. nauæ, caup. l. 36. in fin. ff. de judic. l. 17. §. 3. ff. commodati l. 22. in fin. ff. mandati l. 9. pr. ff. de curat. furios.

propter intelligere debetis, voluntariæ obligationi semel vos nexos, ab hac, non consentiente altera parte, de cujus precibus fecistis mentionem, minime posse discedere. Dat. Non. Apr. Byzantii, AA. & CC. coss. 290.

De nomine dato in solutum, & de pignoribus.

6. Idem AA. & CC. Mauricio.

Si in solutum nomen debitoris sui debitor tibi dedit tuus, ac te in rem tuam procuratorem fecit: pignora, quæ specialiter, vel generaliter habes obligata, persequere. 16 Quod si ab his, 17 quibus fuerant obligata, cum potiores erant, distracta probentur, emtoribus avocari non posse perspicias. Dat. IX. Kal. Jul. Sirmii, AA. coss. 293.

De emtione nominis, & de pignoribus.

7. Idem AA. & CC. Dionysio.

Si a creditore 18 nomen comparasti: ea pignora, quæ venditor nominis persequi posset, apud Præsidem provincie vindica: nam si debitum ex ejus persona res (tibi) obligatas tenentes non transferant, jure communi pignora distrahere non prohiberis. Sane, si creditoribus in ordine pignorum antecedentibus venundantibus, qui possident, comparaverunt, vel longi temporis præscriptione muniti perhibentur: pignorum distrahendorum facultatem te non habere perspicias. S. III. Kal. Jan. Sirmii, AA. coss. 293.

De donatione. De mandato. De mutuo.

8. Idem AA. & CC. Crescentio.

Si quidem donationis causa ei, quem adfectione patris te dilexisse proponis, tuam accipere pecuniam permisisti, & hanc tuam liberalitatem (ille) remunerans te a procuratore suo aliam pecuniam sumere præcipit 19, rebusque humanis ante perceptionem fuit exemptus 20: nec quod dederas, recuperare, cum perfectam 21 habuit donationem: nec quod (tibi) dari mandavit, necdum tibi traditum petere potes a procuratore. † Quod si mutuo dedisti, nec a delegato dari novandi causa stipulatus es: successores ejus solutioni parere compellantur. Dat. XIII. Kal. Feb. CC. coss. 294.

De exactione.

9. Idem AA. & CC. Glyconi.

Negantes debitores, non oportet armata 22 vi terreri: sed petitor quidem non 23 implente suam intentionem, vel exceptione submoto absolvit; convictos autem condemnari, ac juris remediis ad solutionem urgeri convenit. Dat. Id. Febr. CC. coss. 294.

De pignore.

10. Idem AA. & CC. Rufino.

Adversus debitorem electis pignoribus (personalis) actio non tollitur; sed eo, quod de pretio servari potuit, in debitum computato, de residuo 24 manet integra. Dat. III. Non. Apr. CC. coss. 294.

An dominus ex persona coloni teneatur.

11. Idem AA. & CC. Paulæ.

Nimia credulitate circumventa es, cum, quod colonis in rem suam mutuo dedisti, a domino prædii postulare te posse credidisti 25: Nec ad eum obligandum actorum ipsius adjuvat te præsentia. 26 Dat. VIII. Kal. Aug. CC. coss. 294.

Ne quis ob æs alienum servire cogatur.

12. Idem AA. & CC. Jovino.

Ob æs alienum servire liberos creditoribus, jura compelli non patiuntur. Dat. III. Kal. Nov. CC. coss. 294.

In AUTHENT. ut nulli jud. lice. habere loc. Servat.

§. quia vero collat. 9. tit. 17. al. 9.

Nov. 134. cap. 7.

Immo a debito creditor cadit, tantumdem dando, vel retento, vel ejus parentibus: ipso quoque creditore corporalibus panis subdendo.

(16. l. 6. ff. de her. vel act. vend. (17. l. 7. inf. h. t. l. ult. inf. quando fisco, vel priv. l. 1. inf. si antiquior. credit pign. vend. (18. l. 6. sup. h. t. (19. l. 2. §. 6. ff. de donat. (20. l. 15. infr. l. 26. pr. ff. mandati. (21. l. 6. l. 7. sup. de condiç. ob caus. dat. (22. l. 13. ff. quod met. caus. l. 1. inf. unde vi. (23. l. 4. sup. de edendo. l. 2. inf. de probat. l. 9. inf. de except. (24. l. 8. in fin. sup. si certum pet. l. 3. l. 5. l. 9. infr. l. 9. in fin. ff. de distr. pign. l. 28. ff. de reb. cred. (25. Adde l. 3. sup. h. t. (26. v. l. 14. sup. si cert. pet.

De mutuo.

13. Iidem AA. & CC. Barfumio.

Eum, cui mutuam dedisti pecuniam, ad solutionem urgere competentem debes actione: nam adversus negotiatores 27, quos ex mercibus pecuniis abstulisse tuo debitori proponis, nullam habes actionem. Dat. XI. Kal. Apr. CC. coss. 300.

De concurrentibus actionibus.

14. Iidem AA. & CC. Hermodoro & Nicomacho.

Est in arbitrio 28 vestro, an personali debitoris heredes actione, an eum, qui ab his distracta sibi tradita pignora tenet, in rem Serviana, si non longi 29 temporis prescriptione munitus sit, an utrosque conveniatis. Dat. v. Kal. Decembr. Nicomedia, CC. coss. 300.

IN AUTHENT. de fidejuf. §. sed neque ad res, coll. 1. tit. 4. Novell. 4. cap. 3.

Sed hodie novo jure prius conveniendi sunt omnes fidejussores, & mandatores, & sponsores, quam ad pignorum perveniatur possessores.

TIT. XI.

UT ACTIONES ET AB HEREDIBUS, ET CONTRA HEREDES INCIPIANT.

1. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

Cum stipulationes 1, & legata 2, & alios contractus, post mortem compositos, antiquitas quidem respuebat, nos autem pro communi hominum utilitate recipimus: consentaneum erat etiam illam regulam, qua vetustas utebatur, more humano emendare: Ab heredibus enim incipere actiones, vel contra heredes, veteres non concedebant, contemplatione stipulationum, ceterarumque causarum post mortem conceptarum. Sed nobis necesse est, ne prioris vitii materiam relinquamus, & ipsam regulam de medio tollere: Ut liceat & ab heredibus, & contra heredes incipere actiones (& obligationes:) ne propter nimiam subtilitatem verborum latitudo voluntatis contrahentium impediatur. Dat. xv. Kal. Nov. Constantinop. post Consulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

TIT. XII.

NE UXOR PRO MARITO, VEL MARITUS PRO UXORE, VEL MATER PRO FILIO CONVENIATUR.

Ne uxor pro marito ex contractu.

1. Imp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. & CC. Asclepiodota.

Frustra disputas de Contractibus cum Marito tuo habitis, utrum ne jure steterint, an minime: cum tibi sufficiat, si proprio 1 nomine nullum contractum habuisti, quo minus pro marito tuo conveniri possis: Quod nec si sponte pro eo intercessisses, quicquam a te propter Senatusconsultum 2 exigi jure potuisset. Dat. Frid. Id. April. DIOCLET. III. & MAXIM. AA. coss. 287.

Ex delicto.

2. Iidem AA. Terentia.

Ob maritorum culpam uxores inquietari leges 3 vetant. Proinde Rationalis (nostrer,) si res, quae a fisco occupatae sunt, domini tui esse probaveris, jus publicum sequetur. Dat. 111. Non. Septembr. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. coss. 287.

Ne focer pro genero, mater pro filia, ne maritus pro uxore.

3. Iidem AA. & CC. Carphoso.

Cum te possessiones non in dotem pro filia tua dedisse, sed ad sustentandam eam extra dotis causam filiae tuae praedia assignasse proponas: civilium munerum 4 vel onerum municipalium obtentu ex persona mariti ejus, quomodo matres 5 ex persona filiorum, interpellari non possunt: cum neque maritum pro uxoris obligatione conveniri posse constet, nisi ipse pro ea se obnoxium fecit. Certissimum enim est, ex alterius contracta neminem obligari. 111. Id. Septembr. Sirmii, AA. coss. 293.

(27. Adde l. 15. supr. d. t. l. 8. infr. depositi, l. 49. ff. de condit. indeb. (28. l. 14. infr. de pignorib. vide tamen l. 1. infr. de conven. fisci debitor. l. 47. ff. de jure fisci. (29. l. 7. vers. sane supr. h. t. Immo vide l. 1. §. 2. ff. pignorib.

TIT. XI. (1. v. l. 11. infr. de contrah. & committ. stip. (2. §. 35. Inst. de legat.

TIT. XII (1. l. 24. infr. de locat. (2. v. infr. ad SC. Vellej. (3. l. 24. infr. de donat. inter vir. & uxor. l. 1. infr. ad leg. Jul. de vi. l. 22. infr. de pæn. l. 1. infr. de priv. fisci, vide tamen l. 4. infr. in quib. caus. pign. tac. contrah. l. ult. infr. de primipilo. (4. l. 11. infr. de decurion. (5. l. 4. infr. h. t.

Ne Mater pro filio.

4. Iidem AA. & CC. Philoteta.

Cum te ideo ex persona filii tui 6 commemorares conveniri, quod pro debitis ejus aliquid 7 intulisse videaris: defensionibus tuis uti apud eum, cujus super ea re notio est, minime prohiberis, ut is ad solutionem alieni debiti urgeri te non patiat. Dat. x. Kal. Sept. TITIANO, & NEPOTIANO COSS. 301.

Pena exigentis alium pro alio.

IN AUTHENT. ut non fiant pig. pro aliis. §. 1. coll. 5. tit. 7. al. 5. Nov. 52. cap. 1.

Sed omnino, qui alium pro alio & secundum formam pignorationis exigit, totum id ipsum, quidquid sit, in quadruplum vim passo reddet: necnon & ab actione, pro qua talia praesumit, cadet.

TIT. XIII.

NE FILIUS PRO 1 PATRE, VEL PATER 2 PRO FILIO EMANCIPATO, VEL LIBERTUS PRO 3 PATRONO, VEL SERVUS PRO DOMINO CONVENIATUR.

Ne pater pro filio.

1. Imp. GORDIANUS A. Candido militi.

Neque ex ejus filii persona, qui cum sui juris esset, mutuam pecuniam accepit, pater ejus, si non fidem suam obstrinxit, conveniri potest; neque ex ejus, quem in potestate habet, si sine 4 jussu ejus contractum est: neque, (si) contra 5 SC. Macedonianum mutua (pecunia) data est, amplius 6 (quam) de peculio actionem sustinere cogitur. Quapropter pater tuus, si ei pecunia a creditore fratris tui extorta est, ad quam reddendam non tenebatur, Praefidis provinciae auctoritate eam recuperabit. P. P. III. Non. Oct. PIO & PONTIANO COSS. 239.

Ne filius pro patre.

2. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Neoterio & Eutolmi.

Ne contra juris auctoritatem ab eo, qui patrem vestrum, a quo emancipatos vos dicitis, ad munus civile devocaverat, inquietemini 7, Praefes provinciae providebit. Dat. VIII. Kal. Febr. MAXIMO II. & AQUILINO COSS. 286.

Ne pater pro filio.

3. Iidem AA. & CC. Theogeni.

Si filiusfamilias invito patre Decurio 8 creatus sit, pro eo patrem inquietari non posse, jure manifestissimo cautum est. G. x. Kal. Maji, CC. coss. 294.

Ne filius pro patre.

4. Iidem AA. & CC. Achiva.

Patris nomine superstitis filium, nec munerum civilium 9, nec debiti causa 10, personali posse conveniri actione constat. S. XII. Kal. Mart. Sirmii, CC. coss. 300.

Ne libertus pro patrono. Ne servus pro domino.

5. Iidem AA. & CC. Lampetio.

Ex patroni, vel domini contractu, liberti, vel servi 11 conveniri non possunt. Dat. Id. Apr. CC. coss. 300.

De scholaribus.

Nova Constitutio Friderici.

Habita quidem super hoc diligenti inquisitione Episcoporum, Abbatum, Ducum, omnium Judicum, & aliorum Procerum sacri nostri Palatii examinatione, omnibus, qui causa studiorum peregrinantur, Scholaribus, & maxime divinarum, atque sacrarum Legum Professoribus, hoc nostrae pietatis beneficium indulgemus, ut ad loca, in quibus literarum exercentur studia, tam ipsi, quam eorum nuncii, veniant, & in eis secure habitent. † Dignum namque existimamus, ut cum omnes bona facientes, nostram laudem, & protectionem omnimodo 12 mereantur: quorum scientia totus illuminatur mundus, & ad obediendum Deo, & nobis ejus ministris, vita subjectorum informatur; quadam speciali dilectione eos ab omni injuria defendamus. Quis enim eorum non misereatur, qui amore scientiae exules facti, de divitiis pauperes, semetipsos exinanunt, vitam suam multis periculis exponunt, & a vilissimis saepe hominibus (quod graviter ferendum est) corporales injurias

(6. v. l. 3. sup. eod. (7. arg. l. 28. sup. de pact. l. 7. inf. de usur. (8. Adde l. 13. ff. quod metus causa gest.

TIT. XIII. (1. l. 2. l. 4. inf. h. t. l. 8. in fin. ff. de in jus voc. l. 26. ff. de pæn. (2. l. 1. l. 3. inf. h. t. (3. l. 5. inf. eod. (4. Immo v. l. 6. ff. de SC. Maced. (5. l. 6. inf. l. 1. ff. d. t. (6. l. 57. ff. de judic. §. 10. Inst. de act. (7. l. 3. infr. qui bonis cedere. l. 4. inf. h. t. adde l. 5. §. 16. ff. de agnoscend. & alend. lib. (8. l. 5. inf. de decur. l. 2. ff. ad municip. (9. l. 2. sup. h. t. (10. l. 5. §. 16. ff. de agnoscendis, & alend. lib. (11. l. 7. sup. de judic. (12. l. 1. sup. de assess. sine

sine causa perferunt † Hac igitur generali, & in perpetuum valitura lege decernimus, ut nullus de cetero tam audax inveniatur, qui aliquam Scholaribus injuriam inferre præsumat, nec ob alterius cujuscumque provincia delictum, sive debitum, (quod aliquando ex perversa consuetudine factum audivimus) aliquod damnum eis inferat: scituris hujusmodi sacræ Constitutionis temeratoribus, & etiam ipsis locorum Rectoribus, qui hoc vindicare neglexerint, restitutionem rerum ablatarum ab omnibus exigendam in quadruplum: notaque infamiae eis ipso jure irroganda, dignitate sua se carituros in perpetuum. † Verum tamen si litem eis quispiam super aliquo negotio movere voluerit: hujus rei optione data Scholaribus, eos coram domino, vel Magistro suo, vel ipsius civitatis Episcopo, (quibus hanc jurisdictionem dedimus) conveniat. Qui vero ad alium judicem eos trahere tentaverit, etiamsi causa justissima fuerit, a tali conamine cadat. † Hanc autem legem inter Imperiales Constitutiones, scilicet sub titulo, ne filius pro patre, &c. inseri jussimus. Dat. apud Roncalias, anno Domini 1158 mense Novemb.

TIT. XIV.

AN SERVUS I PRO SUO FACTO POST MANUMISSIONEM TENEATUR.

De contractu cum statulibero.

1. Imp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Juventiano.

Quamvis cum statulibero contraxeris, tamen ex ante 2 gesto te non habere cum eo post impletam conditionem libertatis, actionem, scire debes. P. P. Id. Dec. DEXTRO II. & PRISCO COSS. 197.

De legato.

2. Imp. ANTONINUS A. Bexico.

Creditoribus tuis, qui tibi in servitute (mutuam) pecuniam crediderunt, nulla adversus te actio competit: maxime cum peculium 3 tibi non esse legatum proponas. P. P. III. Kal. Sept. LETO & CEREALI COSS. 216.

De pecunia ob libertatem promissa.

3. Imp. ALEXANDER A. Herodi.

Promissa tibi pecunia a servo tuo 4, ut eum manumitteres: si posteaquam manumisti stipulatus ab eo non es, adversus eum petitionem per in factum actionem habes. 5 P. P. Id. Sept. ALEXANDRO A. COSS. 227.

De furto.

4. Imp. GORDIANUS A. Hieroni.

Licet servitutis tempore (ea), quæ pecuniam matris tuæ furripuisse 6 dicitur, ob hujusmodi admissum conveniri non poterat: ad libertatem tamen perducta, (nam caput 7 noxa sequitur) furti actione tenetur. 8 P. P. Id. Sept. PIO & PONTIANO COSS. 239.

De eo, qui fundos domini coluit.

5. Idem A. Chresto.

Si (ut allegas) antequam a domino manumittereris, fundos ejus coluisti, posteaque adempto peculio, libertate donatus es: ob reliqua, si qua pridem 9 contracta sunt, res bonorum, quas postea propriis laboribus quæsiisti, inquietari minime possunt. P. P. XVI. Kal. Dec. ARIANO & PAPHO COSS. 244.

De delicto in dominum commisso.

6. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC.

Feliciano.

Sive servi sint hi, quorum precibus fecisti mentionem, domi eos conveni: quia inter dominos, ac servos judicium 10 constare nullum potest: sive post delictum manumissi sint: ex antecedentibus post datam libertatem eos nulla ratio juris a dominis quondam conveniri patitur. 11 † Sane si post manumissionem 12 quid illicite commiserint, hoc apud Præsidem provinciae argue, accepturus ex jure sententiam. Dat. II. Id. Apr. Byzantii, AA. COSS. 287.

TIT. XIV. (1. l. 17. ff. de neg. gest. l. 146. ff. de reg. jur. (2. l. 2. l. 5. inf. h. l. 21. sup. de neg. gest. l. 4. inf. de testam. man. l. 17. ff. de neg. gest. l. 28. §. 7. in fin. ff. de liberat. legat. (3. l. 1. §. 10. ff. de dote præleg. v. inf. de pecul. ejus, qui libere meruit. (4. l. 77. ff. de solut. l. 1. §. 4. ff. quar. rer. actio non detur. l. 104. ff. de V. O. (5. Immo vide l. 17. ff. de neg. gest. (6. v. l. 14. ff. de oblig. & act. (7. l. 1. sup. §. 5. Inst. de noxal. act. l. 1. in fin. ff. de priv. delict. (8. Immo vide l. ult. inf. h. t. (9. l. 1. sup. eod. (10. l. 13. in fin. sup. de transact. l. 7. sup. de judic. (11. Obst. l. 4. sup. h. t. (12. v. l. 17. §. 1. ff. de furtis.

TIT. XV.

QUANDO FISCUS, VEL PRIVATUS DEBITORIS SUI I DEBITORES CONVENIRE POSSIT, VEL DEBEAT.

De are alieno pupilli.

1. Imp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Valeriano.

Propter as alienum pupilli 2, res tutoris, qui nihil ex bonis ejus tenet, pignori capi non oportet. P. P. XI. Kal. Junii, LATERANO & RUFINO COSS. 198.

Si condemnatus non est solvendo.

2. Imp. ANTONINUS A. Marco.

Si in causa judicati Valentis, quem tibi condemnatum esse proponis, nihil est, quod sine quaestione pignoris loco capi, & distrahi possit: debitores 3 ejus conventi, ad solutionem auctoritate Præsidis provinciae compelluntur.

Si debitor debitoris fisci fateatur, vel neget.

3. Imp. GORD. A. Primiano.

Si debitum non inficiantur hi, quos obnoxios 4 debitoribus fisci esse proponis: potest videri non esse iniquum, quod desideras, ut ad solutionem per officium Procuratoris compellantur; Nam si quaestio aliqua refertur, id concedi non oportere (etiam) ipse perspicias. P. P. VI. Kal. Febr. SABINO & VENUSTO COSS. 241.

Si principalis debitor fisci solvendo sit, vel non.

4. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Zosimo.

Non prius ad eos 5, qui debitoribus fisci nostri sunt obligati, actionem fiscalem extendi oportere, nisi patuerit, principales reos idoneos 6 non esse, certissimi juris est. S. XII. Kal. Maji, AA. COSS. 293.

De nomine in solutum dato.

5. Idem AA. & CC. Nanidæ.

In solutum 7 nomine dato, non aliter nisi mandatis actionibus ex persona sui debitoris adversus ejus debitores creditor experiri potest: suo autem nomine, utili 8 actione recte utetur. Dat. Kal. Jan. CC. COSS. 294.

TIT. XVI.

DE HEREDITARIIS ACTIONIBUS.

De creditore, qui ex parte successit debitori.

1. Imp. GORD. A. Hermeroti.

Pecuniam, quam tibi a matre debitam fuisse dicis, ab heredibus ejus, coheredibus tuis 1, pro parte tibi competente petere debes. Sed & res, si quæ tibi ob idem debitum obligatæ sunt, persequi non prohiberis. P. P. II. Kal. Mart. GORDIANO A. II. & POMPEJANO COSS. 242.

De oneribus dividendis pro hereditariis partibus, de pign. & hypoth.

2. Imp. DECIUS A. Thelemachæ.

Pro hereditariis 2 partibus heredes onera hereditaria agnoscere etiam in fisci rationibus placuit: nisi intercedat pignus, vel hypotheca, tunc enim possessor obligatæ 3 rei conveniendus est. P. P. XIV. Kal. Nov. EMILIANO & AQUILINO COSS. 250.

De exactione dotis.

3. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. (& CC.)

Maximæ

Heredem 4 mariti quondam tui de dote tibi reddenda conveni: personalem (enim) actionem contra debitores hereditarios tibi decerni frustra postulas. P. P. XIV. Kal. Maji, AA. & CC. COSS. 293.

De pupillo herede.

4. Idem AA. & CC. Crispo.

Sub prætextu 5 ætatis pupilli debitoris hereditarii creditorum exactionem differri non posse, nimis evidens est. Unde, cum te tutorem proponas, quemadmodum a pupillis creditoribus satisfiat, eniti 6 debes. Dat. x. Kal. Dec. Sirmii, AA. COSS. 293.

TIT. XV. (1. v. l. 1. sup. de condit. ex lege. (2. v. Nov. 52. c. 1. adde tamen l. 1. §. 2. ff. si quis jus dicenti non obtemp. (3. l. 5. inf. de execut. rei judicata. (4. v. l. 4. inf. h. t. (5. v. l. 3. sup. eod. l. 3. §. 8. ff. de jure fisci. (6. l. 1. inf. de conven. fisci debitor. l. 47. ff. de jure fisci. (7. v. l. 6. sup. de oblig. & act. (8. l. 7. inf. de hered. vel act. vend. (9. l. 6. inf. h. t. l. 14. infr. ad leg. Falc. l. 7. inf. de bon. auth. jud. poss. (2. l. 1. sup. si certum pec. (3. l. 2. inf. si unus ex plurib. l. 2. §. 2. inf. sed si unus, ff. de stip. præ. l. 85. §. 2. in fin. de verb. oblig. (4. l. 9. inf. solut. matrim. (5. l. 8. in fin. inf. de non numer. pecun. l. 3. inf. mandati, l. 3. in fin. pr. ff. quib. ex caus. in possess. (6. l. 5. §. 9. ff. de rebus eorum.

Si creditor debitori successerit.

5. Iidem AA. & CC. Julio.

Ut debitum tibi ante aditam hereditatem solvatur, ac tunc, si ad te pertineret (hereditas) quæri jubeamus: præpostera petitio est. Etenim cum tibi socii successione quæritam patuerit, debiti petitionem extinguere per confusionem 7 non ambigitur. Dat. Prid. Non. Mart. Sirmii, CC. coss. 294.

De adulta, quæ debitori successit ex parte.

6. Iidem AA. & CC. Domino.

Si adulta, cujus curam geris, pro triente patruo suo, quem etiam tutelam (ejus) administrasse proponis, heres existit, nec ab eo quicquam exigere prohibita est: debitum a coheredibus ejus pro besse petere non prohibetur; cum ultra eam portionem qua successit, petitio non confundatur. 9 Nam adversus adultam tuam rescindi postulas testamentum: si quidem coheredes ejus adeuntes hereditatem se etiam obligant; & si non solvendo constituti probentur, postulata separatione 10, nullum ei damnum (Præses provinciarum) fieri patietur. Dat. Kal. Dec. AA. coss. 299.

Qui conveniendi sunt, vel non.

7. Iidem AA. & CC. Apolausto.

Creditorum 11 hereditarios adversus legatarios non habere personalem actionem convenit: quippe cum evidentissime Lex duodecim Tabularum 12 heredes huic rei faciat obnoxios. Dat. VI. Id. Dec. Nicomedia, CC. coss. 300.

TIT. XVII.

EX DELICTIS I DEFUNCTORUM IN QUANTUM HEREDES CONVENIANTUR.

1. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Macedoni.

Post 2 litis contestationem, eo, qui vim fecit, vel concussionem intulit, vel aliquid deliquit, defuncto: successores ejus in solidum, alioquin in quantum ad eos pervenit, conveniri, juris absolutissimi est: ne alieno 3 scelere ditentur. Dat. v. Kal. Maji, Sirmii, CC. coss. 294.

TIT. XVIII.

DE CONSTITUTA PECUNIA. I

De eo, qui constituit, & de ejus heredibus.

1. Imp. GORD. A. Felici.

Si pro alieno debito te solviturum constituisti: pecuniæ constitutæ actio non solum adversus te, sed etiam adversus heredes tuos perpetuo competit. Dat. VII. Kal. Jul. Sirmii, CC. coss. *
In AUTHENT. ut, cum de appell. cog. §. ad hoc, aliud coll. 8. tit. 16. all. 12.

Nov. 115. cap. 6.

Si quando quis pro se, vel pro alia persona pecuniam se solvere constituerit, vel sponderit: sic dicens, Satisfaciam tibi, teneatur pro quantitate, quam promisit. † Sin autem sic dixerit, Satisfiet a me, & ab illo, & illo: illis quidem, quos nominavit, non consentientibus, solus pro rata 2 tantum portione persolvetur. † Sin autem dixerit, Satisfiet, verbo impersonaliter prolato, non tenebitur. † Sin autem sic dixerit, erit tibi satisfactum, aut a me, aut ab illo: illo, quem nominavit, non consentiente, solus in solidum tenebitur.

2. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

Receptitia actione cessante, quæ solemnibus verbis composita inusitato recessit vestigio, necessarium nobis visum est, magis pecuniæ constitutæ naturam ampliare. Cum igitur præfata pecuniæ constitutæ actio in his tantummodo casibus a veteribus conclusa est, ut exigeret res, quæ pondere, numero, mensura consistunt, in aliis autem rebus nullam haberet communionem; & neque in omnibus casibus longava esset constituta, sed in speciebus certis annali spatio concluderetur; & dubitaretur, an pro debito sub

conditione, vel in diem constituto eam possibile esset fieri, & an pure constituta pecunia contracta valeret: hac apertissima lege definimus, ut liceat omnibus (constituere) non solum res, quæ pondere, numero, mensura consistunt, sed etiam alias omnes, sive mobiles, sive immobiles, sive sese moventes, sive instrumenta, vel alias quascumque res, quas in stipulationem possunt homines deducere: neque sit in quocumque casu annalis: sed sive pro se quis constituat, sive pro alio, sit (&) ipsa in tali vita mensura, in qua omnes personales actiones positæ sunt 3, id est, (in) annorum metis triginta: & liceat pro debito pure, vel in diem, vel sub conditione constitui: & non absurdum penitus stipulationi habeat dignitatem, suis tamen naturalibus privilegiis minime defraudata sit: sed (&) heredibus, & contra heredes competat: ut neque receptitiæ actiones, neque alio indigeat Respublica in hujusmodi casibus adminiculo, sed sit pecuniæ constitutæ actio per nostram Constitutionem sibi in omnia sufficiens: ita tamen, ut hoc ei inhæreat, ut pro (jam) debito fiat constitutum: cum secundum antiquam receptitiæ actionem res exigebatur, etiam si quid non fuerat debitum: cum satis absurdum, & tam nostris temporibus, quam justis legibus contrarium sit, permittere per actionem receptitiæ res indebitas consequi, & iterum multas proponere conditiones, quæ & pecunias indebitas, & promissiones corrumpi, & restitui definiunt. Ut non erubescat igitur tale legum jurgium, hoc tantummodo constituatur, quod debitum est 4: & omnia, quæ de receptitiæ in diversis libris Legumlatorum posita sunt, aboleantur, & sit pecuniæ constitutæ actio omnes casus complectens, qui & per stipulationem possunt explicari. §. 1. Et neminem moveat, quod sub nomine pecuniæ etiam omnes res exigi definiamus: cum & in antiquis libris Prudentium, licet constituta pecunia nominabatur, tamen non pecuniæ tantum per eam exigebantur, sed omnes res, quæ pondere, numero, mensura constitutæ erant: Sed & possibile est, omnes res in pecuniam converti: si enim certa domus, vel certus ager, vel certus homo, vel alia res, quæ expressa est, in constituendis rebus ponatur: quid distat a nomine ipsius pecuniæ? Sed ut subtilitati eorum satisfiat, qui non sensum, sed vana nominum vocabula amplecti desiderant: ita omnes res veniant in constitutam (actionem,) tamquam si fuisset ipsa pecunia constituta: cum etiam veteres pecuniæ appellatione omnes 5 res significari definiant: & hujusmodi vocabulum, & in libris juris auctorum, & in alia antiqua prudentia manifestissime inventum sit. §. 2. His videlicet, quæ argenti & distractores, & alii negotiatores indefense constituerint, in sua firmitate secundum morem usque adhuc obtinentem durantibus. Dat. x. Kal. Mart. post Consulatum LAMPADII, & ORESTIS VV. CC. 531.

De beneficio divisionis.

3. Idem A. Joanni PP.

Divi Hadriani 7 epistolam, quæ de periculo dividendo inter mandatores, & fidejussores loquitur, locum habere in his etiam, qui pecunias pro aliis simul constituunt, necessarium est: Æquitatis enim ratio diversas species actionis excludere 8 nullo modo debet. Dat. Kal. Nov. post LAMPADII & ORESTIS VV. CC. Consulatum 531.

TIT. XIX.

DE PROBATIONIBUS. I

Creditor actor, Solutionem reus probat.

1. Imp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Faustino.

Ut creditor, qui pecuniam petit 2 numeratam, implere cogitur, ita rursus debitor, qui solutam affirmat 3, ejus rei probationem præstare debet. PP. Prid. Kal. Jul. DEXTRO II. & PRISCO coss. 197.

(7. l. 50. ff. de fidejuss. (8. l. 7. inf. de bonis auth. jud. possid. l. 12. ff. ad leg. Falc. (9. l. 3. inf. de contrar. judic. tutel. l. 14. inf. ad leg. Falc. l. 7. inf. de bon. auth. jud. poss. (10. v. l. 2. inf. d. t. & ff. de separationibus. (11. l. 1. §. 16. ff. ad SC. Treb. l. 15. infr. de donat. (12. l. 26. supr. de pact. l. 6. supr. fam. ercisc.

TIT. XVII. (1. l. 20. ff. de accus. adde l. 5. inf. ad leg. Jul. maj. (2. §. 1. vers. penales. Inst. de perpet. & tempor. act. l. 26. l. 33. l. 58. ff. de oblig. & act. l. 1. ff. de priv. delict. (3. l. 16. in fin. ff. quod met. caus. l. 23. §. 8. ff. ad leg. Aquil. l. 38. l. 44. ff. de R. J.

TIT. XVIII. (1. Lib. 13. D. 5. §. 9. Inst. de action. (2. arg. l. 11. §. 1. ff. de duob. reis.

(3. v. l. 26. inf. de usuris. (4. v. l. 5. §. 2. ff. h. t. (5. l. 178. ff. de verb. sign. adde l. 2. §. 3. ff. de reb. cred. l. 1. pr. juncta l. 3. §. 3. l. 7. ff. de SC. Mac. l. 30. pr. ff. de legat. 1. immo vide l. 5. pr. ff. de verb. sign. (6. v. Nov. 136. Edict. Just. 9. (7. v. §. 4. Inst. l. 26. ff. de fidejuss. (8. l. 7. ff. de fidejuss. tut.

TIT. XIX. (1. Lib. 22. D. 3. (2. l. 2. l. 8. l. 23. inf. l. 2. l. 12. in fin. ff. h. t. l. 4. sup. de edendo. l. 28. sup. de rei vindic. l. 9. sup. de oblig. & act. l. 1. inf. de fide instrum. l. 10. inf. de non numer. pecun. l. 9. inf. de except. v. tamen l. 15. inf. h. t. l. 22. inf. ad leg. Corn. de fals. (3. l. 2. l. 12. in fin. l. 19. pr. ff. h. t. l. 7. ff. de except. l. 10. inf. de non numer. pec. l. ult. inf. de solut.

Pro possessore præsumtio petitorum onerat probatione.

2. Imp. ANTONINUS A. Aulizano.

Possessiones, quas ad te pertinere dicis, more judiciorum persequere: Non enim possessori incumbit necessitas probandi eas ad se pertinere: cum te in probatione cessante 4 dominium apud eum remaneat. PP. xv. Kalend. Decembr. LETO & CEREALE COSS. 216.

De collegis, qui solvendo fuerint.

3. Imp. ALEXAND. A. LEXAZ & Lupo.

Ex persona collegæ avi vestri conveniri non debetis, si eundem collegam tempore depositi officii (solvendo 5) fuisse ostenderit. PP. v. Kalend. Januar. POMPEJANO & PELIGNO COSS. 232.

Dominium ut probetur.

4. Idem A. Vito.

Proprietatis 6 dominium non tantum instrumento emtionis, sed & quibuscumque aliis legitimis probationibus ostenditur. PP. Kal. Nov. ALEXANDRO A. III. & DIONE COSS. 230.

Domestica, & privata scriptura sola sine adminiculis non probant.

5. Imp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS

C. Sertorio.

Instrumenta domestica 7 seu privata testatio, seu adnotatio, si non aliis quoque adminiculis adjuventur, ad probationem sola non sufficiunt. PP. VII. Idib. April. PHILIPPO A. & TITIANO COSS. 346.

De rationibus defuncti, & ultima voluntate.

6. Idem A. & C. Romulo.

Rationes defuncti 8, quæ in bonis ejus inveniuntur, ad probationem sibi debitæ quantitatis solas sufficere non posse, sæpe rescriptum est. † Eiusdem juris est, & si in ultima voluntate 9 defunctus certam pecuniæ quantitatem, aut etiam res certas sibi deberi significaverit. PP. Idib. Martii, PHILIPPO A. & TITIANO COSS. 246.

In AUTHENT. de iurejurando a moriente præstito § ult.

col. 5. tit. 3. al. 2. Novell. 48. cap. 1.

Quod obinet omnimodo, si testator non juraverit: alioquin heredes necesse habent testatoris religioni stare, aut minime fruuntur his, quæ relicta sunt: sed creditoribus nihil ex hoc præjudicii comparabitur.

Scriptura creditoris non probat debitum.

7. Imp. GALLIENUS A. Sabino.

Exemplo perniciosum est, ut ei scripturæ credatur, qua unusquisque sibi adnotatione propria 10 debitorem constituit. Unde neque fiscum 11, neque alium quemlibet ex suis subnotationibus debiti probationem præbere (posse) oportet. PP. 111. Non. Mart. GALLIENO A. VII. & SABINILLO COSS. 267.

Actor, non reus, probare cogitur.

8. Imp. DIOCL. & MAXIM. AA. & CC.

Publicio & Optato.

Frustra veremini, ne ab eo, qui lite pulsatur 12, probatio exigatur. PP. XIV. Kal. * BASSO & QUINTIANO COSS. 289.

Ætatem minorem qui allegat, is probare debet.

9. Idem AA. & CC. Martiana.

Cum te minorem quinque & viginti annis esse proponas, adire Præsidem provinciam debes, & de (ea) ætate probare. XII. Id. Apr. AA. COSS. 293.

Ingenuitas ut probetur.

10. Idem AA. & CC. Isidoro.

Neque natales tui, licet ingenuum te probare possis, neque honores 14, quibus te functum esse commemoras, idoneam probationem pro filia tuæ ingenuitate continent: cum nihil prohibeat, & te ingenuum 15, & eam ancillam esse. Dat. XVII. Kal. Maji, AA. COSS. 293.

Nullitatem testamenti quis probare debeat.

11. Idem AA. & CC. Antonia.

Si scriptum heredem ab amita tua, vel (de) testamenti vitio, vel quacumque alia ratione non posse obtinere hereditatem, probari a te posse confidis, de hac hereditate apud Rectorem Provinciam

(4. v. l. 1. supr. h. t. l. 4. supr. de edendo. l. ult. supr. de rei vindic. (5. l. 1. §. 10. §. 12. ff. de tutel. & ration. distrah. (6. l. 10. in fin. supr. de rei vindic. (7. v. l. 6. l. 7. infr. h. t. l. ult. infr. de conven. fisci debit. (8. v. l. 5. supr. h. t. (9. Adde l. 37. §. 5. ff. de legat. 3. l. 11. §. 1. ff. de interrogat. in jur. fac. (10. l. 5. l. 6. supr. h. t. (11. l. ult. infr. de conven. fisci debit. (12. l. 1. supr. l. 2. ff. h. t. l. 4. supr. de edendo. (13. l. 4. supr. de in integr. restit. l. 32. l. 39. pr. ff. de minorib. (14. v. l. 1. infr. de dignitat. l. 3. ff. de off. prator. adde l. 22. infr. de liberali caus. (15. Vide enim l. 19. l. 24. ff. de statu hom.

agere potes. S. v. Kalend. Maji, Heraclia, AA. & CC. COSS. 294.

Dominium ut probetur.

12. Idem AA. & CC. Chronia.

Cum res non instrumentis gerantur, sed in hæc rei gestæ testimonium conferatur, factam emtionem 16, & in vacuum possessionem 17 inductum patrem tuum, pretiumque numeratum, quibus potes, jure proditis probationibus docere debes. Dat. v. Non. Oct. AA. & COSS. 299.

Consanguinitas, idest fraternitas, ut probetur.

13. Idem AA. & CC. Justino.

Non epistolis 18 necessitudo consanguinitatis, sed natalibus 19, vel adoptionis solennitate conjungitur: Nec adversus absentem hereditatis dividendæ gratia velut contra fratrem pro ancilla petitus arbiter, substantiam 20 perimit veritatis. Sive itaque quasi ad sororem, quam ancillam te posse probare confidis, epistolam 21 emisisti; sive familiæ eriscundæ, quasi pro coherede petitus arbiter doceatur, fraternitatis quæstio per hæc tolli non potuit. Dat. Kal. Dec. AA. COSS. 299.

Filius esse quis ut probetur.

14. Idem AA. & CC. Muciano.

Non nudis adseverationibus 22, nec e mentita professione (licet utrique consentiant) sed matrimonio 23 legitimo concepti, vel adoptione 24 solenni filii civili jure patri constituuntur. Si itaque hunc, contra quem supplicas, alienum esse (probare) confidis: per te, vel per procuratorem adfirmationem ejus falsam detege. Dat. Kal. Dec. AA. & CC. COSS. 299.

De violenta possessione.

15. Idem AA. & CC. Antonio.

Vis ejus, qui se dominum 25 contendit, ad imponendum onus probationis servo minime prodest. Cum igitur aufugisse te de domo Severi profiteris verum nec ab illo justo initio: sed per violentiam adseveras (te) esse detentum, inquisito prius, an in possessione libertatis sine dolo malo constitutus sis, tunc etiam onus probationis quis debeat subire, per hujusmodi eventum declarabitur. Dat. VI. Kal. Jan. AA. COSS. 299.

De bonis paternis.

16. Idem AA. & CC. Philippo & Sebastiano.

Sive possidetis prædia, quæ a patre communi sibi fratres emancipati donata contententes vindicant: ipsis incumbit facti probationis necessitas: sive ipsis ea prædia quasi a patre vestro sibi donata tenentibus, vos coheredes constituti patris petitis, ut intentionem vestram non constituisse detegant, unde 26 domini facti sunt, emergente quæstione, docere compelluntur. Dat. x. Kal. Febr. AA. COSS. 299.

De ingenuitate.

17. Idem AA. & CC. Paulina.

Matrem tuam consecutam libertatem, ac te post 27 editam, ut ingenua probari possis, ostendi convenit. Quod enim 28 fratribus tuis nulla moveatur quæstio, ad defensionem tuam nihil prodesse potest. Dat. v. Id. Febr. AA. COSS. 299.

De instrumento donationis.

18. Idem AA. & CC. Violantilla.

Cum precibus tuis significes, ignorante 29 te prædium eum, cuius meministi, sibi velut a te donatum instrumentis 30 inferi fecisse: si vera sunt, (quæ) precibus indidisti, nec ad nomen factæ donationis fundus iste pervenit: unde adito iudice competentis, probare te oportet, contra voluntatem tuam hunc fundum instrumento adversarium tuum sibi adscribi laborasse: ut secundum tenorem Rescripti nostri possis consequi sententiam. Dat. XI. Apr. Byzantii, CC. COSS. 300.

(16. l. 10. infr. de fide instrum. l. 17. supr. de pact. (17. l. 12. infr. de fide instrum. (18. Adde l. 15. l. 29. ff. l. 14. infr. h. t. (19. Immo vide l. 83. ff. de condit. & demonstr. (20. l. 5. supr. de jur. & facti ignor. (21. Adde l. 41. infr. de liber. caus. vide tamen l. 29. ff. h. t. (22. l. 5. infr. de testam. l. 29. ff. h. t. l. 12. ff. de jure patron. l. 4. infr. de hered. instit. (23. l. 6. ff. de his qui sui vel alien. (24. l. 13. supr. h. t. pr. Inst. de adop. (25. Confex. l. 20. ff. h. t. l. 21. infr. de liberali caus. (26. Immo vide l. ult. supr. de rei vindic. arg. l. 2. ff. h. t. (27. Immo vide vers. sufficit. pr. Inst. de ingenuis. (28. Adde l. 22. infr. h. t. l. 17. infr. de liberali caus. (29. l. 10. infr. de donat. (30. v. l. ult. pr. vers. neque enim. infr. arbitr. tut. De

De exceptione dilatoria.

19. Iidem AA. & CC. Menandro.

Exceptionem dilatoriam opponi quidem initio 31, probari vero, postquam actor monstraverit, quod adseverat, oportet. Dat. XIII. Kal. Apr. *Nicomedia*, CC. coss. 300.

De testibus.

In AUTHENT. de testib. §. quia vero multi col. 7. tit. 2. Novell. 90. c. 4.

At qui semel produxerit testes, aut bis, aut ter; & testificata traxerit, aut ab adversario hoc faciente disputationem acceperit, & ex hoc testificata didicerit: non habebit licentiam ulterius uti productione testium, ex divina etiam iussione: Si vero hoc non egerit, tunc danda est quarta productio testium: sacramento ab eo prius dando, Quod neque subtraxerit, neque percontatus sit ipse testificationes, vel aliquis Advocatorum ejus, vel alius pro eo agens: nec per dolum, nec per machinationem, vel artem, quartam productionem testium petat fieri.

Si ea, quæ de statu suo litigat, instrumenta subtraxisse dicatur.

20. Iidem AA. & CC. Phronimæ.

Si de possessione servitutis, emtionis 32 instrumentis subtractis, in libertatem proclamat Eutychia: cum petitori 33 probationis onus incumbat, intentione sua defecta, his juvari minime potest: Nam si in servitatem petatur, ad emtionis probationem non est iudicium aliis opus, sed instrumentorum furtum monstrare sufficit. IV. Non. Dec. *Nicomedia*, CC. coss. 300.

De rei vindicatione.

21. Iidem AA. & CC. Crispo.

Ad probationem dominii, aliena subtrahentes instrumenta, his uti minime 34 possunt: quippe cum horum lectio non recitantem, sed quem tenor scripturæ designat 35, adjuvet. Cum itaque nec cetera probationum indicia 36 reprobentur, iure competenti: prædiorum, quæ in quæstionem veniunt, dominium ad te ostende pertinere: nam res vindicantem ab emtore, suos numeratos nummos adseverantem 37, erga probationem laborare non convenit: si quidem huiusmodi, licet probetur, factum, (tamen) intentioni nullum præbet adminiculum. S. VI. Id. Dec. *Sigiduni*, AA. coss. 303.

De causa status.

22. Iidem AA. & CC. Agatocleæ.

Ad probationem servitutis Glyconis, matrem ejus ac fratrem servilia fecisse ministeria 38, non sufficit: cum neque ingeniorum conniventia conjunctis necessitudine præjudicet, neque de servis ex eadem matre natis libertatem unum adipisci prohibeatur. Dat. IX. Kal. Jan. ipsis CC. coss. 304.

De actore, & reo.

23. Iidem AA. & CC. Menelao.

Actor 39, quod adseverat, probare se non posse profitendo, reum necessitate monstrandi contrarium 40 non adstringit: cum per rerum naturam factum negantis 41 probatio nulla sit. Dat. VIII. Kal. Jan. CC. & coss. 304.

De scriptura suspecta.

24. Imppp. VALENS, GRATIANUS, VALENTINIANUS AAA. ad Antonium Præfectum pratorio, post alia.

Jubemus omnes, qui scripturas suspectas 42 comminiscuntur, cum quid in iudicio prompserint, nisi ipsi adstruxerint veritatem, ut nefariæ scripturæ reos, & quasi falsarios esse detinendos. Dat. Prid. Id. Jan. *Tiberiade*, VALENTE V. & VALENTINIANO Jun. coss. 376.

De iudiciis criminalibus.

25. Imppp. GRATIAN. VALENTIN. & THEODOS. AAA. Floro PP.

Sciant cuncti accusatores eam se rem deferre in publicam notationem debere, quæ munita sit idoneis (testibus, vel) instructa apertissimis documentis, vel iudiciis 43 ad probationem indubitatis & luce clarioribus expedita.

(31. l. 12. infr. de except. (32. l. 5. l. 10. infr. de fide instrum. (33. l. 1. supr. l. 2. ff. h. t. (34. l. 20. supr. eod. (35. Vide tamen l. 4. infr. si quis alteri vel sibi. (36. v. l. ult. infr. h. t. (37. l. 6. supr. de rei vindic. (38. Fac. l. 17. supr. h. t. (39. l. 1. supr. h. t. (40. l. 11. supr. de hered. petit. (41. l. 2. ff. h. t. l. 10. infr. de non numer. pecun. vide tamen l. 5. in fin. h. t. l. 14. in fin. infr. de contrah. stipul. §. 12. Inst. de inutil. stipul. l. 5. infr. de codicill. (42. Adde l. 2. inf. de fide instrum. (43. l. 23. supr. h. t. l. 35. inf. de jure dot.

TIT. XX.

DE TESTIBUS. I

De scripta testatione, & nuda voce.

Hanc legem restituit ex *Basilicis Cujacius* lib. 13. observ. cap. 38. quam Antonini esse existimat: illius autem ea est sententia: Ne testes recipiantur adversus tabulas vel instrumenta, quæ etiam testium subscriptionem habent: & eam expressit *Harmenopolus* his verbis, lib. 1. tit. 6. * Ἀπαγορεύεται μαρτυρία κατὰ εγγράφου μαρτυρίας ἰσχύειν ἢ δύνανται.

1. *

Contra scriptum testimonium, non scriptum testimonium non fertur. 2

De ingenuitate.

2. Imp. ALEXANDER A. Carpo.

Si tibi controversia ingenuitatis fiat, defende causam (tuam) instrumentis 3 & argumentis, quibus potes: Soli enim testes ad ingenuitatis probationem non sufficiunt. PP. X. Kalend. Maji, MAXIMO II. & AELIANO COSS. 224.

De testimonio domestico.

3. Imp. VALERIANUS & GALLIENUS AA. Rosæ.

Etiam jure civili domestici 4 testimonii fides improbat. PP. III. Kal. Septembr. VALERIANO II. & GALLIENO III. AA. COSS. 256.

De testatione sola.

4. Imppp. CARUS, CARINUS, & NUMERIANUS AAA. Valerio.

Sola testatione prolatam, nec aliis legitimis adminiculis causam approbatam, nullius esse momenti, certum est. PP. VIII. Kal. Decembr. CARO & CARINO AA. COSS. 283.

De qualitate testium.

5. Imp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. Candido.

Eos testes ad veritatem juvandum adhiberi oportet, qui omni gratiæ & potentatui 5 fidem religioni judiciariæ debitam possint, præponere. PP. V. Kalend. Maji, MAXIMO II. & AQUILINO COSS. 286.

De parentibus, & liberis.

6. Iidem AA. & CC. Tertullo.

Parentes & 6 liberi invicem adversus se nec volentes ad testimonium admittendi sunt. PP. IV. Non. Decembr. *Nicomedia*, CC. COSS. 294.

De exhibitione.

7. Iidem AA. & CC. Diogeni & Ingeniæ.

Nimis 7 grave est, quod petitis, urgeri partem diversam ad exhibitionem eorum, per quos sibi negotium fiat: unde intelligitis, quod intentionis 8 vestræ proprias afferre debetis probationes, non adversus se ab adversariis adduci. Dat. VI. Kal. Maji, CC. & COSS. 294.

De servo.

8. Iidem AA. & CC. Deruloni.

Servos pro 9 domino, quemadmodum adversus eum, interrogari non posse: pro facto autem suo 10 interrogari posse, non ambigitur. Dat. Kal. Novembr. *Nicomedia*, CC. COSS. 294.

De jurejurando, de qualitate testium. 1. De uno teste.

9. Imp. CONSTANTINUS A. ad Julianum Præsidem.

Jurisjurandi 11 religione testes, prius quam perhibeant testimonium, jamdudum arctari præcepimus: & ut honestioribus potius testibus fides adhibeatur. §. 1. Simili modo sancimus, ut unius 12 testimonium nemo Judicum in quacumque causa facile patiatur admitti. Et nunc manifeste sancimus, ut unius omnino testis responsio non audiatur, etiam præclaræ Curia honore præfulgeat. Dat. VIII. Kal. Septembr. *Nisso*, OPTATO & PAULINO COSS. 334.

De re propria.

10. Imppp. VALENS, GRATIAN. & VALENTIN. AAA. ad Gracchum P. Urbi.

Omnia in re propria 13 dicendi testimonii facultatem jura submoverunt. Dat. V. Kal. Decembr. VALENTE V. & VALENTINIANO Jun. COSS. 376.

TIT. XX. (1. Lib. 22. D. 5. Nov. 90. (2. v. l. 14. infr. de contrah. stipul. l. 27. infr. de testam. (3. Adde l. 6. infr. de fide instrum. l. 16. infr. de liberali caus. l. 10. l. 17. supr. tit. prox. (4. v. l. 6. infr. l. 4. l. 5. l. 9. l. 24. ff. h. t. l. 1. infr. l. 10. §. 4. ff. de quæstion. (5. l. 6. ff. h. t. (6. l. 3. supr. l. 9. ff. eod. (7. l. 10. §. 4. ff. de quæstionib. l. 4. supr. de edendo. (8. d. l. 4. l. 1. supr. de probat. (9. d. l. 10. §. 4. (10. l. 15. infr. de quæstion. l. 7. ff. de probat. (11. l. 16. l. 19. infr. h. t. (12. l. 20. ff. de quæstionib. (13. l. 10. ff. h. t. adde supr. ne quis in sua causa.

De statu testium, ut socii, vel participes criminis non sint: de sumtibus.

11. Imp. HONOR. & THEOD. AA. Cæciliano PP.

Quoniam liberi testes ad causas postulatur alienas, si socii, & participes 14 criminis non dicantur, sed fides ab his notitiæ postuletur, in exhibitione necessariorum personarum, hoc est testium, talis debet esse cautio iudicantis, ut his venturis ad iudicium per accusatorem, vel ab his, per quos fuerunt postulati, sumtus 15 competentes dari præcipiat. † Idem juris est, & si in pecuniaria causa testes ab alterutra parte producendi sunt. Dat. XIII. Kal. Febr. Ravennæ, HONORIO VIII. & THEOD. IV. AA. COSS. 409.

De statu testis.

IN AUTHENT. de testib. §. si vero dicatur, col. 7.

tit. 2. Nov. 90. cap. 6.

Si testis productus dicatur servilis esse fortunæ, & testari voluerit, ipse vero se liberum esse affirmet, si quidem ex nativitate, impleatur testimonium ejus: ut, si is habita disputatione servus esse apparuerit, respiciatur ejus testimonium. Si vero libertinum se dixerit: prius instrumentum suæ manumissionis ostendat, quam testificetur: nisi juraverit se alibi probationes habere: quo facto, testificatio quidem scribatur: sed nisi instrumentum monstraverit, respiciatur testimonium ejus. Si vero dicatur odiosus ex lite criminis inter eos mota, & hoc apparuerit: non ante audiatur, quam de crimine judicetur. Si vero ex lite pecuniaria, vel aliter est odiosus, procedat quidem testatio, tempore vero disputationum serventur hujusmodi quæstiones.

De libertis.

12. Idem AA. Georgiæ.

Libertorum 16 adversus patronos illicitas atque improbas voces pœnæ objectione præcludimus: atque ita, ut non solummodo sponte prodire non audeant, sed ne vocati quidem in iudicium venire cogantur. Dat. IV. Idus Aug. Ravennæ, MARINIANO, & ASCLEPIODOTO COSS. 423.

De falsis testibus.

13. Imp. ZENO. *

Qui falsa in testimonio protulerit, primum quidem de perjurio 17, deinde falsi crimine convenitur. Quod si eum in ipso testimonii tempore mentiri suspicio sit, verberatur. 18 Quod si is, qui ex falso testimonio damnatus est, civiliter 19 agere contra testem voluerit: quidquid damni fecit ab eo recipiet, ac præterea falsus ille testis definitam legibus pœnam sustinebit. Quod si etiam in ipsa lite principali convictus mendacii fuerit, officium iudicis esto, ut eum, vel in totam litem, quæ illi mota est, contra quem testimonium dixit, vel in minus condemnet, vel etiam pœnis subjiciat: servatis omnibus, quæ jam statuta sunt de his, qui falsum testimonium perhibent.

14. Imp. ZENO A. Arcadio PP.

Nullum 20 penitus, cum semel ad iudicem quemlibet, licet non suum, dicendi gratia testimonium fuerit ingressus: armatam forte militiam, vel quamlibet aliam fori præscriptionem ad evadendum iudicis motum, quem vel testimonii verborum improbitas 21, vel rei qualitas flagitaverit, posse præterdere præcipimus: sed omnes, qui in civili scilicet causa suum præbent testimonium, separato, & tamquam (ante) iudicium interim deposito exceptionis fori privilegio, hujusmodi præsidio denudatos, ita (ad) iudicantis intrare secretum, ut quicumque aures ejus offenderint, non dubitent sibi formidandum: data cunctis iudicibus absque ullo præscriptionis obstaculo (sicut sæpe dictum est) in testes, quorum voces falsitate, vel fraude non carere perspexerint, pro qualitate videlicet delicti, animadvertendi licentia. Dat. XII. Kal. Jun. DECIO, & LONGINO COSS. 486.

1. De cognatione, & genere. 2. De fori præscriptione.

15. Imp. ZENO.

Hanc Legem restitui ex Basilicis Cujacius libro trigésimo tertio observationum, capite trigésimo octavo, & illius argumentum his fere verbis explicat: XV. Græca, quæ dat in primis pedaneis iudicibus testes falsos corrigendi, & tormentis subjiciendi, si plebei sunt, jus potestatemque adhibito Præfecto vigilum. Quod si testes decuriones sunt, vel in aliqua dignitate positi, ut non possit in eos iudex pedaneus animadvertere, debet rem omnem ad Magi-

stratum, a quo datus est, referre, itaut pro insinuatione relationis nihil inferatur; & si res aperta sit, sententiam a Magistratu ferri de testium fide suscipienda, vel rejicienda oporteat: sin autem majori indagazione indigere videatur, rursus ejus rei cognitionem iudici delegari non obstante ulla præscriptione fori, ulloque privilegio. Nam cum ultro testimonium dixerint, suo privilegio testes renuntiasse videntur. §. 1. Qui falso negavit adversarium suum esse cognatum, exigitur ab eo probationes generis 22 aut gentis, quam is se habere dicebat: non habeat jus vindicandorum bonorum intestati, (ejus scilicet, quem suum esse cognatum negavit, cum intestatus decesserit). Sed non audiatur, qui ab adversario probationes generis exigit, nisi prius ipse juret de calumnia, & jurato conservetur jus legitimæ successionis. Requiritur vero ad generis probationem testes quinque, si desint instrumenta, vel tres, si illi instrumenta suffragentur. Quod si hujusmodi sint instrumenta, quæ omnium probationum vice esse possint, illa etiam sine testibus sufficiunt. §. 2. Ultimum autem hujus constitutionis caput illud est, ut qui instrumento testis adfuit, & qui deposuit tamquam testis, quæ sciebat, post, lite mota, non possit defugere testimonium, & uti præscriptione fori.

De testibus cogendis testimonium perhibere, vel non.

1. De sumtibus.

16. Imp. JUSTINIANUS.

Constitutio jubet non solum in criminalibus judiciis, sed etiam in pecuniariis 23 unumquemque cogi testimonium perhibere de his, quæ novit, cum sacramenti præstatione, vel jurare, se nihil compertum habere (exceptis tamen personis, quæ legibus 24 prohibentur ad testimonium cogi, & etiam illustribus, & his, quæ supra illustres sunt, nisi sacra forma interveniat) & si quidem in Regia urbe testes habitent, cogit eos propria voce testimonium ferre; si vero non adfuerint, mitti ad eos jubet procuratores partium, ut apud eos deponant, quæ noverint, vel dejerent, quæ ignorant. Eodem proculdubio observando & in testimonio, quod in gestis fit, nempe ut eadem personæ ab ejus necessitate excipiantur. §. 1. Omnibus autem testibus sine damno, & impendio 25 suo vult factas de his interlocationes, & productiones procedere.

Si adversus eum, qui testibus usus fuerit, iidem testes in alia lite producantur.

17. Imp. JUSTIN. A. Mennæ PP.

Si quis testibus usus fuerit, iidemque testes adversus eum in alia lite producantur: non licebit ei personas eorum excipere: nisi ostenderit, inimicitias 26 inter se, & illos postea emeruisse, ex quibus testes repelli leges præcipiunt: non adimenda scilicet cuncta licentia, ex ipsis depositionibus testimonium eorum arguere. † Sed & si liquidis probationibus datione 27, vel promissione 28 pecuniarum eos corruptos esse ostenderit, etiam eam allegationem integram ei servari præcipimus. Dat. VII. Kal. Jun. D. N. JUSTINIANO A. II. COS. 528.

De solutione.

18. Idem A. Mennæ P. P.

Testium facilitatem, per quos multa veritati contraria perpetrantur, prout possibile est, resecentes: omnibus prædicimus, (ut) qui in scriptis a se debita retulerint, non facile audiatur, si dicant, *Omnis debiti, vel partis solutionem sine scriptis se fecisse*, velintque viles, & forsitan redemptos testes super hujusmodi solutione producere: nisi quinque 29 testes idonei, & summæ atque integræ opinionis præsto fuerint solutioni celebratæ, hique cum sacramenti religione deposuerint sub præsentia 30 sua debitum esse solutum: ut scientes omnes ita ea statuta esse, non aliter debitum, vel partem ejus persolvant, nisi vel securitatem in scriptis capiant, vel observaverint præfatam testium probationem; His scilicet, qui jam 31 sine scriptis debitum, vel partem ejus solverint (a) præsentis sanctione merito excipiendis. † Sin vero facta quidem (per scripturam) securitas sit, fortuito autem casu, vel incendii, vel naufragii, vel alterius infortunii perempta, tunc liceat his, qui hoc perpessi sunt, causam peremptionis probantibus, etiam (debiti) solutionem per testes 32 probare, damnumque ex amissione instrumenti effugere. Dat. Kal. Jun. D. N. JUSTIN. A. II. COS. 528.

(14. v. l. 16. in fin. ff. de quæstion. l. ult. in fin. infr. de accusat. (15. l. 3. §. 4. ff. h. t. l. 6. §. 2. infr. de appell. l. 11. §. 1. ff. ad exhib. (16. l. 4. in fin. ff. h. t. (17. v. l. 9. in princ. sup. eod. l. 18. l. 21. §. 2. ff. eod. & Nov. 90. (19. Vide tamen l. 9. l. 11. l. 16. l. 17. l. pen. l. ult. infr. ad leg. Corn. de fals. l. 1. infr. quando civilis actio (20. l. 21. infr. ad leg. Corn. de fals. (21. l. 16. ff. h. t.

(22. Adde l. 10. l. 13. l. 14. l. 17. l. 22. supr. tit. prox. (23. v. Nov. 90. c. 8 (24. l. 3. l. 5. l. 6. l. 8. l. 12. supr. l. 4. in fin. ff. h. t. (25. v. l. 11. supr. eod. (26. l. 3. pr. ff. eod. Nov. 90. cap. 7. vide tamen l. 1. §. 24. ff. de quæstion. adde d. l. 1. §. 26. (27. v. l. 2. ff. de concuss. l. 1. §. 2. ff. ad leg. Corn. de fals. (28. d. l. 1. (29. Nov. 90. cap. 2. (30. Adde l. 20. §. 9. ff. qui testam. (31. l. 7. supr. de legib. (32. Confer. l. 12. ff. h. t.

Ut testes rogati adhibeantur.

In AUTHENT. de testibus §. & licet collat. 7. tit. 2.

Novell. 90. cap. 2.

Rogati, ut in testamentis 33, non fortuiti, vel transeuntes veniant.
† Idem est, si post solutionem rogati interfuit confessioni creditoris, dicentis pecuniam sibi debitam solutam fuisse.

De testibus cogendis testimonium perhibere, & intra quindecim dies interrogandis.

19. Idem A. Juliano P. P.

Si quando invitos testes in pecuniariis causis ex nostra lege 34 aliquis trahere maluerit: si quidem sua sponte fidejussionem suæ personæ sine damno præstare velint, hoc fieri: sin autem noluerint, non carcerali custodia detruudi, sed sacramento eos committi censemus. Si enim pro toto litis certamine jurijurando testimonium credendum esse putaverint hi, qui eos produxerint: multo magis præsentiam suam testibus sacramento eorum credere debent. Sed cum minime oporteat testes in hujusmodi casibus pro telari, & pro alienis commodis suas invenire difficultates: disponimus, non amplius testes observare compelli iudices, postquam fuerint admoniti, nisi tantum quindecim dies: intra quos iudices provideant, quatenus cognitionem suscipiant, in qua testes necessarii visi fuerint: ut omnino licentia eis concedatur, & alterutra parte 35 cessante, & minime eos observare volente, si per executores admoniti venire noluerint, testes accipere, & alterutra parte præsentem, quæ eos introducit, testimonia eorum capere. † His autem diebus effluentibus, liceat quidem testibus discedere (a) iudice, nullam habente licentiam eos, postquam abfuerint, iterum retrahere. † Ipsum autem iudicem, si per eum steterit, quominus testimonium præstetur, parti læsæ omnem 36 jacturam pro hujusmodi causa illatam ex suis facultatibus resarcire (disponimus.) Dat. xii. Kal. Apr. LAMPAD. & ORESTE COSS. 530.

An testium productio fieri debeat præsentem adversario.

In AUTHENT. de testib. §. & hoc vero, quia multoties, col. 7. tit. 2. Novell. 90. cap. 9.

Sed & si quis ab aliquo aliquid patiatur contra leges, aut aliter læsus, aut damnum patiens, & testes apud iudicem producere voluerit, & eorum testimonia publicare: adversarius moneatur a iudice, & sic eo præsentem iudex attestations recipiat. Quod si venire noluerit, etiam eo absente attestations recipiat: & perinde valent, ac si eo præsentem recepta fuissent: nec opponere poterit, quod ex una parte datæ sunt.

De testibus apud compromissarios iudices productis.

20. Idem A. Juliano P. P.

Cum apud compromissarios iudices testes fuissent producti, variatum erat, utrum deberet eorum depositionibus in iudicio litigator uti, an non esset audiendus? Sancimus igitur, si quidem in compromissis aliquid pro hujusmodi causa statutum est, hoc observari. † Sin autem nihil conventum est in hujusmodi casibus: si quidem supersint testes, licentiam habere eum, contra quem depositiones eorum proferuntur, si eas recusaverit, concedere, testes iterum adduci 37, & non opponi eis, quod jam testimonium suum dederint: Vel si hoc concedere minime maluerit, depositiones eorum quasi factas accipere: omni jure legitimo, quod ei competit adversus eas, servato. † sin autem ab hac luce omnes subtracti sint, tunc necessitatem ei imponi, fide scripturæ approbata, in qua dispositiones eorum referuntur, eas quasi factas accipere. † Si vero res permixtæ fuerint, & quidam ex his mortui, alii viventes: tunc in superstitum quidem testimoniis eandem electionem servari litigatori, adversus quem testimonia proferuntur: in morientium autem personas depositiones eorum non esse respuendas: omni (secundum quod jam prædiximus) adversus eas, & testes legitimo jure, quod ei competit, adversus quem proferuntur, integro reservato. Dat. vi. Kal. Apr. LAMPAD. & ORESTE COSS. 530.

TIT. XXI.

DE FIDE INSTRUMENTORUM I, ET AMISSIONE EORUM,
(ET DE APOCHIS) ET ANTAPOCHIS FACIENDIS,
ET DE HIS, QUÆ SINE SCRIPTURA
FIERI POSSUNT.

De amissione instrumentorum.

1. Imp. ANTONINUS A. Septimæ Martiæ.

Debitores tuos quibuscumque rationibus debere tibi pecuniam si probaveris, ad solutionem compellet aditus Præses provinciæ: Nec oberit tibi amissio 2 instrumentorum, si modo manifestis probationibus eos debitores esse apparuerit. PP. v. Id. Sept. ANTONIN. A. IV. & BALBINO. COSS. 214.

Si quis utatur instrumento, de quo alius accusatus falsi victus est.

2. Imp. ALEXANDER A. Mabiliano.

Si uteris instrumento, de quo alius accusatus falsi victus est, & paratus est (si ita visum fuerit,) a quo pecuniam petis, ejusdem criminis te 3 reum facere, & discrimen 4 periculi (pœnæ) legis Cornelie subire, non oberit sententia, a qua nec is, contra quem data est, appellavit: nec tu 5, qui tunc crimini non eras subjectus, appellare debuisti. PP. III. Kal. Octobr. MAXIMO II., & ÆLIANO COSS. 224.

De eo, qui non usurum se instrumento contestatus est.

3. Idem A. Æliano.

Si adversarius tuus apud acta Præsidis provinciæ, cum fides instrumenti, quod proferebat, in dubium revocaretur, non usurum se contestatus est: vereri non debes ne ea scriptura, quam non esse veram etiam professione ejus constitit, negotium denuo repetatur. PP. III. Non. Dec. MAXIMO II. & ÆLIANO COSS. 224.

De amissione instrumenti.

4. Imp. GORDIANO A. Marciano.

Illatæ dispensatori pecuniæ, si ob amissorum instrumentorum casum probatione defeceris, inspectio 6 rationum fiscalium (fidem) demonstrabit. Dat. II. Id. Febr. GORDIANO A. & AVIO-LA COSS. 240.

5. Idem A. Prisco, & Marco militibus.

Sicut iniquum est, instrumentis vi ignis consumtis 7, debitores quantitatum debitarum renuere solutionem: ita non statim casum conquerentibus facile 8 credendum est: Intelligere itaque debetis, non existentibus instrumentis, vel aliis argumentis, probare debere (fidem) precibus vestris adesse. PP. III. Kal. Jun. SABINO II. & VENUSTO. 241.

6. Imp. DIOCLET. ET MAXIMIANUS AA. & CC. Lucido.

Statum tuum, natali professione perditæ 9, mutilatum non esse, certi juris est. Dat. xii. Kal. Febr. Nicomedia, MAXIMO II. & AQUILINO COSS. 286.

7. Idem AA. & CC. Zinimæ.

Si solemnibus stipendiis, & honeste sacramento solutus es, licet super hujusmodi re instrumenta 10 (ut dicis) facta perditæ sint, tamen si aliis evidentibus probationibus veritas ostendi potest, veteranorum privilegia etiam te usurpare posse, dubium non est. Dat. xv. Kal. Jul. MAX. II. & AQUILINO COSS. 286.

8. Idem AA. & CC. Alexandro.

Si constitit proprietatem possessionis, de qua agitur, apud vos esse, providebit iudex ex persona fructuarii nullum præjudicium dominio vestro comparari, propter amissionem 11 instrumentorum. Dat. xv. Kal. Mart. DIOCLET. III. & MAXIMIANO AA. COSS. 287.

TIT. XXI. (1. Nov. 73. Lib. 22. D. 4. (2. Adde L. 4. l. 5. l. 6. l. 7. l. 8. l. 10. infr. h. t. (3. L. 24. supr. de probat. (4. v. l. 7. pr. ff. de accusat. (5. l. 5. pr. ff. de appellat. (6. l. 5. supr. de edendo, l. 2. infr. de discuss. (7. l. 1. supr. h. t. l. 18. in fin. supr. tit. prox. (8. Adde l. 13. ff. de probat. l. 5. infr. de testam. (9. v. l. ult. vers. seu accepta. infr. de profess. & med. (11. Adde L. 1. l. 6. supr. l. 10. infr. h. t. l. 7. infr. de præscript. longi temp.

(33. v. l. 21. §. 2. ff. qui testam. (34. l. 16. supr. h. t. (35. Nov. 90. c. 9 (36. Inmo vide pr. Inst. de oblig. quæ quasi ex delict. l. ult. ff. de extrad. cogn. (37. l. 5. in fin. supr. de recept. arbitr.

De divisione.

9. Iidem AA. & CC. Aristenato.

Instrumentis etiam non 12 intervenientibus, semel divisio 13 recte facta non habetur irrita. PP. VII. Kal. Aug. AA. CC.

De venditione.

10. Iidem AA. & CC. Victorino.

Cum instrumentis etiam non intervenientibus venditio 14 facta rata maneat: consequenter 15 amissis etiam, quæ interceserant, non tolli substantiam veritatis placuit. Dat. VIII. Kal. Nov. Retinassi, AA. coss. *

De emancipatione.

11. Iidem AA. & CC. Theagenæ.

Emancipatione facta, etsi actorum tenor non existat, si tamen aliis indubiis probationibus, vel ex personis, vel ex instrumentorum incorrupta fide factam esse emancipationem probari possit: actorum interim 16 veritas convelli non solet. Dat. III. Id. Nov. AA. coss. *

De inductione in vacuum possessionem donationis causa.

12. Iidem AA. & CC. Dionysia.

Non idcirco minus in vacuum 17 inductus prædii possessionem donationis causa, quod ejus facti prætermisum instrumentum adseveratur, hanc obtinere potes. Dat. Id. Dec. Nicomedia, AA. coss. *

De testatione amissorum instrumentorum.

13. Iidem AA. & CC. Leontio.

Apus eos, qui rem gestam ignoraverunt, amissorum instrumentorum habita testatio nihil ad probationem veritatis prodesse potest. Dat. XVI. Kal. Jan. Nicomedia, AA. coss. *

De contrariis scripturis.

14. Iidem AA. & CC. ad Severum Comitem Hispaniarum.

Scripturæ diversæ fidem sibi invicem derogantes, ab una, eademque parte prolata, nihil firmitatis habere potuerunt. Dat. IV. Kal. Maji, Viminacii, CC. coss. *

Collatio instrumentorum, & testium.

15. Imp. CONST. A. ad populum.

In exercendis litibus eandem 18 vim obtinent 19 tam fides instrumentorum, quam depositiones testium. Dat. Roma, XII. Kal. Aug. GALLICANO & BASSO coss. 317.

De his, qui scripturam suam inficiantur.

16.

Si conventus quis negaverit manum propriam prolatam in libello, aut alia charta, si quidem ex comparatione 20 is vincatur hoc est, alia ejus prolata manu, & comparata cum ea, quæ est in libello, det is poenæ nomine actori pro mendacio solidos viginti quatuor. Si vero aut tabellio productus fuerit, apud quem instrumentum scriptum est, aut alii quidem testes pro veritate deponentes, tunc ipse præter poenam vigintiquatuor aureorum non possit habere licentiam obijciendæ exceptionis pecuniæ non numeratæ, ut dicat, quamvis instrumentum factum fuerit, ea tamen, quæ in eo scripta sunt, non fuisse data: sed omnimodo condemnatur, etiam si nihil ipsi revera solutum est. §. 1. Hæc quidem obtineant, si conveniatur quis ex proprio contractu. Si vero tutor est, aut curator unius earum, quæ sub cura esse solent personarum, masculus, aut foemina secundum Constitutiones tutelam gerens propriorum liberorum, & manum propriam prolatam in contractu eorum, qui sub tutela, aut cura sunt, inficiatus fuerit, tunc si quidem ex sola comparatione vincantur mentiri, præstent ipsi vigintiquatuor aureos. Si vero ex productione tabellionis, aut testium, pecuniæ quidem non numeratæ exceptio ne adimatur his, qui sub tutela, vel cura sunt, (neque enim peccarunt illi) sed ipsi tutores, aut curatores alios viginti aureos poenæ nomine dent actori, habentibus his, qui sub tutela, aut cura sunt, salvam sibi pecuniæ non numeratæ exceptionem. Neque enim æquum est ipsos ex alienis 21 peccatis damno affici. §. 2. Hæc de reis conventis ubi dixit constitutio, transitum fecit, & ad agentium personam. Jubens, ut si actor manum propriam inficietur positam in charta contra ipsum prolata, forte in ea, quæ de suscepto dicitur confessione, &

(12. l. 25. infr. de liberali caus. (13. l. 17. l. 21. supr. de pact. l. 1. supr. si major factus. (14. l. 17. supr. de pact. l. 1. supr. de probat. l. 3. inf. de fide & jure hasta. (15. l. 25. inf. de liberali caus. (16. v. l. 5. supr. h. t. (17. v. l. 15. supr. de rei vind. l. 12. inf. de contrah. emt. l. 2. inf. de adq. & rein. possess. (18. Confer l. 1. l. 18. supr. de testib. l. 14. inf. de contrah. & com. stip. l. 10. ff. de probat. (19. Immo v. d. l. 10. ff. de prob. (20. v. l. 20. inf. h. t. (21. l. 74. ff. de R. J.

ipse similiter, si quidem ex sola comparatione vincatur, præstet vigintiquatuor aureos: si vero ex productione tabellionis, aut testium, tunc modis omnibus imputet, & agnoscat contenta in illa charta, etiam si vera non sunt accepta ab ipso. Hæc si proprio nomine agat. Si vero tutor est, aut curator: dat quidem duplam poenam vigintiquatuor aureorum: Is vero, qui sub tutela, aut cura est, possit obijcere probationi exceptionem non numeratæ pecuniæ.

*Si contractum, vel transactionem in scriptis fieri placuit.**De arrhis.*

17. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

Contractus venditionum, vel permutationum, vel donationum, quas intimari 22 (non) est necessarium: dationis etiam arrharum, vel alterius cujuscumque causæ, (quas tamen) in scriptis fieri placuit: transactionum etiam, quas in instrumento recipi convenit, non 23 aliter vires habere sancimus, nisi instrumenta in mundum recepta, subscriptionibusque partium confirmata; & si per tabellionem conscribantur, etiam ab ipso completa, & postremo a partibus absoluta sint: ut nulli liceat prius, quam hæc ita præcesserint, vel a scheda conscripta (licet literas unius partis, vel ambarum habeat) vel ab ipso mundo, quod necdum est impletum, vel absolutum, aliquid jus sibi ex eodem contractu, vel transactione vindicare: adeo ut nec illud in hujusmodi venditionibus liceat dicere, quod pretio statuto necessitas venditori imponatur, vel contractum venditionis perficere 24, vel id, quod emtoris interest, ei persolvere. Quæ tam in postea conficiendis instrumentis, quam in his, quæ jam scripta, nondum autem absoluta sunt, locum habere præcipimus: nisi jam super his transactum sit 25, vel judicatum, quæ retractari non possunt, exceptis emtionalibus tantum instrumentis, jam vel in scheda, vel in mundo conscriptis, ad quæ præsentem functionem non extendimus, sed prisca jura in his tenere concedimus. Illud etiam adjicientes, ut & in posterum, si quæ arrhæ super faciendâ emtione cujuscumque rei data sunt, sive in scriptis, sive sine scriptis: licet non sit specialiter adjectum, quid super iisdem arrhis non procedente contractu fieri oporteat: tamen & qui vendere pollicitus est, venditionem recusans in duplum 26 eas reddere cogatur, & qui emere pactus est, ab emtione recedens, datis a se arrhis cadat, repetitione earum deneganda. Dat. Kal. Jun. Domino nostro JUSTINIANO A. II. coss. 528.

De testium, vel instrumentorum receptione committenda judici alterius territorii.

18. Idem A. Mennæ P. P.

Judices, sive in hac incluta urbe, sive in provinciis, (secundum) ea, quæ disposuimus 27, ut possint, si hoc perspexerint, occasione testium in 28 aliis locis degentium litigantes, vel procuratores eorum ibi destinare, ut depositionibus sub utriusque partis præsentia factis, res ad eos referatur: etiam in illis servare volumus, qui prolatis instrumentis fidem adhibere exiguntur; ut si poposcerint, in aliis locis id eis facere permittatur: & hoc si juste peti iudex invenerit, similis proferatur sententia: ut postquam in locis opportunis fides instrumento data, vel minus data fuerit, referatur negotium ad priorem iudicem. Dat. VII. Id. Apr. DECIO, V C. coss. 529.

IN AUTHENT. de testibus. §. & quoniam. §. hæc

omnia, col. 7. t. 2. Nov. 90. c. 5.

Apus eloquentissimum aliquem iudicem, vel defensorem civitatis, sive a provincia in provinciam, vel ab urbe in urbem, sive ab urbe in provinciam hæc petantur: sed hoc in civilibus tantummodo causis: nam in criminalibus testes apud iudices representandi sunt, & cum res exegerit, tormentis 29 subjiciendi.

De apochis & antapochis.

19. Idem A. Demostheni PP.

Plures apochis, vel redituam, vel usurarum perceptis, si quando super his fuerit dubitatio exorta: eas habere (se) negando, jus agentium faciant vacillare: cum coloni adversus dominum certantes, & sibi iniquam forte libertatem vindicantes, vel debitores creditoribus suis temporalem præscriptionem opponere cupientes, ad easdem inficiationes perveniant. Quod reserantes,

(22. v. l. 36. §. ult. inf. de donat. (23. l. ult. inf. de contrah. emt. (24. v. l. 11. §. 1. & seq. ff. de action. emt. (25. v. l. 229. l. 230. ff. de V. S. junctal. 16. supr. de trans. l. 1. in fin. ff. ad SC. Tertull. (26. v. l. 5. inf. de sponsal. (27. l. 16. supr. i. prox. (28. Adde l. 7. ff. testamenta quem adm. aper. (29. l. 13. supr. l. 21. §. 2. ff. de testib. l. 15. pr. l. 18. §. 3. ff. de quæst. Nov. 90. c. 1. §. 1.

jubemus, ut in praefatis casibus, vel aliis privatis similibus, si voluerit is, qui apocham conscripsit, vel exemplar cum subscriptione ejus, qui apocham suscepit, ab eo accipere, (vel antaphocam suscipere) omnis ei licentia hoc facere concedatur, necessitate imponenda apocham susceptori antapocham reddere: ita tamen, ut si hoc is, qui apocham conscripserit, facere neglexerit, vel non curaverit: nullum ei praedictum ex eo, quod antaphocam non recepit, generetur, cum hoc, quod pro quibusdam introductum 30 est, inferre eis jacturam minime rationi conveniat æquitatis. Dat. xii. Kalend. Octobr. Chalcedone, DECIO V. C. COS. 529.

De comparatione literarum.

20. Idem A. Juliano P. P.

Comparationes literarum ex chirographis fieri, & aliis instrumentis, quæ non sunt publice confecta, satis abundeque occasione criminis falsitatis dare, & in judiciis, & in contractibus manifestum est. Ideoque sancimus, non licere comparationes literarum ex chirographis fieri, nisi trium testium habuerint subscriptiones, ut prius literis eorum fides imponatur, vel (ex) ipsis hoc deponentibus, sive cunctis, sive omnimodo duobus ex his sine comparatione literarum testium procedente: & tunc ex hujusmodi chartula jam probata comparatio fiat: aliter etenim fieri comparationem nullo concedimus modo, licet in semetipsum aliquis chartam conscriptam proferat: sed tantummodo ex forensibus, vel publicis instrumentis, vel hujusmodi chirographis, quæ enumeravimus, comparationem trutinandam. Omnes (autem) comparationes non aliter fieri concedimus, nisi juramento 31 antea præstito ab his, qui comparationem faciunt, fuerit affirmatum; quod neque lucri causa, neque inimicitias, neque gratia 32 tenti, hujusmodi faciunt comparationem: & hoc observari tam in omnibus sacris nostris scriniis, quam in apparitione omnis sublimissimæ Praefecturæ, necnon Magisteriæ potestatis, ceterisque omnibus judiciis, quæ in orbe nostro constituta sunt, his omnibus in posterum observandis. Comparationes enim jam antea factas retractari, extra periculum minime est. Dat. xiv. Kal. Apr. LAMPADIO & ORESTE COS. 530.

In AUTHENT. de his, qui ingrediuntur ad appell. §. illud etiam judicavimus, coll. 5. tit. 4. all. 11.

Novell. 49. cap. 2.

Ad hæc, ex his literis, quibus adversarius tuus utitur, & profertur ex Archivio publico, testimonium publicum habet.

In AUTHENT. de instrumentorum caut. & fid. §. oportet vero. §. seq. coll. 6. tit. 3. al. 2. Novell. 73. cap. 8. & 9.

At si contractus fiat in civitate, & unam libram auri excesserit: omnimodo collationi adsit argumentum quodlibet, nec credatur ei soli.

De instrumento iterum producendo.

21. Idem A. Juliano P. P.

Cum quidam instrumentum protulerit, vel aliam chartulam, eique fidem imposuerit, postea autem persona, contra quam ista chartula, vel instrumentum prolatum est, quasi falsum hoc constitutum redarguere nitatur: ne diutius dubitetur, utrum necessitatem ei, qui protulit, imponi oporteat repetita vice hoc proferre, an sufficiat ei fides jam approbata: sancimus, si quid tale eveniat eum, qui petit iterum eam chartam proferri, prius sacramentum 33 præstare, quod existimans se posse falsum redarguere, quod prolatum est, ad hujusmodi veniat petitionem. Quid enim, si cum nosset deperditam esse chartam, vel forte concrematam, vel alio modo diminutam, hanc requiri ad simulans, & ad difficultatem productionis respiciens, hujusmodi faciat petitionem? Et postquam hoc ab actore, vel petitore fuerit juratum, & inscriptionum pagina apud competentem judicem deposita: tunc necessitatem imponi ei, qui protulit chartam, de qua quaritur, iterum eam apud judicem criminis proferre, quatenus possit apud eum crimen falsitatis ventilari. Sin autem dicat, non esse sibi possibile eam ostendere, quia per fortuitos casus hujus copia ei abrepta sit: tunc subeat sacramentum, quod nec habeat eandem chartulam, nec alii eam dederit, nec apud alium voluntate ejus constituta sit, nec dolo malo fecerit, quominus appareat (ea,) sed re (vera) ipsa chartula sine omni dolo sit deperdita, & productio ejus sibi impossibilis sit: & si tale subeat sacramentum, ab hujusmodi necessitate relaxetur. † Quod si prædictum jusjurandum subire minime maluerit: tunc quasi falsa chartula nullas

habeat vires adversus eum, contra quem prolata est, sed sit penitus evacuata. Neque enim ulterius poenam produci contra eos, qui non juraverint, volumus: cum forsitan quidam subtili reverentia 34 tenti, nec verum sacramentum præstare patientur. † Eandem autem copiam ei præstamus, donec causa apud judicem ventilatur. Si enim jam plenissimum finem accepit, & neque per appellationem suspensa est, neque per solitam retractionem adhuc lis vivere speratur: tunc satis durum est hujusmodi querelæ indulgeri, ne in infinitum 35 causæ retractentur, & sopita jam negotia per hujusmodi viam iterum aperiantur, & contrarium aliquid nostro eveniat proposito. Dat. v. Kal. Mart. LAMPADIO & ORESTE VV. CC. COS. 530.

De edendo.

22. Imp. JUSTINIANUS. *

Si postuletur ab aliquo in judicio, ut instrumentum 36 non 37 adversus se ipsum, sed alium quemdam producat, quod alteri profit, idque producere recuset, ut qui damnum inde metuat; verum is, qui exhiberi chartam petit, nequaquam eum lædendum dicat, sed pecuniam ipsum ab illis accepisse, qui per instrumentum exhibendum coarguendi sunt: vult constitutio, ut is, qui habet instrumentum, id ipsum proferat, si quidem ex illius prolatione nihil ipse damni sensurus sit. Sin reapse detrimentum ei prolatum instrumentum adferat, nequaquam eum cogi ad proferendum debere: cum ei magis expediat id occultare, quam publicare. Quod si affirmat is, cui opus est instrumentum, nihil ei fraudis ex eo futurum; dumtaxat jusjurandum præstet, quod existimando se fidei suæ detrimentum pati propter instrumenti exhibitionem, eam ipsam ob causam proferre chartam recuset: & quoniam sibi damno id fore putat, curiosius sacramentum præstet atque dicat, se non quia pecuniam acceperit, vel quid aliud non proferendæ chartæ causa, vel quod muneris promissionem habeat, nec metu illius, contra quem instrumentum requiratur, nec ejusdem amore, chartæ exhibitionem recusare, sed quia magnum ex eo circa facultates suas detrimentum capiet. Nam quemadmodum is, qui quadam in causa verum scire putatur, invitus 38 quoque testimonium dicere cogitur, neque si pecuniam promissam habet ob non perhibendum testimonium, neque si adversus amicos testimonium dicturus venit, recusare testimonium potest: ita nec is recusare potest, a quo instrumenti exhibitio desideratur, vel propterea, quod aliquid acceperit, aut accepturum se speret, vel ob amicitiam cum illo, cui damno futurum est instrumentum. † Sed si quis juret, se instrumentum, quod desideratur, non habere; proorsus id proferre, quod non habet 39, haud cogitur: sin ejusmodi sacramentum præstare non sustinet, omnino cogitur desideratum instrumentum exhibere: quod si semet occultaverit, quasi qui nec jurare, nec instrumentum edere velit: omne damnum, quod hinc emerget, ei, cui opus est instrumento, de suo compenset: iisdem obtinentibus etiam in argentariorum, aliorumque brevibus. † Ceterum illi codices, vel instrumenta proferre coguntur, qui & testimonium dicere adversus aliquem coguntur. Nam in quas personas invitus quis testimonium non dicit, adversus easdem nec codices, vel instrumenta, vel quid aliud tale proferre cogitur. Notissimi sunt autem ex legibus 40, qui adversus aliquos inviti testimonium dicere non coguntur, sicut & ii, contra quos aliqui testimonium perhibere non coguntur. † Nec ulli licet aliter cogere, ut exhibeantur instrumenta, nisi eodem 41 in judicio, in quo causa agitur. † Idque sumtibus 42 ejus, qui codicis, aut instrumentorum exhibitionem fieri desiderat. † Oportet autem semel dumtaxat eorum ostensionem fieri; ac si prolato semel instrumento, desideret is, cui opus est, exhiberi denuo, si quidem rationi consentaneum visum fuerit judici, ut iterum quoque charta proferatur, ille vero, qui eam jam protulit, secundam exhibitionem recuset 43, quod se dicat chartam perdidisse, vel alioqui non habere facultatem ejus exhibendi. juramento tantum fidem facito, nec amplius ad proferendum cogitor: iisdem obtinentibus non in urbe dumtaxat imperatrice, verum etiam in universa Republica.

(30. l. 6. supr. l. 25. ff. de legib. (31. Nov. 49. c. 2. in fin. (32. v. l. 5. supr. de testibus. (33. v. l. 1. supr. de jurejur. propt. calumn.

(34. l. 8. pr. ff. de condit. instit. (35. v. l. 13. pr. supr. de judic. (36. v. Edict. Jus. 9. c. v7. erf. memores. (37. Adde l. 7. supr. de testib. (38. v. l. 16. supr. d. t. (39. l. 21. supr. h. t. (40. l. 4. l. 5. l. 8. l. 19. ff. l. 3. l. 6. l. 8. l. 12. supr. de testib. (41. d. l. 21. vers. eandem supr. h. t. (42. Adde l. 11. in fin. supr. eod. (43. d. l. 21.

T I T. XXII.

PLUS VALERE, QUOD AGITUR, I QUAM QUOD SIMULTATE
CONCIPITUR.

1. Imp. VALERIANUS & GALLIENUS AA. Ruffino.

In contractibus rei veritas 2 potius, quam scriptura perspicere debet.

2. Imp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Soteria.

Acta simulata, velut non ipse, sed ejus uxor 3 comparaverit, veritatis substantiam mutare non possunt. Quæstio itaque facti per judicem, (vel) Præsidem provinciarum examinabitur. Dat. x. Kalend. Maji, CC. coss. 293.

3. Iidem AA. & CC. Maximæ.

Emtione 4 pignoris causa facta, non quod scriptum, sed quod gestum est, inspiciatur. Dat. Kalend. Maji, Sirmii, CC. coss. 293.

4. Iidem AA. & CC. Decio.

Si quis gestum a se, alium 5 egisse scribi fecerit, plus actum, quam scriptum valet. Dat. viii. Kalend. Dec. CC. coss. 293.

5. Iidem AA. & CC. Victori.

Si falsum instrumentum emtionis conscriptum tibi velut locationis, quam fieri tibi mandaveras, subscribere non relegentem, sed fidem habentem, suavit: neutrum contractum (in utroque alterutrius consensu deficiente) constituisse, procul dubio est. Dat. xiiii. Kalend. Jan. CC. coss. 293.

T I T. XXIII.

DE COMMODATO. I

De vi majore, & casu fortuito.

1. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Sciola.

Ea quidem, quæ vi majore auferuntur, detrimento eorum quibus res commodantur, imputari 2 non solent. Sed cum is, qui a te commodari sibi bovem postulabat, hostilis incurfionis contemplatione periculum amissionis, ac fortunam futuri damni in se suscepisse 3 proponatur: Præses provinciarum, si probaveris, eum indemnitate tibi promississe, placitum conventionis implere eum compellet. Dat. vi. Kal. Jun. ipfis AA. coss. 287.*De ancilla.*

2. Idem AA. Aulizano.

Cum eum, qui temporalis ministerii causa suscepit ancillam, ad restitutionem ejus bona 4 fides urgeat: consequens est, focerum tuum hujus rei causa tradidisse ancillam, adito Præsidente provinciarum, probare: ut fidem susceptam is, adversus quem supplicas compellatur agnoscere. Datum Prid. Non. Novembr. ipfis AA. coss. 287.*De rebus datis ad pignorandum.*

3. Iidem AA. Soteria.

De restituendis rebus, quas (marito) obligandas 5 pro se dederas, postquam debitum fuerit extenuatum, commodati actionem etiam adversus heredes ejus exercere potes. Dat. iiii. Idib. April. Sirmii, ipfis AA. coss. 287.*De compensatione.*

4. Iidem AA. & CC. Faustina.

Pratextu debiti 6 restitutio commodati non probabiliter recusat. Dat. xii. Kal. Decembr. ipfis AA. coss. 293.

TIT. XXII. (1. v. l. 9. in fin. infr. de contrah. emt. l. 3. supr. de postul. l. 5. supr. de legib. l. 21. supr. de transact. l. 54. ff. de oblig. & act. adde l. 27. ff. de pos. (2. l. 2. infr. h. tit. l. 17. infr. ad SC. Vell. l. 6. vers. quod si infr. si quis alteri vel sibi, l. 6. §. 1. ff. de off. pras. l. 54. ff. de oblig. & act. (3. d. l. 6. infr. si quis alteri vel sibi. (4. l. 1. infr. de pact. pignor. l. 5. l. 6. ff. de distract. pignor. (5. v. l. 2. supr. h. t.

TIT. XXIII. (1. Lib. 13. D. 6. (2. l. 5. §. 4. ff. h. tit. (3. l. 23. ff. de reg. jur. adde l. 1. §. 35. ff. de positi, l. 22. supr. de negot. l. 7. §. 15. ff. de pact. l. 5. §. 2. ff. commodati. l. 39. ff. mandati. (4. v. §. 28. Inst. de act. l. 23. ff. de reg. jur. (5. l. 5. §. 12. ff. h. t. (6. Confer. l. 18. in fin. ff. eod. l. 15. in fin. ff. de furt.

TOM. II.

T I T. XXIV.

DE PIGNERATITIA I ACTIONE.

De fructibus pignoris.

1. Imp. SEVERUS & ANTONINUS AA. ad Metrodorum.

Ex pignore percepti fructus imputantur 2 in debitum: qui si sufficiunt ad totum debitum, solvitur actio; & redditur pignus. Si debitum excedunt, qui supererunt, redduntur 3, videlicet mota actione pigneratitia. PP. Id. Octobr. APRO & MAXIMO coss. 208.*De operis ancillæ, & de pensionibus domus.*

2. Imp. ALEXANDER A. Demetrio.

Quod ex operis 4 ancillæ, vel ex pensionibus domus, quam pignori detineri dicis, perceptum est: debiti quantitatem relevabit. Dat. Kal. Octobr. ANTONINO IV. & ALEXANDRO coss. 223.

3. Idem A. Victorino.

Creditor, qui prædium pignori sibi nexum detinuit, fructus 5, quos percepit, vel percipere debuit, in rationem exonerandi debiti computare necesse habet: & si agrum deteriores 6 constituit, eo quoque nomine pigneratitia actione obligatur. PP. vi. Idib. Decembr. ANTONINO IV. & ALEXANDRO coss. 223.*Pactum de venditione pignoris.*

4. Idem A. Hermeo & Maximilla.

Pactum vulgare 7, quod proposuistis, *Ut, si intra certum tempus pecunia soluta non fuisset, prædia pignori, vel hypothecæ data vendere liceret*: non adimit debitori adversus creditorem pigneratitiam actionem. PP. xii. Kalend. Maji, MAXIM. & ALIANO coss. 224.*De casu fortuito, de culpa, de probatione.*

5. Idem A. Dioscorida.

Si creditor sine 8 vitio suo argentum pignori datum perdidit, restituere id non cogitur: sed si culpæ reus deprehenditur, vel non probat manifestis rationibus se perdidisse: quanti debitoris interest, condemnari debet. PP. xiiii. Kal. Maji, JULIANO 11. & CRISPINO coss. 225.*De casu fortuito.*

6. Idem A. Trophimæ.

Quæ fortuitis 9 casibus accidunt, cum prævideri non potuerint, (in quibus etiam aggressura latronum est) nullo bonæ fidei iudicio præstantur: & ideo creditor pignora, quæ hujusmodi casu interierint, præstare non compellitur: nec a petitione 10 debiti submovetur: nisi inter contrahentes placuerit 11, *ut amissio pignorum liberet debitorem*, PP. Idib. April. FUSCO & DEXTRO coss. 226.*De deterioratione, & sumtibus.*

7. Imp. GORDIAN. A. Juliano.

Creditor, qui fundos, & domos pignori, vel hypothecæ accepit, damnum 12 in decidendis arboribus, domibusque destruendis ab eo datum, in rationem debiti deducere cogitur. Et si dolo, 13 vel culpa rem suppositam deteriores fecerit, eo quoque nomine pigneratitia actione tenebitur, ut talem 14 restituat, qualis fuerat tempore obligationis: Creditor autem necessarios sumtus, 15 quos circa res pigneratitias fecit, exigere non prohibetur. PP. xiiii. Kal. August. GORDIANO A. 11. & POMPEJANO coss. 242.*De amissione pignoris vera, vel simulata.*

8. Imp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS C. Saturnino.

Si nulla 16 culpa seu segnitia creditori imputari potest: pignorum amissionum dispendium ad periculum ejus minime pertinet. † Sane si simulata amissione etiamnum eadem pignora (ut adseveras) a parte diversa possidentur: adversus eum experiri potes. PP. viii. Kal. Mart. PRÆSENTE & ALBINO coss. 247.

TIT. XXIV. (1. Lib. 13. D. 7. §. ult. Inst. quib. mod. re contrah. oblig. (2. l. 11. infr. de usur. (3. l. 4. infr. h. t. (4. v. l. 2. infr. de pact. pignor. (5. d. l. 2. (6. l. 7. infr. h. t. (7. l. 1. infr. de pact. pign. §. 1. Inst. quib. alien. lic. vel non. (8. l. 13. §. 1. ff. h. t. l. 6. ff. de nautic. fan. §. ult. Inst. quib. mod. re contrah. oblig. (9. l. 5. supr. l. 9. infr. h. t. d. §. ult. Inst. quib. mod. re. l. 21. §. 2. ff. de pignorib. l. 23. ff. de reg. jur. adde l. 13. infr. mandati. l. 5. §. 4. ff. commod. l. 1. §. 35. in fin. ff. de pos. l. 41. ff. locati, l. 12. princ. ff. de custod. & exhib. reor. l. 2. §. 7. ff. de admin. rer. ad civit. pertin. (10. l. ult. Inst. quib. mod. re contrah. oblig. (11. v. l. 1. supr. de commod. l. 23. ff. de reg. jur. (12. l. 3. in fin. supr. h. t. (13. l. 23. ff. de reg. jur. (14. l. 38. §. 4. ff. de usuris. (15. l. 6. infr. de pignorib. l. 8. pr. l. 25. ff. h. t. (16. v. l. 4. §. 8. ff. de del. mal. & met. except. l. 8. supr. h. t.

De dominio, & periculo pignoris.

9. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Georgio.

Pignus in bonis 17 debitoris permanere, ideoque ipsi 18 perire in dubium non venit. Cum igitur adseveras in horreis pignora deposita, consequens est, secundum jus perpetuum pignoribus debitori pereuntibus (si tamen in horreis, quibus & alii solebant publice uti, res deposita sint) personalem actionem debiti reposcendi causa integram te habere. PP. VI. Non. Maji, *Mediolani*, AA. coss. 293.

De longi temporis præscriptione. De probatione & luitione pignoris.

10. Idem AA. & CC. Apollodoræ.

Nec creditores, nec qui his successerunt, adversus debitores, pignori quondam res nexas petentes, reddita 19 jure debiti quantitate, vel his non accipientibus, oblata, & consignata 20 & deposita, longi temporis præscriptione muniri possunt: Unde intelligis, quod, si originem rei probare potes, adversario tenente vindicare dominium debes. Ut autem creditor pignoris defensione se tueri possit, extorquetur ei necessitas probandi debiti: vel si tu teneas, per vindicationem 21 pignoris, hoc idem inducitur: & tibi non erit difficilis, vel solutione, vel oblatione, atque solemnè depositione pignoris liberatio. Dat. Non. Maji, ipsis CC. & coss. 294.

De pignoratitia competente soluto debito.

11. Idem AA. & CC. Ammiano.

Pignoris causa res obligatas, soluto debito restitui debere, pignoratitiae actionis natura declarat: Quo jure, si titulo pignoris obligasti mancipia, per eandem actionem uti potes: nec creditor citra 22 conventionem, vel fradidalem iustionem debiti causa, res debitoris arbitrio suo auferre potest. Dat. v. Kal. Jan. *Sirmii*, ipsis CC. & coss. 294.

De longi temporis præscriptione.

12. Idem AA. & CC. Herisco.

Quo minus fructuum 23, quos creditor ex rebus obligatis accepit, habita ratione, ac residuo debito soluto, vel si per creditorem factum fuerit, quominus solveretur, (oblato 24, & consignato, & deposito,) pignora, quæ in eadem causa durant, restituat debitori: nullo spatio longi temporis defenditur. Dat. XII. Kal. Dec. CC. coss. 294.

TIT. XXV.

DE INSTITORIA I ET EXERCITORIA 2 ACTIONE.

De mutuo.

1. Imp. ANTONINUS A. Hermeti.

Servus tuus pecuniam mutuam accipiendo, ita demum te institoria actione obligavit, si cum eum officio alicui, vel negotiationi exercendæ præponeres, etiam ut id faceret 3, ei permissum a te probetur. Quod si hæc actio locum non habeat: si quid in rem tuam versum 4 probabitur, actione in eam rem proposita, cogaris exsolvere. PP. VII. Kal. Sept. DUOB. ASPRIS coss. 213.

De contractibus servorum.

2. Imp. ALEXANDER A. Callisto.

Ex contractibus servorum, quamvis de peculio dumtaxat domini teneantur, de eo tamen, quod in rem eorum versum 5 est, vel cum institore ex causa, cui præpositus fuit, contractum est: etiam in solidum conveniri posse dubium non est. PP. Kal. Maji, ALEXANDRO A. II. & MARCELLO coss. 227.

De deposito.

3. Idem A. Martiz.

Institoria tibi adversus eum actio competit, a quo servum mensa præpositum dicis, si ejus negotii causa 6, quod per eum exercebatur, depositam pecuniam, nec redditam, potest probari. PP. Non. Maji, AGRICOLA & CLEMENTINO coss. 231.

De muliere.

4. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Antigonæ.

Et si a muliere 7 magister navi præpositus fuerit, ex contractibus ejus ea exercitoria actione ad similitudinem institoriae tenetur. PP. XIII. Kal. Nov. *Sirmii*, CC. coss. 293.

Mandatum de mutua pecunia accipienda.

5. Idem AA. & CC. Cajo.

Si mutua pecuniam accipere a (te) Demetris Domitiano mandavit, & hoc posse probare confidis, ad exemplum 8 institoriae eundem (Domitiano) apud competentem judicem potes convenire. Dat. IV. Kal. Nov. ipsis CC. & coss. 294.

De voluntate domini.

6. Idem AA. & CC. Onesimæ.

Qui secutus domini voluntatem, cum servo ipsius habuit contractum: ad instar (actionis) institoriae recte in solidum 9 dominum convenit. Dat. XIV. Kal. Dec. CC. & coss. 294.

TIT. XXVI.

QUOD CUM EO 1, QUI IN ALIENA POTESTATE EST, GESTUM ESSE DICETUR: VEL DE PECULIO 2, SIVE QUOD JUSSU 3, AUT DE IN REM VERSO. 4

De filiosfam. tutore, vel curatore.

1. Imp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Ælio.

Cum filiosfamilias tutor, aut curator datur, pater tutelæ, vel negotiorum gestorum judicio de peculio, & de in rem verso conveniendus est. Quod si voluntate ejus filius 5 decurio sit creatus, & a Magistratibus tutor constitutus, pater in solidum 6 satisfacere cogitur: cum id onus exemplo ceterorum munerum civilium introductum intelligatur. Dat. VII. Id. Nov. DEXTRO II. & PRISCO coss. 197.

De filio, qui abstinuit hereditate paterna.

2. Idem AA. Annio.

Ejus rei nomine, de qua cum filiosfamilias contractum est, sive sua voluntate, sive ejus, in cujus potestate fuit, sive in peculium ipsius; sive in rem patris ea pecunia redacta est: si paterna hereditate abstinuit, actionem, nisi in id 7, quod facere possit, non dari perpetui 8 Edicti interpretatione declaratum est. PP. VIII. Kal. Dec. DEXTRO II. & PRISCO coss. 197.

De mutuo.

3. Imp. ANTONINUS A. Artemoni.

Etiam si non mandante, neque jubente, neque subscribente 9 domina, pecuniam mutuam servo Priscæ dedisti, tamen ea quantitas, si in rem dominæ ejus justis erogationibus versa est, de in rem verso 10 apud suum judicem eam conveni: consecuturus secundum juris formam id, quod tibi deberi apparuerit. Dat. III. Kal. Jul. LÆTO & CEREALIS coss. 216.

De filio, qui abstinuit hereditate paterna.

4. Idem A. Lucio.

Si ex contractu patris jussu ejus mutuam pecuniam accepisti, teque ejus hereditate abstines frustra vereris, ne a creditoribus ejus conveniaris. Dat. v. Kal. Jan. MESSALA & SABINUS coss. 215.

De fidejussione.

5. Imp. ALEX. A. Asclepiadi.

Nulla res prohibet filiosfamilias 11, si pro aliis 12 majores vigintiquinque annis fidejusserint, actione competenti adversus eos teneri. Sed si dumtaxat de peculio tecum agatur, defensionibus, si quæ tibi competunt, uteris. PP. VI. Id. Dec. MAXIMO II. & ÆLIANO coss. 224.

De habitatione a servo mutuam accipiente concessa.

6. Imp. VALERIANUS & GALLIENUS AA. & VALER.

C. Matriono.

Si servus tuus sine permissu tuo accepta pecunia mutua, in usurarum vicem 13 habitandi facultatem (creditori) concessit: nullo

(17. l. 35. in fin. ff. eod. l. 6. ff. de navt. fœn. §. 1. Inst. quib. alienare, l. 12. pr. ff. de distract. pignor. l. 17. §. 11. ff. de adilit. edict. l. 39. ff. qui & a quib. manum. (18. v. l. 6. sup. h. t. (19. l. ult. inf. eod. l. 20. inf. de pignorib. l. 3. inf. de luit. pignor. (20. Adde l. 19. inf. de usur. l. 9. inf. de solut. l. 28. in fin. ff. de admin. & peric. tut. (21. v. §. 7. Inst. de act. (22. v. l. 3. inf. de pignorib. adde l. 6. §. 2. ff. de re judic. l. 7. inf. de distr. pignor. (23. l. 1. l. 2. sup. h. t. (24. l. 10. sup. eod.

TIT. XXV. (1. §. 2. Inst. quod cum eo, qui in alien. potest. Lib. 14. D. 3. (2. d. §. 2. d. Lib. 14. D. 1. (3. d. §. 2. (4. l. 2. inf. h. t. (5. l. 1. sup. eod. (6. l. 1. §. 12. ff. de exercitor.

(7. Adde l. 1. §. 16. §. 21. ff. d. t. (8. l. 19. pr. ff. de institor. (9. v. l. 2. in fin. sup. h. t.

TIT. XXVI. (1. Lib. 4. Inst. 7. Lib. 14. D. 5. (2. §. 4. Inst. quod cum eo. Lib. 15. D. 1. 2. (3. §. 1. §. ult. Inst. quod cum eo. Lib. 15. D. 4. (4. §. 4. §. ult. Inst. quod cum eo. Lib. 15. D. 3. (5. v. l. 1. sup. ne filius pro patre. (6. Immo vide l. 3. §. ult. ff. de pecul. l. 1. in fin. ff. de magist. conv. l. 2. §. pen. ff. ad municip. (7. l. 2. ff. quod cum eo. l. 49. ff. de re judic. (8. d. l. 2. (9. v. l. 1. §. 4. ff. quod jussu. (10. d. §. 4. Inst. quod cum eo. (11. v. l. 3. §. 5. §. 9. ff. de pecul. Fac. l. 39. ff. de oblig. & act. (12. Adde l. 8. inf. de fidejuss. (13. v. l. 14. l. 17. inf. de usur. l. 11. §. 1. ff. de pignor.

jure adversarius tuus hospitium ex hac causa sibi vindicat: cum te servi factum non obligaverit, & ingrediens rem tuam, contra vim ejus, auctoritate competentis judicis protegeris. Dat. xii. Kalend. Jul. **ÆMILIANO & BASSO** coss. 260.

De mutuo.

7. Imp. **DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA.**
& CC. Crescenti.

Ei, qui servo alieno dat pecuniam mutuam, quamdiu superest servus, item post mortem (ejus) intra annum de peculio in dominum competere actionem: vel, si in rem 14 domini versa sit hæc quantitas, post annum etiam esse honorariam actionem, non est ambigui juris. Quapropter si quidem in rem domini pecunia versa est: heredes ejus convenire potes de ea summa, quæ in rem ipsius processit. Si vero hoc probari non poterit: consequens est, ut superstitite quidem servo dominum de peculio convenias: vel si jam servus rebus humanis exemptus est, vel distractus, seu manumissus, nec annus excessit, de peculio quondam adversus eum experiri possis. §. 1. Alioquin, si cum libero res ejus agente, cujus precibus meministi, contractum habuisti, & ejus personam elegisti: pervides contra dominum nullam te habuisse actionem, nisi vel in rem ejus pecunia processit, vel hunc contractum ratum 15. habuit. Datum Non. April. *Byzantii*, AA. coss. 287.

Si pater mandavit, vel jussit, vel fidejussit.

8. Idem AA. & CC. Diogeni Patri.

Si mandator 16 pro filio tuo extitisti, vel jussu tuo cum eo, quem in potestate tunc habuisti, contractum est: intelligis & forti & usuris te parere oportere, si te his omnibus obligasti, ut res, quæ pignoris jure detinentur, liberari possint. Quod si fidejussor creditæ pecuniæ intercessisti: teneri te ex ea obligatione, explorati juris est. Dat. iiii. Kal. Maji, CC. coss. 293.

De contractu filii fam.

9. Idem AA. & CC. Iuliano.

Si ex alio contractu, non ex illicita mutui datione debitor extitisti, vel quod patrem 17 tuum in fidem suscepisti; tam in patris positus potestate jure teneris, quam etiam morte genitoris tui juris effectus. Et si quidem patri heres extitisti, in solidum: alioquin, in quantum 18 facere potes, secundum Edicti formam. Sed & si per emancipationem tui juris 19 effectus es: similiter conveniri te posse, debes intelligere. Dat. vi. Idus April. *Byzantii*, CC. coss. 293.

De venditione.

10. Idem AA. & CC. Diogeni & Aphrodisio.

Si liberam 20 peculii administrationem habentes, equas de peculio cum foetu servi vendiderunt, reprobandi contractum dominus nullam habet facultatem. Quod si non habentes liberam peculii administrationem, rem dominicam eo ignorante distraxerunt: neque dominium, quod non 21 habent, in alium transferre possunt, neque conditionem eorum servilem scientibus (emtoribus) possessionis justum afferunt initium. Unde non immerito, nec longi temporis præscriptionem hujusmodi possessoribus prodesse manifestum est. † Ideoque res mobiles ementes (a servo) etiam furti 22 actione tenentur. Dat. v. Non. Octobr. *Sirmii*, CC. coss. 293.

De contractu cum ancilla.

11. Idem AA. & CC. Actalo.

Cum ancilla 23 contrahenti (quam jure non obligari (posse) constat) adversus dominum, in quantum locupletius 24 ejus peculium factum est, ea superstitite, ac post mortem (ejus) intra utilem annum dandam actionem non ambigitur. Datum Prid. Kal. Decembris CC. coss. 293.

An & quatenus dominus per servum obligetur.

12. Idem AA. & CC. Victori.

Dominum per servum obligari non posse, ac tantum de peculio 25 (deducto scilicet, quod naturaliter servus domino debet) ejus creditoribus dari actionem, vel si quid in rem ejus versum probetur, de in rem verso, Edicto perpetuo declaratur. Dat. xiiii. Kal. Februarii, *Sirmii*, CC. coss. 293.

Quod jussu.

13. Imp. **HONORIUS & THEodosius AA.**

Joanni P. P.

Dominos ita constringi manifestum est actione prætoria, quæ appellatur, *Quod jussu*, si certam numerari præceperint servo, actorive pecuniam. Igitur (hac) in perpetuum edictali lege sancimus: Ut qui servo, colono, conductori, procuratori (actorive) possessionis pecuniam mutuam dat; sciat dominos possessionum, cultoresve terrarum obligari non posse: Neque familiares epistolas, quibus homines plerumque commendant 26 absentem, in id trahereconvenit, ut pecuniam, quam rogatus non fuerat, impendisse pro prædiis mentiatur: cum nisi specialiter, *Ut pecuniam præstet*, a domino fuerit postulatus, idem dominus teneri non possit: Creditaque quantitate multari volumus creditores, si hujusmodi personis non jubente domino, nec fidejussoribus specialibus acceptis, fuerit credita pecunia. † Sane creditori damus licentiam: ut si liber (a) rationibus, quas gerebat, fuerit inventus actor servus, procuratorve prædiorum: utilis actio pateat de peculio. Dat. v. Idus Jun. *Ravennæ*, **HONORIO & THEODOSIO VI. AA.** coss. 415.

TIT. XXVII.

PER QUAS PERSONAS NOBIS ACQUIRATUR. I

1. Imp. **DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS**
AA. Marcellæ.

Excepta 2 possessionis causa, per liberam personam, quæ alterius juri non est subdita, nihil acquiri posse, indubitati juris est. Si igitur procurator non sibi, sed ei, cujus negotia administrabat, redintegrata rei vindicationem pactus est, idque pactum etiam stipulatio insequuta est, nulla domino obligatio acquisita est. Servis autem res traditæ, dominis acquiruntur. Dat. Kal. Jul. ipsi AA. & coss.

2. Imp. **JUSTINIANUS A. Juliano P. P.**

Cum per liberam personam, si pecunia alterius nomine fuerit numerata, acquiratur (quidem) ei 3, cujus nomine pecunia credita est, per hujusmodi numerationem conditio: non autem hypotheca, vel pignus eorum, quæ procuratori data, vel supposita sunt, dominis contractus acquiruntur: talem differentiam expellentes sancimus, & conditionem, & hypothecariam actionem, vel pignus ipso jure, & sine aliqua cessione ad dominum contractus pervenire. † Si enim procuratori necessitas legibus imposita est, domino contractus cedere actionem, quare quemadmodum ab initio in personali actione cessio supervacua videbatur, non etiam in pignoribus & hypothecis simili modo dominus contractus habeat hypothecariam actionem, seu pignoris vinculum, vel retentionem sibi acquisitam? Dat. Kal. Novembr. **LAMPADIO, & ORESTE VV. CC.** coss. 530.

3. Idem A. Juliano P. P.

Si duo, vel plures communem servum habeant, & unus ex his jusserit, ut suo nomine servus ab aliquo stipuletur decem (puta) aureos, vel aliam rem: ipse autem servus non ejus, qui jussit, sed alterius ex dominis suis fecit mentionem, & nomine illius stipulatus est: inter antiquam sapientiam quærebatur, cui acquiratur actio, vel lucrum, quod ex hac causa accidit? utrum ei, qui jussit, an ei, cujus servus fecit mentionem, an ambobus? Cumque ex omni latere magna pars auctorum multum effuderit tractatum: nobis verior eorum sententia videtur, qui domino, qui jussit 4, asserunt stipulationem, & ei tantummodo acquiri dixerunt, quam aliorum, qui in alias opiniones deferuntur: neque enim malignitati 5 servorum indulgendum est, ut liceat eis, domini jussione contempta, sua libidine facere stipulationem, & ad alium dominum, qui eum forsitan corrumpit, alienum lucrum transferre: quod neque ferendum est, si servus impius domino quidem, qui jussit, minime obediendum existimaverit, alii autem, qui forsitan ignorat, & nescit, repentinum adducat solatium. Quod enim sæpe apud antiquos dicebatur, *jussione domini non esse absimilem nominationi*, tunc debet obtinere, cum servus jussus ab uno ex dominis stipulationem facere, sine nomine stipulatus est: tunc enim ei soli

(14 l. 41. ff. de pecul. (15 l. 1 §. 6. ff. quod jussu, l. 7. infr. ad S. Maced. l. 4. infr. de usucap. pro emt. l. 12. in fin. ff. de solut. (16 l. 1 §. 3. ff. quod jussu. (17 v. l. 8. infr. l. 10. §. 1. ff. de fidejussor. (18 l. 2. supr. h. t. (19 l. ult. infr. de emancip. (20 l. 18 in fin. ff. de pigner. act. (21 l. 8. in fin. l. 40. in fin. ff. de pecul. (22. Adde l. 56. §. 3. ff. de furt. (23 l. 5. §. 2. ff. de tributor. l. 1. §. 3. l. 3. §. 2. l. 27. ff. de pecul. (24 v. l. 12. infr. h. t. §. 25. §. 10. Inst. de action. (26 v. l. 11. §. 2. ff. de legat. 3. (27 l. 11. §. 6. ff. de pigner. act. l. 20. in fin. ff. de acquir. rer. dom. §. 5. Inst. per quas person. cuique. (3 l. 2. §. 4. l. 9. §. 8. ff. de reb. cred. l. 126. §. 2. ff. de verb. oblig. (4 l. 5. ff. de stipul. serv. (5 l. 38. in fin. ff. de rei vind. I 4

acquirit,

acquirat, qui iussit. Sin autem expresserint alium dominum: soli illi necesse est acquisitionem celebrari: multo enim amplius oportet valere dominici nominis mentionem, quam herilem iussionem. Dat. xv. Kal. Decembr. LAMPADIO & ORESTE VV. CC. COSS. 530.

T I T. XXVIII.

AD SENATUSCONSULTUM MACEDONIANUM. I

De eo, qui se patremfamilias dicit.

1. Imp. AELIUS PERTINAX A. Atilio.

Si filius (familias) cum in potestate patris esset, mutuum a te pecuniam accepit, cum se patremfamilias diceret, ejusque affirmationi credidisse te iusta ratione edocere potes: exceptio ei denegabitur. P. P. x. Kal. April. FALCONE & CLARO COSS. 194.

Quibus casibus non est locus Senatusconsulto.

2. Imp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Sophia.

Zenodorus si, cum sui juris esse publice videretur, aut patris voluntate contraxit, aut in eam rem pecuniam accepit, quæ patris oneribus incumberet, vel suæ potestatis constitutus novatione facta fidem suam obligavit, vel alias agnovit debitum: non esse locum decreto amplissimi ordinis, rationis est. P. P. v. Kal. Mart. SATURNINO & GALLO COSS. 199.

De emtione & promissione pretii cum usuris.

3. Iidem AA. Macrino.

Si filiusfamilias aliquid mercatus, pretium stipulanti venditori cum usurarum accessione spondeat: non esse locum Senatusconsulto, quo fœnerare filiusfamilias est prohibitum, nemini dubium est: Origo enim potius obligationis, quam titulus actionis considerandus est. P. P. Id. Mart. SATURNINO & GALLO COSS. 199.

De consensu patris de pignore.

4. Iidem AA. Cyrillæ.

Si, permittente patre, filiofamilias pecuniam mutuam dediti: Senatusconsulti potestas non intervenit, & ideo persecutio pignoris, quod in bonis patris fuit, non denegabitur: præsertim cum & eidem filius heres extiterit: modo si nullus alius iure conventionis, (vel) ratione temporis, & ordinis potior apparuerit. P. P. xii. Kal. Maji FABIANO & MUTIANO COSS. 202.

De legationis, vel studiorum causa, de iussu patris.

5. Imp. ALEXAND. A. Septimix Musæ.

Macedoniani Senatusconsulti auctoritas petitionem ejus pecuniam non impedit, quæ filiofamilias studiorum, vel legationis causa alibi degenti, ad necessarios sumtus, quos patris pietas non recusaret, credita est. Sed ex contractu filii post mortem ejus de peculio actio in patrem competere ita demum poterit, si anni utilis spatium petitionem non impedit. † Sane si iussu patris datum mutuum probetur: nec in quos usus versa sit pecunia disquiri necesse est, sed perpetua in patrem etiam mortuo filio, est actio. P. P. Prid. Kalend. Mart. AGRICOLA & CLEMENTINO COSS. 231.

De peculio. 1. De nepotibus & pronep.

6. Imp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS C. Theopompo.

Si filius tuus in potestate tua agens, contra Senatusconsultum Macedonianum mutuam sumsit pecuniam: actio de peculio adversus te eo nomine efficaciter dirigi nequaquam potest. §. 1. Quod Senatusconsulti auxilium, licet filiofamilias meminisset, & ad nepotes, & pronepotes porrigitur. P. P. vi. Non. Mart. PHILIPPO A. & TITIANO COSS. 246.

De ratihabitione patris. 1. De filiofamilias milite.

7. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

Si filiusfamilias citra patris iussionem, vel mandatum, vel voluntatem, pecunias creditas acceperit, postea autem pater ratum contractum habuerit: Veterum ambiguitatem decedentes, fancimus, quemadmodum, si ab initio voluntate patris, vel mandatu filiofamilias pecuniam creditam accepisset, obnoxius firmiter constitueretur; ita & si postea ratum pater habuerit contractum, validum esse huiusmodi contractum: cum testimonium paternum respicere satis iniquum sit. Necesse est enim patris ratihabitionem, vel principali mandato patris, vel consensui non esse absimi-

lem: cum nostra novella lege generaliter omnis ratihabitione prorsus retrahatur 14, & confirmet ea, quæ ab initio subsæcuta sunt: & hæc quidem de privatis hominibus facienda sunt. §. 1. Sin autem miles filiusfamilias pecuniam creditam acceperit, sine mandato, sine consensu, vel voluntate, vel ratihabitione patris, stare oportet contractum: nulla differentia introducenda, ob quam causam pecuniam credita, vel ubi consumpta sint? In pluribus enim juris articulis filiofamilias milites non absimiles videntur hominibus, qui sui juris sunt: & ex præsumptione omnis miles non creditur in aliud quicquam pecuniam accipere & expendere, nisi in causas castrenses. Dat. xii. Kal. August. LAMPADIO & ORESTE VV. CC. COSS. 530.

T I T. XXIX.

AD SENATUSCONSULTUM VELLEJANUM. I

De solvendo pro alio.

1. Imp. ANTONINUS A. Lucillæ.

Mulieribus (quidem,) quæ alienam obligationem suscipiunt, vel in se transferunt, si id contrahentes non ignorent, Senatusconsulto subvenitur: Sed si pro aliis, cum obligata non essent, pecuniam exsolvent 2: intercessione cessante, repetitio nulla est. P. P. Non. Decembr. GENTIANO & BASSO COSS. 212.

De principaliter debitrice.

2. Idem A. Nepotianæ.

Frustra Senatusconsulti exceptione, quod de 3 intercessionibus feminarum factum est, uti tentasti: quoniam principaliter ipsa debetrix fuit; ejus enim Senatusconsulti exceptio tunc mulieri datur, cum principaliter ipsa nihil debet, sed pro alio debitore apud creditorem ejus intercessit. Sin autem pro creditore suo alii se obligaverit, vel ab eo se, vel debitorem suum delegari passa est; hujus Senatusconsulti auxilium non habet. P. P. 111. Id. August. ANTONINO A. IV. & BALBINO COSS. 214.

De matre intercedente pro filio.

3. Idem A. Servato.

Si, cum ipse mutuam pecuniam acciperet, mater tua contra amplissimi ordinis consultum, fidem suam interposuit, exceptione se tueri potest. P. P. 111. Id. August. ANTONINO A. IV. & BALBINO COSS. 214.

De obligatione vel solutione pro alio.

4. Imp. ALEXANDER A. Alexandræ.

Senatusconsultum locum habet; sine eam obligationem, quæ in alterius persona constitit, mulier in se transtulit, vel participavit; sine, cum alius pecuniam acciperet, ipsa se ab initio ream constituit: quod in rerum earum (habitis) pro aliis obligationibus admissum est. † sed si prædia tua annis viginti quinque vendidisti, & pro marito pecuniam solvisti 6: deficit 7 auxilium Senatusconsulti. P. P. vi. Kal. Jan. MAXIMO 11. & AELIANO COSS. 224.

De marito res uxoris oppignorante.

5. Idem A. Popiliæ.

Si sine voluntate tua res tua a marito tuo pignori data sunt, non tenentur. Quod si consensisti 8 obligationi, sciente creditrice: auxilio Senatusconsulti uti potes. Quod si patientiam præstitisti, (ut) quasi suas res maritus obligaret, decipere 9 voluisti mutuam pecuniam dantem, & ideo tibi non succurreretur Senatusconsulto; quo infirmitati, non calliditati mulierum consultum est. Dat. xv. Kalend. Julii, JULIANO 11. & CRISPINO COSS. 225.

De matre, quæ tutoribus filiorum promittit indemnitate.

6. Idem A. Torquato.

Si mater, cum filiorum suorum patrimonium gereret, tutoribus eorum securitatem promiserit, & fidejussorem præstitit, vel pignora dederit: quoniam quodammodo suum negotium gessisse videtur, Senatusconsulti auxilio, neque ipsa, neque fidejussor ab ea præstitus, neque res ejus pignolata adjuvantur. §. 1. Sin autem tutore se excusare volente, ipsa se interposuit, indemnitate ei repromittens, auxilio Senatusconsulti uti minime prohibetur. §. 2. Si vero tutores petiit, & sponte periculum susce-

(14. l. 25. infr. de donat. inter vir. & uxor. l. 16. §. 1. ff. de pignori. l. 44. §. 1. ff. de usurp. & usucap. (15. v. l. 1. in fin. l. 2. ff. h. t. l. ult. infr. de test. milit.)

TIT. XXIX. (1. Lib. 16. D. 1. (2. l. 4. in fin. infr. l. 4. in fin. l. 4. l. 8. §. 5. ff. h. t. (3. l. 2. §. 1. l. 29. ff. eod. (4. v. l. 13. infr. eod. (5. l. 14. infr. l. 1. ff. eod. (6. l. 1. supr. eod. (7. Immo vide l. 32. §. 2. ff. eod. (8. l. 7. infr. eod. (9. l. 18. infr. l. 30. ff. eod. (10. l. 8. §. 1. ff. eod. (11. v. l. 2. supr. eod.)

TIT. XXVIII. (1. §. 7. Inst. quod cum eo. Lib. 14. D. 6. (2. l. 3. l. 19. ff. h. t. (3. d. l. 3. (4. l. 4. infr. eod. (5. l. 7. §. 2. §. 13. 14. 15. l. 17. ff. eod. (6. l. 3. §. 3. ff. eod. (7. l. 2. supr. l. 5. vers. sane si iussu, infr. eod. (8. l. 7. §. 13. ff. eod. l. 47. in fin. ff. de solut. (9. l. 2. l. 4. supr. h. t. l. 7. ff. quod cum eo (10. l. 1. §. 1. §. 2. ff. quando de peculio. (11. l. 1. ff. h. t. l. 1. supr. ne filius pro patre. (12. l. 14. ff. h. t. v. l. 84. ff. de verb. sign. (13. l. 1. §. 14. ff. de vi & vi armat.)

pit: quominus teneatur, auctoritas eam juris tuetur. P. P. VI. Id. Octobr. **MODESTO & PROBO** coss. 229.

Si maritus fundum uxoris obligaverit.

7. Imp. **GORDIAN. A. Viviano.**

Si sciens creditor a marito propter proprium debitum obligari fundum mulieris, licet ea consentiente 12 eum pignori accepit: propter Senatusconsulti auxilium vendendo eum, dominium mulieri auferre nequivit: nec tibi necesse est, (præstito pretio emptori) vindicare, si matri heres extitisti. P. P. XII. Kal. Oct. **PIO & PONTIANO** coss. 239.

Si paternam obligationem filii, & filia in se receperunt.

8. Idem A. **Triphoni.**

Si paternam 13 obligationem non tantum masculini sexus filii, verum etiam filia emancipata in se receperunt: quamvis filia virilibus obligationibus eximantur propter exceptionem, quæ ex Senatusconsulto Vellejano descendit; tamen filios in id, quod se obligaverunt, teneri, filiarumque subducta persona patrem in id conveniri posse, in quo conveniretur, si filia non intercessisset, dubium non est. Pignora tamen patris, etsi in posteriore obligatione accepta sunt: sine dubio teneantur. Sed & si in priore fuerint obligatione quatenus ad patrem per restitutoriam 14 actionem redit, eatenus tenebuntur. P. P. Non. Octobr. **PIO & PONTIANO** coss. 239.

De solutione facta ab ignorante beneficium SC.

9. Idem A. **Proculo.**

Quamvis mulier pro alio solvere 15 possit: tamen, si præcedente obligatione, quam Senatusconsultum 16 de intercessionibus efficacem esse non sinit, solutionem fecerit, ejus Senatusconsulti beneficio munitam se ignorans; locum habet repetitio. P. P. Nonis Julii, **GORDIANO A. & AVIOLA** coss. 240.

De conductione.

10. Imp. **PHILIPPUS A. & PHILIPPUS C.**

Triphona.

Si adversarius tuus non cum marito tuo, sed tecum negotium gessit: reliqua conductionis, quæ dicis esse contracta, obtentu hujusmodi obligationum non potes recusare. Enimvero si dum eisdem fundos non tibi, sed marito tuo locaret, personam tuam ut idoneam secutus est: beneficio amplissimi ordinis, quod factum est de intercessionibus feminarum, te tueri potes. P. P. XVIII. Kal. Septembr. **PEREGRINO & ÆMILIANO** coss. 245.

De jure hypothecario, seu pignoris remissione.

11. Idem AA. **Hebora.**

Etiam constante matrimonio jus hypothecarum, seu pignorum marito remitti 17 posse, explorati juris est. P. P. VIII. Kalend. Octobr. **PEREGRINO & ÆMILIANO** coss. 245.

De matre res suas obligante pro dote filia.

12. Imp. **VALERIAN & GALLIEN. AA** Sepidutz.

Si dotare 18 filiam volens, genero res tuas obligasti: pertinere ad te beneficium SC. falso putas. Hanc enim causam ab eo beneficio esse removendam, prudentes viri putaverunt. P. P. IX. Kal. Martii, **TUSCO & BASSO** coss. 259.

De fanore.

13. Imp. **DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA.**

Condianz.

Si fœnebris pecunia juxta fidem veri a creditore tibi 19 data est; sive tota quantitas fœnoris, sive pars ejus in usum mariti processisse proponatur, decreto patrum non adjuvaris: licet 20 creditor causam contractus non ignoraverit. Dat. III. Kal. Septembr. **ipsis AA. & coss.**

De muliere, & ejus fidejussore.

14. Idem AA. & CC. **Basiliffæ.**

Mulierem contra Senatusconsulti Vellejani auctoritatem non posse intercedere, eademque exceptione fidejussorem 21 ejus uti posse, juris auctoritas probat. Unde si mater tua marito quondam suo heres non extitit, satis idoneæ exceptionis remedio tuta est. P. P. VIII. Kal. April. **Byzantii, CC.** coss.

(12. l. 5. supr. eod. (13. l. 2. infr. de fidejussor. (14. v. l. 16. infr. h. tit. (15. v. l. 1. supr. eod. (16. l. 2. supr. eod. (17. l. 8. pr. ff. eod. l. 11. ff. quib. mod. pign. l. 1. §. pen. infr. de rei uxor. act. (18. l. ult. infr. h. t. l. 41. ff. de jure dot. (19. l. 11. l. 29. ff. h. tit. (20. v. l. 19. §. 5. ff. eod. (21. l. 6. l. 30. in fin. ff. l. 15. infr. eod.

De eo, qui mandato mulieris promisit.

15. Idem AA. & CC. **Agrippino.**

Si uxor pro marito contra Senatusconsultum intercessura, te rogavit 22 mandatari nomine, ut pro ea tuam fidem obstringeres: initio contractus per exceptionis auxilium obligationi tuæ adhæsit securitas, qua conventus defendi potes. P. P. XVIII. Kalend. Junii, **Sirmii, CC.** coss.

De novatione.

16. Idem AA. & CC. **Rufino.**

Si mulier alienam suscepit obligationem: cum ei per exceptionem Vellejani Senatusconsulti succurratur, creditori contra priores debitores rescissoria 23 actio datur. P. P. XVII. Kal. Februar. **Sirmii, CC.** coss.

De simulate gestis.

17. Idem AA. & CC. **Alexandro & aliis.**

Si cum pater vester a Callistrato mutuam sumisset pecuniam, velut hanc ejus uxor accepisset, instrumentum conscriptum est: nec ad exceptionis tractatum ex SC. venientem pervenire necesse est: cum eam veritatis 24 substantia constituta potius, quam simulata gesta tueatur. III. Idus Martii, **CC.** coss.

De muliere decipiente.

18. Idem AA. & CC. **Zotico.**

Feminas alienas (vel) veteres, vel novas obligationes aliqua ratione suscipientibus, subvenitur: nisi creditor aliqua ratione per mulierem deceptus 25 sit: nam tunc replicatione doli, Senatusconsulti exceptionem removeri, constitutum est. Dat. v. Id. Nov. **Antiochia, CC.** coss.

De obligatione, quæ ex persona mulieris initium sumit.

19. Idem AA. & CC. **Faustina.**

Cum ad eas etiam obligationes, quæ ex mulieris persona caliditate creditoris sumferunt primordium, decretum patrum, quod de intercessione feminarum factum est, pertinere Edicto perpetuo declaratur: Si (tamen) creditor, qui contrahere cum alio proposuerat, mulieris 26 personam elegit: exceptione contra petitores secundum ea, quæ asseveras, defendi potes. Dat. XVIII. Kal. Januar. **Nicomedia, CC.** coss.

De heredibus.

20. Idem AA. & CC. **Theodotiano.**

Heredes quoque mulieris adversus creditores (eadem) exceptione, quæ ex SC. introducta est, uti posse, dubium non est. Dat. IX. Kal. Januar. **ipsis CC.** coss.

De jure hypothecarum remisso.

21. Imp. **ANASTASIUS A. Celeri Magistro officiorum.**

Jubemus 27, licere mulieribus & pro uno contractu, vel certis contractibus, seu, pro una vel certis personis seu rebus, juri hypothecarum sibi competenti per consensum proprium renunciare: quodque ita gestum sit, hac auctoritate nostra firmum illibatumque custodiri; ita tamen, ut (&) si generaliter tali renunciatione pro uno (ut dictum est,) contractu seu certis contractibus, vel ad unam, vel ad certas res, seu personas consensum proprium accomodantes usæ sunt, vel fuerint: eadem renunctio ad illos contractus, & illas res seu personas, quibus consensum (suum) proprium accomodaverunt, vel accomodaverint, coarctetur, nec aliis quibusdam contractibus, quibus minime mulieres consenserunt, vel consenserint, præteritis eam, opponendi licentia præbeatur. His scilicet omnibus, quæ in præsentem per hanc consultissimam Legem statuimus, ad præteritos nihilominus contractus pro negotiis & controversiis, necdum transactionibus, vel definitivis sententiis, seu alio legitimo modo sopitis, locum habituris. Dat. Kalend. April. **ANATOLIO & AGAPITO** coss. 508.

De donatione propter nuptias. 1. De dote.

In AUTHENT. ut immobilia antenuptial. donat. §. Si quis igitur. coll. 5. tit. 16. al. 14.

Novell. 61. cap. 1.

Sive a me, sive ab alio pro me fiat donatio propter nuptias: quod ea ex causa est immobile, neque alienare valeo, neque obligare: In hoc ergo contractu mulieris consensus nihil proficit, quo minus demus mulieri in rem actionem in sponsalitia largitate soluto matrimonio: nisi & secundo 28 post biennium profiteatur, & alia res viro

(22. l. 14. supr. eod. (23. v. l. 8. §. 2. ff. eod. (24. v. l. 1. supr. plus valere quod agitur. (25. l. 5. supr. l. 2. §. 3. l. 23. l. 30. ff. h. t. l. 11. infr. de distract. pign. l. 110. in fin. ff. de reg. jur. (26. l. 8. §. 14. l. 12. l. 28. in fin. l. 29. ff. h. t. (27. v. l. un. §. 15. vers. licet enim, infr. de rei uxor. actien. (28. v. l. 22. in fin. infr. h. t. adde Nov. 61. c. x.

sint, ex quibus ei consuli possit. Absque his enim, neque si frequenter consentiat, lædetur: vir tamen obligabitur in aliis rebus suis hujus obligationis seu alienationis occasione: quæ in quantum ad mulierem, pro non dicta, & pro non scripta habetur. §. 1. Et multo magis idem in dotibus locum habet, ut non aliquid immobile pro ea alienetur, vel obligetur: omnibus tamen privilegiis doti datis, in sua firmitate durantibus, sive agat mulier, sive nomine ejus alius.

De secunda intercessione.

22. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

Si mulier perfectæ ætatis (constituta,) post intercessionem, vel cautionem conscripserit, vel pignus, aut intercessorem præstitit: sancimus, antiqua legum varietate cessante, si quidem intra biennale jure tempus post priorem cautionem numerandum, pro eadem 29 causa fecerit cautionem, vel pignus aut intercessorem dederit: nihil sibi præjudicare, quod adhuc ex consequentia suæ fragilitatis in secundam jacturam inciderit. Sin autem post biennium hæc fecerit: sibi imputet, si, quod sæpius cogitare poterat & evitare; non fecit, sed ultro firmavit: videtur etenim ex hujusmodi temporis prolixitate non pro aliena obligatione se illigare, sed pro sua causa aliquid agere: & tam ex secunda cautione sese obnoxiam facere, (in quantum hoc fecit,) quam pignus aut intercessorem utiliter dare.

De muliere, quæ proprio viro consensit.

IN AUTHENT. ut nulli jud. lic. hab. loci servat. §. & illud. coll. 9. tit. 17. al. 9. Novell. 134. cap. 8.

Si qua mulier 30 crediti instrumento consentiat proprio viro, aut scribat, & propriam substantiam, aut seipsam obligatam faciat: jubemus, hoc nullatenus valere, sive semel, sive multoties hujusmodi aliquid pro eadem re fiat: sive privatum, sive publicum sit debitum, sed ita esse, ac si neque factum quicquam, neque scriptum esset: nisi manifeste probetur, quod pecuniæ in propriam ipsius mulieris utilitatem expensæ sint.

Si mulier aliquid accepisse dicatur, ut intercederet.

23. Idem A. Juliano P. P.

Antiquæ jurisdictionis retia, & difficillimos nodos resolventes, & supervacuas distinctiones exulare cupientes, sancimus, mulierem, si intercesserit, sive ab initio, sive postea aliquid accipiens, ut sese interponat: omnimodo teneri, & non posse Senatufconsulti Vellejani uti auxilio: sive sine scriptis, sive per scripturam sese interposuerit. Sed si quidem in ipso instrumento intercessionis dixerit, sese aliquid accepisse, & sic ad intercessionem venisse, & hoc instrumentum publice confectum inveniatur, & a tribus 31 testibus signatum: omnimodo esse credendum, eam pecunias, vel res accepisse, & non esse ei ad Senatufconsulti Vellejani auxilium regressum. † Sin autem sine scriptis intercesserit, vel instrumento non sic confecto, tunc, si possit stipulator ostendere, eam accepisse pecunias, vel res, & sic subiisse obligationem: repelli eam a SC. juvamine. † Sin vero hoc minime fuerit ab eo approbatum: tunc mulieri superesse auxilium, & antiquam actionem adversus eum servari, pro quo mulier intercessit, vel ei actionem parari. §. 1. Sed si minus idoneæ mulieri constitutæ aliquis pecunias, vel res dederit, ut pro eo sese obligaret: mulieri quidem, quæ revera hæc accepit, nullus pateat aditus ad Senatufconsulti auctoritatem, creditori autem liceat adversus eam venire: &, quod potest, ab ea exigere, & in reliquum, antiquum debitorem aggredi vel in partem, si aliquid a muliere possit accipere: vel in totum, si ea penitus inopia fatigetur. §. 2. Ne autem mulieres perperam sese pro aliis interponant, sancimus, non aliter eas in tali contractu posse pro aliis sese obligare, nisi instrumento publice confecto, & a tribus testibus subsignato, accipiant homines a muliere pro aliis confessionem: tunc enim tantummodo eas obligari, & sic omnia tractari, quæ de intercessionibus feminarum, vel veteribus legibus cauta, vel (ab) Imperiali auctoritate introducta sunt. Sin autem extra eandem observationem mulieres acceperint intercedentes: pro nihilo habeatur hujusmodi scriptura, vel sine scriptis obligatio, tanquam nec confecta, nec penitus scripta: (ut) nec Senatufconsulti auxilium imploretur, sed sit libera & absoluta, quasi penitus nullo in eadem causa subsecuto.

(29. Immo vide *Auth. si qua mulier. infr. h. t. Novell. 6. c. 1.* (30. Adde *l. 21. l. 22. supr. h. t.* (31. *v. l. 11. infr. qui potiores.*

De intercessione pro libertate.

24. Idem A. Juliano PP.

Veterum ambiguitatem decedentes, sancimus, si quis, ut servo suo manumissionem imponat, mulierem acceperit obnoxiam sese pro certa quantitate facientem, si in libertatem servum perduxerit, sive principaliter mulier sese obligavit, sive pro servo hoc fecit, teneri eam recte omnimodo, Senatufconsultum Vellejanum in hoc casu tacere imperantes: Satis etenim acerbum est, & pietatis rationi contrarium, dominum servi, qui credit mulieri, sive soli, sive post servi promissionem, & libertatem servo imponere, & suum famulum perdere, & ea minime accipere, quibus fretus ad hujusmodi venit liberalitatem.

De dote.

25. Idem A. ad populum urbis Constantinopolitanæ, & universos provinciales.

Generaliter sancimus, ut, si quis major viginti quinque annis, sive masculus, sive femina, dotem 32 pollicitus sit, vel sponderit pro qualibet muliere, cum qua matrimonium 33 licitum est, omnimodo compellatur suam confessionem adimplere: neque enim ferendum est, quasi casu fortuito interveniente mulierem fieri indotatam, & sic 34 a viro forsitan repelli & distrahi matrimonium. Cum enim scimus, favore 35 dotium & antiquos juris conditores severitatem legis sæpius mollire: merito & nos ad hujusmodi venimus sanctionem. Nam si spontanea voluntate ab initio liberalitatem suam ostendit, necesse est, eum vel eam suis promissionibus satisfacere: ut quod ab initio 36 sponte scriptum, aut in pollicitationem deductum est, hoc ab invitis postea compleatur: omni auctoritate Vellejani Senatufconsulti in hac causa cessante.

TIT. XXX.

DE NON NUMERATA I PECUNIA.

De Pignore convento, vel dato, & de probatione pignoris dati.

1. Imp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Hilario.

Si pecuniam 2 tibi non esse numeratam, atque ideo frustra cautionem emissam adseris & Pignus datum probaturus es: in rem experiri potes: nam intentio dati pignoris, nec numeratæ pecuniæ, non aliter tenebit, quam si de fide debiti constiterit. † Eademque ratione veritas servetur, si te possidente pignus, adversarius tuus agere cœperit. (P. P. Kal. Sept. LATERANO & RUFINO COSS.) 198.

De Parte non numerata.

2. Imp. ANTONINUS A. Maturio.

Minorem pecuniam te accepisse, & majoris 3 cautionem interposuisse, si apud eum, qui super ea re cogniturus est, constiterit: nihil ultra quam accepisti cum usuris in stipulatum deductis restituere te jubebit.

De hypotheca.

3. Idem A. Demetrio.

Si ex cautione tua, licet Hypotheca 4 data, conveniri cœperis: exceptione opposita, seu doli, seu non numeratæ pecuniæ, compellitur 5 petitor probare pecuniam tibi esse numeratam: quo non impleto, absolutio sequetur.

De Solutione facta juxta cautionem.

4. Idem A. Bassano.

Cum fidem cautionis agnoscens, etiam Solutionem portionis debiti, vel usurarum feceris: intelligis, te de non numerata pecunia nimium tarde querelam deferre.

De eo, qui scripturam propriam, vel numerationem negat.

IN AUTHENT. de trient. & semiss. §. studium vero collat. 3. tit. 5. Non. 18. cap. 8.

Contra, qui propriam scripturam, qua convenitur, abnegat, vel numerationem inficiatur, convictus in duplum 6 condemnatur: nisi sacramento illato conficiatur: tunc enim non punitur, nisi in expensas circa probationes factas, actori juramento declarandas. At si post numerationis inficiationem prætetendat solutionem: omnino solidum exi-

(32. *v. l. 12. supr. h. t. l. 41. ff. de jure dot.* (33. *arg. §. pen. Inst. de nup.* (34. Immo vide *l. 11. §. 1. infr. de repud. Nov. 22. c. 8.* (35. *l. 70. ff. de jure dot. l. 85. pr. ff. de reg. jur. fac. l. 2. ff. de jure dotium.* (36. *l. 5. supr. de oblig. & act.*

TIT. XXX. (1. *Inst. de literar. oblig. §. 2. Inst. de except. adde lib. 3. infr. tit. 33. si pignor. convent.* (2. *l. 1. infr. d. t. si pignor. convent.* (3. *v. l. 9. infr. h. t.* (4. Adde *l. ult. infr. eod.* (5. *l. 10. in fin. l. 13. infr. eod.* (6. Confer. §. 26. *Inst. de act.*

gitur, nec prodest jam facta solutio. † Contra si actor literas suas a reo prolatas abneget, eadem sit & pœna, & jurisjurandi forma. † Hac pœna curatori infligenda, si de suis literis quæstionem referat in causa ejus, quem curat.

De causa debiti præcedente.

5. Imp. ALEXANDER A. HAUSTIANO.

Adversus petitiones adversarii si quid juris habes, uti eo potes. Ignorare autem non debes, non numeratæ pecuniæ exceptionem ibi locum habere, ubi quasi credita pecunia peritur. Cum autem ex præcedente causa debiti in chirographum quantitas redigitur, non requiritur, an tunc, cum cavebatur, numerata sit; sed an justa causa debiti præcesserit.

De eo, qui obligationem alterius suscepit.

6. Idem A. JUSTINO.

Frustra opinaris exceptione non numeratæ pecuniæ te esse munitum, quando (ut fateris) in ejus vicem 7, qui erat obligatus, substitueris te debitorem.

De Conditione & exceptione.

7. Idem A. JULIANO & AMMIANO.

Si quasi accepturi mutuum pecuniam adversario cavistis, qua numerata non est, per Conditionem & obligationem repetere, (&) si actor non petat, vel Exceptione non numeratæ pecuniæ adversus agentem uti poteris.

Heredibus, & in heredes quando competat.

8. Idem A. MATERNO.

Si intra legibus definitum 9 tempus, qui cautionem exposuit, nulla querimonia usus defunctus est: residuum tempus ejus heres habebit tam adversus creditorem, quam adversus (ejus) heredem. † Sin autem questus 10 est, exceptio non numeratæ pecuniæ heredi, & adversus heredem ejus perpetuo competit. † Sin vero legitimum tempus excessit, in querimoniam creditore minime deducto, omnimodo heres ejus, etiam si pupillus 11 sit, debitum solvere compellitur.

De Parte non numerata.

9. Imp. DIOCLET & MAXIM. AA. ZOILO.

Cum ultra hoc 12, quod accepit, re obligari neminem posse constat, (&) si stipulatione interposita, placita creditor non dederit: in factum (esse) dandam exceptionem convenit. Si necdum tempus 13, intra quod hujus rei querela deferri debet, transit; vel si intra hoc in testando juri paritum sit: nihil ultra hoc, quod accepisti, sortis a te nomine (aditus Rector vel Præses provinciarum exigi poterit).

De probatione, & de longi temporis præscriptione.

10. Idem AA. MEZANTIO.

Adseveratio debitum solutum contententis, temporis diurnitate non excluditur: nec huic obloquitur, quod exceptio non numeratæ pecuniæ certa 14 die non delata querela prius evanescat: cum inter eum, qui factum adseverans 15, onus subiit probationis, & negantem numerationem, (cujus naturali ratione probatio nulla est) & ob hoc ad petitorum 16 ejus rei necessitatem transferentem, magna sit differentia.

De transactione.

11. Idem AA. EUTYCHIANO.

Si transactionis causa dare Palladio pecuniam stipulanti spondidisti: exceptione non numeratæ pecuniæ defendi non potes.

De mandatore, & fidejussore.

12. Idem AA. SEVERIANO.

Tam mandatori, quam fidejussori non numeratæ pecuniæ exceptio exemplo rei principalis competit.

De causa probatione, & de confessione debitoris.

13. Imp. JUSTINUS A. THEODORO P. P.

Generaliter sancimus: ut, si quid scriptis cautum fuerit, pro quibuscumque pecuniis ex antecedente causa descendentes, eamque causam specialiter promissor edixerit, non jam ei licentia sit causæ probationem stipulatorem exigere, cum suis confessionibus acquiescere 17 debeat: nisi certe ipse e contratio per apertissima rerum argumenta scriptis 18 inserta, religionem judicis pos-

sit instruere, quod in alium quemquam modum, & non in eum, quem cautio perhibet, negotium subsecutum sit. Nimis enim indignum esse judicamus, quod sua quisque voce dilucide protestatus est, id in eundem casum infirmare, testimonioque proprio resistere.

De tempore hujus exceptionis proponenda. 1. De deposito, de securitatibus publicarum functionum, vel dotis. 2. & ceteris. 3. De jurejurando. 4. Quæ observanda sunt in hac querela proponenda.

14. Imp. JUSTINIANUS A. MENNÆ PP.

In contractibus, in quibus pecuniæ, vel alia res numeratæ, vel datæ esse conscribuntur, non intra quinquennium (quod antea constitutum erat) non numeratæ pecuniæ exceptionem objicere possit, qui accepisse pecunias, vel alias res scriptus sit, vel successor ejus: sed intra solum biennium 19 continuum: ut eo elapso nullo modo querela non numeratæ pecuniæ introduci possit: his scilicet, qui propter aliquas causas specialiter legibus expressas etiam elapso quinquennio in præteritis temporibus adjuvabantur, etiam in posterum (licet biennium pro quinquennio statutum est) eodem auxilio potituris. §. 1. Sed quoniam securitatibus, & instrumentis depositarum rerum, vel pecuniarum talem exceptionem opponere litigatores conantur, justum esse perspeximus, hujusmodi potestatem in certis quidem casibus prorsus amputare, in aliis vero brevi tempore concludere. Ideoque sancimus instrumento quidem depositionis certarum rerum, vel certæ pecuniæ, securitatibusque 20 publicarum functionum, sive in solidum, sive ex parte soluta esse conscribantur, illis etiam securitatibus, quæ post confectionem dotalium instrumentorum de soluta dote ex parte, vel in solidum exponuntur, nullam exceptionem non numeratæ pecuniæ penitus opponi. §. 2. Super ceteris vero securitatibus, quæ super privatis debitis a creditore conscribuntur, partem debiti sortis, vel usurarum nomine solutam esse significantes, vel adhuc fœneratitia cautione apud creditorem manente, solidi tamen debiti solutionem factam esse demonstrantes, vel etiam futuram esse redhibitionem instrumenti fœneratitii promittentes, vel si qua alterius cujuscumque contractus gratia, in quo numeratio pecuniarum, vel datio certarum specierum scripta est, securitas similiter data sit, depensas esse pecunias, vel alias res, vel partem earum significantes: intra triginta tantummodo dies post hujusmodi securitatis expositionem connumerandos, exceptionem non numeratæ pecuniæ posse objici: ut, si hi transacti fuerint, eadem securitas a judicantibus omnibus modis admittatur: nec ei liceat, qui securitatem exposuit, post excessum memoratorum (triginta) dierum non esse sibi solutas pecunias, vel alias res dicere. §. 3. Illo videlicet (semper) observando, ut, in quibus non permittitur exceptionem non numeratæ pecuniæ opponere, vel ab initio, vel post taxatum tempus elapsum: in his nec jusjurandum offerre liceat. §. 4. In omni vero tempore, quod memoratæ exceptioni taxatum est, ei licebit, cui talis exceptio competit, vel denunciationibus scripto missis querelam non numeratæ pecuniæ manifestare (ei), qui numerasse eam, vel alias res dedisse instrumento scriptus est: vel si abesse eum his locis, in quibus contractus factus est, contigerit, in hac quidem alma urbe apud quemlibet ordinarium judicem, in provinciis vero apud viros clarissimos Rectores earum, vel defensores locorum eandem querelam manifestare, eoque modo perpetuam sibi exceptionem efficere. Sed si præsens quidem sit, qui pecunias numerasse, vel alias res dedisse scriptus est, aliquam vero administrationem in hac alma urbe, vel in provinciis gerat, ut difficile esse videatur, denunciationem ei mittere: licentiam damus ei, qui memorata exceptione uti velit, alios judices adire vel in hac alma urbe, vel in provinciis, & per eos ei manifestare, cui exceptionem hujusmodi objicit, factam a se super non numerata pecunia querelam esse. † Quod si in provinciis (vel) non sit alius administrator civilis, vel militaris, vel propter aliquam causam difficile sit ei, qui memoratam querelam opponit, adire eum, & ea, quæ dicta sunt, facere: licentiam ei damus per virum reverendissimum Episcopum 21 eandem suam exceptionem creditori manifestare, & ita tempus statutum interrumpere. † Quæ etiam in exceptione non numeratæ 22 dotis locum habere certum est. Dat. Kal. Jul. Constantinop. D. N. JUST. A. II. COS. 528.

(7. l. 4. infr. de duob. reis. (8. l. 3. supr. de condiç. indeb. l. ult. supr. de condiç. ex lege. l. 15. infr. de fidejuss. l. ult. infr. de solution. l. ult. supr. ad exhib. (9. l. 14. infr. h. t. (10. l. 87. l. 139. ff. de reg. jur. (11. v. l. 4. supr. de hered. act. (12. l. 17. pr. ff. de pact. l. 11. §. 1. ff. de reb. cred. l. 11. in fin. ff. de pec. constit. (13. l. 14. infr. h. t. (14. d. l. 14. (15. v. l. 23. supr. l. 2. ff. de probat. (16. l. 3. supr. h. t. (17. §. ult. Inst. de fidejuss. l. 30. ff. de verb. oblig. l. 2. in fin. infr. de quadriennii præscript. (18. arg. l. 1. supr. de testib.

(19. Inst. de literar. oblig. §. 2. Inst. de except. (20. v. l. ult. infr. de apochis. adde l. 2. in fin. infr. de quadrienn. præscript. (21. l. 21. supr. de episcop. aud. (22. v. infr. de except. non numer. dotis, adde Nov. 100.

In AUTHENT. de temp. non sol. pec. super dot. §. fin autem.
coll. 8. tit. 1. al. coll. 7. tit. 11.
Novell. 100. cap. 1.

Hanc autem querelam in scriptis fieri oportet, & si quis eam in
judicio faciat: oportet eam mulieri, vel omnimodo ei, qui do-
tem conscripsit, innotescere.

Qui possunt hac exceptione uti.

15. Idem A. Mennæ PP.

Si cui 23 non numeratæ pecuniæ competere possit exceptio: etiam
eo supersedente tali auxilio uti, vel præsentem, vel absentem, cre-
ditores ejus (sive ipsi conveniantur, utpote res ejus detinentes
ab his, qui debita ejus exigunt: cui competit hujusmodi excep-
tio, vel dotis, vel alterius causæ nomine: sive contra alios
possidentes aliquam actionem ipsi moveant) (possint) in exami-
nando negotio suis adversariis eandem non numeratæ pecuniæ excep-
tionem opponere: nec eo prohibeantur 24, quod principalis debi-
tor ea nunquam usus sit: ita tamen, ut neque principali debi-
tori, neque fidejussori ejus aliquod præjudicium generetur, si is,
qui eam exceptionem opposuerit, victus fuerit: sed possint illi
postea si conveniantur, intra statuta scilicet tempora, eadem se
exceptione tueri.

De jurejurando.

16. Idem A. Joanni PP.

Indubitati juris est, non numeratæ pecuniæ exceptionem locum
habere, & in talibus nominibus, (vel) fœneratitiis, vel aliis
cautionibus, quæ etiam sacramenti 25 habent mentionem. † Quæ
enim differentia est in hujusmodi exceptione, sive jusjurandum
positum est, sive non, tam in fœneratitiis (cautionibus,) quam
in aliis instrumentis, quæ talem exceptionem recipiunt?

TIT. XXXI.

DE COMPENSATIONIBUS. I

*Fisco petenti ex eadem non ex aliena statione
fit compensatio.*

1. Imp. ANTONINUS A. Dianensi.

Et Senatus censuit, & sæpe rescriptum est, compensationi in
causa fiscali 2, ita demum locum esse, si eadem 3 statio quid
debeat, quæ petit. Atque hoc juris propter confusionem diversor-
um officiorum tenaciter servandum est. Si quid autem tibi ex
statione, cujus mentionem fecisti, deberi constiterit: quam pri-
mum recipies.

*Judicata rei solvendæ non solutæ compensatio
recte petitur.*

2. Idem A. Asclepiadæ.

Ex causa quidem judicati 4 (si debitum) solutum repeti non po-
test, ea propter nec compensatio ejus admitti potest. † Eum
vero, qui judicati convenitur, compensationem pecuniæ sibi de-
bitæ implorare posse, nemini dubium est.

*Reipublicæ debitor certis casibus compensationem
non objicit.*

3. Imp. ALEXAND. A. Capitoni.

In ea, quæ Reipublicæ te debere fateris, compensari ea, quæ
(invicem) ab eadem tibi debentur, is, cujus de ea re notio
est, jubebit: si neque ex Kalendario, neque ex vestigialibus 5,
neque ex frumenti, vel olei publici pecunia, neque tributorum,
neque alimentorum, neque ejus, qui statutis sumtibus servit,
neque fideicommissi civitatis debitor sis.

*Quantitatis & pecuniæ compensatio ipso jure fit,
& ad concurrentem quantitatem
usura sistuntur.*

4. Idem A. Luciano.

Si constat pecuniam invicem 6 deberi: ipso 7 jure pro soluto
8 compensationem haberi oportet ex eo tempore, ex quo ab
utraque parte debetur, utique quoad concurrentes quantitates,
ejusque solius, quod amplius apud alterum est, usuræ debentur,
si modo petitio earum subsistit.

(23. Adde l. 12. sup. h. t. (24. l. 15. pr. ff. de fidejuss. (25. Adde l. pen.
sup. de transact.

TIT. XXXI. (1. §. 39. Inst. de act. Lib. 16. D. 2. (2. v. l. ult. ff. h. t. l. 46.
§. 5. ff. de jure fisci. (3. l. 2. ff. h. t. (4. Confet. l. 16. §. 1. ff. eod. (5. d. l.
46. §. 5. ff. de jure fisci. (6. l. 2. ff. h. t. adde l. 11. ff. eod. (7. l. 4. ff. eod.
l. 7. infr. de solut. (8. l. 4. ff. qui potiores.

*Ex testamento debitum ita compensari potest, ut ejus usuræ
non debeantur, quod compensari
potest.*

5. Idem A. Honoratæ.

Etiam si fideicommissum 9 tibi ex ejus bonis deberi constat, cui
debuisset te minorem quantitatem dicis: æquitas 10 com-
pensationis usurarum excludit computationem. Petitio autem ejus,
quod amplius 11 tibi deberi probaveris, sola relinquitur.

*Ut pecunia cautæ non numeratæ, non est necesse compensationem
opponi, ita rerum amotarum nomine recte
petitur compensatio.*

6. Idem A. Pollidenti.

Neque scriptura 12, qua cautum est accepta, quæ negas tradita,
obligare te contra fidem veritatis potuit: & compensationis
æquitatem jure postulas. Non enim prius exsolvi, quod debere
te constiterit, æquum est, quam petitioni mutæ 13 responsum
fuerit: eo magis, quod ea te persequi dicis, quæ a muliere di-
vortii causa amota quereris. PP. Dat. Kal. Decembr. ALEX. A.
111. & DIONE COSS. 230.

*Venditor privatus pretium petens compensationem patitur,
non fiscus.*

7. Idem A. Euzosio.

Si ex venditione pretium venditori debetur: compensationis ra-
tio opponitur. Adversus fiscum 14 enim solummodo emtores
petitioni pretii compensationem objicere prohibentur.

De fructibus perceptis, & de legato.

8. Imp. GORDIANUS A. Emerito.

Si propter fructus ex possessione tua perceptos vitricus tuus de-
bitor tibi constitutus est: cum id, quod a matre tua ei lega-
tum est, a te petere cœperit: mutuo 15 debitæ quantitatis apud
eum, qui super ea re judicaturus est, compensationem non im-
merito objicies.

Alteri quod debes non mihi compensare mihi non cogeris.

9. Idem A. Eumenidi.

Ejus, quod non ei debetur, qui convenitur, sed alii 16, com-
pensatio fieri non potest.

De indebito soluto.

10. Imp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. & CC.
Nicandro.

Quoniam liberum fundum distractum tibi proponis: post vero,
veluti præcedente emtionem obligatione, certum quid solu-
visti: si debitum a te apud Præsidem provinciæ petatur: com-
pensationem ejus, quod indebite solvisti, potes opponere.

De nominatoribus tutorum.

11. Idem AA. & CC. Juliano & Paulo.

Si tutores pupillis officio Magistratus urgente nominastis, ac pro
his propter onus primipili 17 pecuniam solvistis, supersticio-
sam geritis sollicitudinem, ne ab ipsis conventi hanc eis imputare
minime possitis: vel a vobis quicquam amplius exigatur, si tan-
tum, quantum eis tutores debuerunt, vel vos nomine ipsorum ma-
jorem quantitatem dedisse probetur.

De parte compensata, & de pignoribus.

12. Idem AA. & CC. Corneliano.

Invicem 18 debiti compensatione habita, si quid amplius 19 de-
beas, solvens, vel accipere credere nolente offerens 20, &
consignatum deponens, de pignoribus agere potes.

De publicis pensationibus.

13. Idem AA. & CC. Basso.

Si velut in id debitum, quod solennium publicarum pensatio-
num nomine (debueras) compensaturo tibi, nihil (te) pe-
titorum postea Mutiano scripsisti: redditis his, quæ venerant in
compensationem, non indebiti soluti repetitio, sed ante debiti
competit exactio.

*De actionibus in rem, vel in personam. 1. De debito liquido,
vel non liquido. De deposito. 2. De
possessione occupata.*

14. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni PP.

Compensationes ex omnibus 21 actionibus ipso 22 jure fieri san-
cimus, nulla differentia in rem 23, vel personalibus actioni-

(9. Immo vide l. 3. in fin. sup. h. t. (10. v. §. 39. Inst. de act. (11. l. 4.
in fin. sup. h. t. (12. l. 13. inf. de solut. (13. l. 8. infr. h. t. (14. l. 46. §. 5.
ff. de jure fisci (15. l. 6. sup. h. t. (16. l. 16. pr. l. 18. §. 1. ff. eod. vide tamen
l. 5. ff. eod. (17. v. l. 4. inf. de primipil. (18. l. 2. ff. h. t. (19. l. 5. sup. eod.
(20. l. 10. pr. l. 12. sup. de pignor. act. l. 3. infr. de luit. pignor. (21. §. 30.
Inst. de act. l. 4. l. 6. ff. h. t. (22. d. §. 30. l. 4. sup. l. 10. pr. ff. h. t. (23. d. §. 30.
bws

bus inter se observanda. §. 1. Ita tamen compensationes objici jubemus, si causa, ex qua compensatur, liquida 24 sit, & non multis ambagibus innodata, sed possit judici facilem exitum sui præstare: satis enim miserabile est post multa forte, variaque certamina, cum res jam fuerit approbata, tunc ex altera parte, quæ jam pene convicta est, opponi compensationem jam certo, & indubitato debito, & moratoriis ambagibus spem condemnationis excludi. Hoc itaque judices observent, & non procliviores ad admittendas compensationes existant: nec molli animo eas suscipiant: sed jure stricto utentes, si invenerint eas majorem & ampliore exposcere indaginem, eas quidem alii judicio reservent: litem autem pristinam jam pene expeditam, sententia terminali componant: excepta actione depositi secundum nostram sanctionem, in qua nec compensationi locum esse disposuimus. §. 2. Possessionem autem alienam perperam occupantibus compensatio non datur.

TIT. XXXII.

DE USURIS. I

Stipulatio parit usuras, nec scripturam exigit.

1. Imp. ANTONIN. PIUS A. Evocato.

Si interrogatione præcedente promissio usurarum recte facta probetur: licet instrumento 2 conscripta non sit, tamen optimo jure debentur.

Mora emtoris parit usuras venditori.

2. Imp. SEVERUS, & ANTONINUS AA. Lucio.

Usuras emtor, cui possessio rei tradita 3 est, si pretium venditori non obtulerit; quamvis pecuniam obsignatam in depositi causam habuerit, æquitatis ratione præstare cogitur.

Nuda conventio parit interdum usuras, si vel soluta sint, vel pignus in eas datum.

3. Idem AA. Juliano.

Quamvis usuræ fœnebris pecuniæ citra vinculum 4 stipulationis peti non possint; tamen ex pacti conventionione solutæ, neque ut indebitæ repetuntur 5, neque in fortem accepto ferendæ sunt.

4. Idem AA. Honorio.

Per retentionem pignoris usuras servari posse, de quibus præstandis convenit, licet 6 stipulatio interposita non sit, merito constitutum est, & rationem habet: cum pignora 7 conventionione pacti etiam usuris obstricta sint. † Sed enim in causa, de qua agis, hæc ratio cessat, siquidem tempore contractus de minoribus usuris petendis convenit; postea autem, cum se debitor præstaturum majores repromisit, non potest videri rata pignoris retentio: quando eo tempore, quo instrumenta emittebantur, non convenit, ut pignus etiam ad hanc adjectionem teneatur.

Remittit majores usuras, qui minores certis annis exegit.

5. Idem AA. & CC. Sabino & aliis.

Adversus creditorem usuras majores ex stipulatu petentem, si probetur per certos annos minores 8 postea consecutus, utilis est pacti exceptio: secundum quod tueri causam potestis etiam adversus defensores civitatis majores petentes ex cautione: si probaveritis semper 9 quincunces amitam pupillorum veterorum, quæ majores caverat, dependisse.

Oblatio, obsignatio, depositioque fortis & usurarum, ut facienda sit, & quam vim habeat.

6. Imp. ANTONINUS A. Antixæneo.

Si creditrici, quæ ex causa pignoris obligatam sibi rem tenuit, pecuniam debitam cum usuris testibus præsentibus obtulisti 10, eaque non accipiente, obsignatam eam deposuisti: usuras ex eo tempore, quo obtulisti, præstare non cogeris: absente vero creditrici præsidem super hoc interpellare debueras.

(24. l. 7. l. 14. l. 15. l. 22. ff. h. t.)

TIT. XXXII. (1. Lib. 22. D. 1. adde lib. 5. inf. t. 56. lib. 6. inf. t. 47. lib. 7. inf. t. 54. lib. 10. inf. t. 8. Nov. 32. Nov. 33. Nov. 34. Nov. 121. Nov. 138. Nov. 160. Nov. Leon. 83. (2. l. 17. sup. de pact. (3. l. 5. inf. l. 13. §. 20. ff. de action. emt. (4. Excip. l. 4. inf. h. t. (5. l. 26. pr. & §. 1. 2. ff. de condic. indeb. (6. v. l. 3. sup. h. t. (7. l. 22. pr. inf. cod. l. 48. ff. de pact. (8. v. l. 8. inf. l. 13. ff. h. t. conf. l. 102. in fin. ff. de solution. (9. v. l. 1. inf. de fideicom. (10. l. 19. inf. h. t.)

Præstita aliquando usuræ perpetuam obligationem usurarum non pariunt.

7. Idem A. Aristeo.

Creditor instrumentis suis probare debet, quæ intendit, & usuras se stipulatum, si potest. Nec enim si aliquando 11 ex consensu præstita sunt, obligationem constituunt.

Remittit majores usuras qui minores sciens postea exegit.

8. Idem A. Theophoro.

Quamvis Bassa, cum pecuniam mutuam acciperet, minores usuras Menophani spondit; & nisi intra certum tempus eas solvisset, ampliores 12 (licitas 13 tamen) promisit: tamen si post tempus cautioni præfinitum creditor easdem accepit 14, nec majores sibi dari postulavit, ac per hoc non recessisse eum a minorum præstatione probari potest: eas usuras computari oportet, quarum in exactione creditor perseveravit.

Oblatio debiti facta tutori creditoris liberat a majoribus usuris: depositio vero ab omnibus.

9. Idem A. Probo.

Si per te non stat, quominus intra tempora præfinita pecuniam minorum solveres (usurarum,) sed per tutores filiorum creditoris, qui eam accipere noluerunt, idque apud judicem datum probaveris: ejus temporis, quo per te non stetit apparuerit, usuræ majores non exigentur. † Quod si etiam fortem deposuisti, exinde, ex quo id factum apparuerit, in usuras 15 non convenieris.

De dupli computatione.

10. Idem A. Donato.

Usuræ per tempora 16 solutæ non proficiunt reo ad 17 dupli computationem. Tunc enim ultra sortis summam usuræ non exiguntur, quoties tempore solutionis summa usurarum excedit eam computationem.

Post oblatum sibi debitum fructus pignoris percipiens creditor, eos in fortem imputare cogitur.

11. Idem A. Popilio.

Ex prædiis pignori obligatis creditor post oblatam 18 sibi jure pecuniam, quam non suscepit, si fructus accepit, exonerari 19 sortis debitum, certum est.

De nudo pacto.

12. Imp. ALEX. A. Tyranno.

Frumenti 20, vel hordei mutuo dati accessio, etiam ex nudo pacto præstanda est.

De judiciis bonæ fidei. De re judicata.

13. Idem A. Eustachia.

In bonæ fidei 21 judiciis (quale est negotiorum 22 (etiam) gestorum (usurarum) rationem haberi certum est. † Sed si finitum est iudicium sententia 23, quamvis minoris condemnatio facta est, non adjectis usuris, nec provocatio secuta est, finita retractanda non sunt: nec ejus temporis 24, quod post rem judicatam fluxerit, usuræ ullo jure postulantur, nisi ex causis iudicati.

De antichresi.

14. Idem A. Aurelio.

Si ea pactione uxor tua mutuam pecuniam dedit, Ut vice usurarum (domum) inhabitaret 25, pactoque ita, ut convenit, usa est, non etiam locando domum pensionem redegit: referri quæstionem, quasi plus domus redigeret, si locaretur, quam usurarum legitimarum ratio colligit, minime oportet. † Licet enim uberiore sorte potuerit contrahi locatio: non ideo tamen illicitum fœnus esse contractum, sed vilius 26 conducta habitatio videtur.

(11. l. 28. sup. de pact. vide tamen l. 6. pr. ff. h. t. (12. l. 40. ff. de reb. cred. (13. v. l. 1. §. 3. ff. de pignori. l. 17. pr. ff. h. t. (14. v. l. 5. sup. cod. (15. l. 7. §. 2. ff. de min. (16. Abrog. l. pen. l. ult. inf. h. t. Nov. 138. Nov. 121. collata Nov. 160. (17. v. l. 26. §. 1. ff. de condic. indeb. l. 4. in fin. ff. de naut. fœnor. Edict. Just. 9. c. 5. l. 27. in fin. inf. h. t. l. ult. inf. de fidei juss. adde l. un. inf. de sentent. qua pro eo quod interest. (18. v. l. 19. pr. inf. h. t. (19. l. 1. sup. de pignorat. act. (20. Adde l. 23. l. 25. inf. h. t. (21. l. 23. inf. l. 32. §. 2. ff. cod. l. 54. ff. locati. (22. l. 19. §. 4. l. 31. §. 3. l. 37. §. 1. ff. de negot. (23. Adde l. 3. vers. si enim novatur. inf. de usur. rei jud. (24. l. 1. §. 2. in fin. ff. h. t. collata l. 1. inf. de sentent. qua sine certa quant. (25. v. l. 6. sup. quod cum eo. adde l. 11. sup. l. 7. inf. h. t. l. 33. ff. de pignorat. act. l. 11. §. 1. ff. de pignor. (26. arg. l. 22. in fin. ff. locati. adde l. 17. inf. h. t.)

De pœna inserta in contractu mutui.

15. Imp. GORDIANUS A. Claudio.

Cum allegas uxorem tuam ea conditione mille aureorum (numero) quantitatem sumuisse, *Ut, si intra diem certum debito satis non fecisset, cum pœna quadrupli redderet, quod accepit:* juris forma non patitur, legem contractus istius ultra 27 pœnam legitimarum usurarum posse procedere.

De pecunia data, ut triticum reddatur.

16. Idem A. Sulpitio.

Cum non frumentum, sed pecuniam fœnori te accepisse alleges, *Ut certa modiatio tritici præstaretur; ac, nisi is modius suo die fuisset oblatus, mensurarum additamentis in fraudem 28 legitimarum usurarum gravatum te esse contendas;* potes adversus improbam petitionem competenti uti defensione.

De agricolis.

IN AUTHENT. nullum credentem agricolæ tenere. §.

Sancimus itaque. coll. 4. tit. 13. all. 5.

Nov. 34. cap. 1.

Ad hæc, qui fructus aridos credidit agricolæ, vel pecuniam in unoquoque anno pro modio octavam partem modii, pro solido siliquam unam usurarum nomine accipiens: terram, sive aliquid aliud, quod pignori accepit, omnimodo reddat. Si aliquid præter hoc commiserit: ab actione cadat omnimodo.

De fructibus.

17. Imp. PHILIPPUS A. Euxeno.

Si ea Lege possessionem mater tua apud creditorem suum obligavit, *Ut fructus in vicem usurarum 29 consequeretur,* obtentu majoris percepti emolumenti propter incertum 30 fructuum proventum rescindi placita non possunt.

De solutione indebiti.

18. Idem A. Castori.

Indebitas usuras, etiamsi ante sortem solutæ non fuerint, ac propterea minuere eam non potuerint, licet post sortem redditam creditori fuerint datæ, exclusa (veteris) juris varietate repeti posse 31; perpena ratione firmatum est.

De oblatione debiti, & consignatione, & depositione.

19. Idem A. Hyrenix.

Acceptam mutuo sortem cum usuris licitis creditoribus post contestationem offeras: at si non suscipiant, consignatam in publico depone 32, ut cursus legitimarum usurarum inhibeatur: in hoc autem casu publicum intelligi oportet, vel sacratissimas ædes, vel ubi competens iudex super ea re aditus deponi eas disposuerit: Quo subsecuto, etiam periculo debitor liberabitur, & jus pignorum tolletur 33: cum Serviana 34 etiam actio manifeste declaret, pignoris inhiberi persecutionem, vel solutis pecuniis, vel si per creditorem steterit, quominus solvantur. † Quod etiam in trajectitiis servari oportet. † Creditori scilicet actione utili ad exactionem earum, non adversus debitorem, nisi forte eas receperit, sed contra depositarium, vel ipsas competente pecunias.

De mandatoribus & fidejussoribus.

20. Idem A. Ælio.

Constitutionibus sacris, quæ ultra certum modum 35 usuras fœnebris pecuniæ exigere prohibent, mandatoribus etiam, vel fidejussoribus subventum est: quibus quasi mandator, vel fidejussor conventus uti potes.

De soluto simpliciter.

21. Idem A. Chresimo.

Si usuras præstari pignore dato convenerat; & in continentem numeratione facta, postea vel ante, propter quod debitum solutionem feceras, non 36 designasti: habuit creditor in usuras tibi accepto ferendæ solutæ quantitatis facultatem.

De pignoribus.

22. Idem A. Carino.

Pignoribus quidem intervenientibus, usuræ, quæ sine 37 stipulatione peti non poterant, pacto retineri possunt. † Verum hoc jure constituto, cum hujusmodi nullo interposito pacto tantummodo certæ summæ præstari pœnam convenisse proponas: nec

peti, nec retineri quicquam amplius potest, & ad pignoris solutionem urgeri te disciplina juris perspicis.

De oleo, & quibuscumque fructibus.

23. Idem A. Jafoni.

Oleo 38 quidem, vel quibuscumque fructibus mutuo datis, incerti 39 pretii ratio, additamenta usurarum ejusdem materiz suasit admitti.

De negotiis gestis.

24. Idem A. Glauciz.

Si mater tua major annis constituta, negotia 40, quæ ad te pertinent, gesserit: cum omnem diligentiam præstare debeat: usuras pecuniæ tuæ, quam administrasse fuerit comprobata, præstare compelli potest.

De auro, argento, veste.

25. Imp. CONSTANT. A. ad Populum.

Pro auro 41 & argento & veste facto chirographo licitas solvi, vel promitti usuras iustinus.

De prescriptione triginta, vel quadraginta annorum.

1. De modo usurarum.

26. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ PP.

Eos, qui principali actione per exceptionem triginta, vel quadraginta annorum, sive personali, sive hypothecaria ceciderunt, (jubemus) non posse super usuris, vel fructibus præteriti temporis aliquam movere quæstionem, dicendo ex iisdem temporibus, eas velle sibi persolvi, quæ non ad triginta, vel quadraginta præteritos annos referuntur, asserendo singulis annis earum actiones nasci: principali enim actione non subsistente, satis supervacuum est, super usuris, vel fructibus adhuc Judicem cognoscere. §. 1. Super usurarum vero quantitate etiam generalem sanctionem facere necessarium esse duximus, veterem duram, & gravissimam earum molem ad mediocritatem deducentes. Ideoque jubemus, illustribus quidem personis, sive eas præcedentibus, minime licere ultra tertiam partem centesimæ, usurarum nomine in quocumque contractu vili, vel maximo stipulari. * Illos vero, qui ergasteriis præstant, vel aliquam licitam negotiationem gerunt, usque ad bessem 42 centesimæ (usurarum nomine in quocumque contractu) suam stipulationem moderari. † In trajectitiis autem contractibus, vel specierum fœnori dationibus, usque ad centesimam 43 tantummodo licere stipulari, nec eam excedere; licet veteribus legibus hoc erat concessum. * Ceteros autem (omnes) homines dimidiam 44 tantummodo centesimæ usurarum (nomine) posse stipulari: & eam quantitatem usurarum etiam in aliis omnibus casibus nullo modo ampliari, in quibus citra stipulationem exigi usuræ solent. Nec liceat 45 judici memoratam augere taxationem, occasione consuetudinis, in regione obtinentis. * Si quis autem aliquid contra modum hujus fecerit constitutionis 46, nullam penitus de superfluo habeat actionem: sed & si acceperit, in sortem hoc imputare compelletur. † Interdicta licentia creditoribus ex pecuniis fœnori dandis aliquid detrahere, vel retinere siliquarum nomine, vel sportularum, vel alterius cujuscumque causæ gratia. 47 Nam si quid hujusmodi factum fuerit, principale debitum ab initio ea quantitate minuetur, ut tam ipsa minuenda pars, quam usuræ ejus exigere prohibeantur. * Machinationes etiam creditorum, qui ex hac lege prohibiti majores usuras stipulari, alios medios subjiciunt, quibus hoc non ita interdictum est, rescantes: jubemus, si quid tale fuerit attentatum, ita usuras computari, ut necesse esset, tamquam si ipse, qui alium interposuit, fuisset stipulatus: in quo casu sacramenti etiam illationem locum habere sancimus. Datum Constantinop. JUSTINIANO COSS.

Ne usuræ ultra duplum currant.

27. Idem A. Mennæ PP.

De usuris, quarum modum jam 48 statuimus, pravam quorundam interpretationem penitus removens, jubemus, etiam eos, qui ante eandem sanctionem ampliores, quam statutz sunt, usuras stipulati sunt, ad modum eadem sanctione taxatum ex tempore lationis ejus suas moderari actiones: scilicet illius temporis, quod ante eam defluxit Legem, pro tenore stipulationis usuras exa-

(27. v. l. 44. ff. cod. l. 13. §. 26. ff. de action. emti. l. 16. infr. h. t. (28. v. l. 15. supr. eod. (29. l. 14. supr. eod. (30. l. 23. infr. od. (31. l. 26. §. 1. ff. de condic. indeb. (32. l. 122. §. 5. in fin. ff. de verb. oblig. adde l. 2. l. 6. sup. l. 7. in fin. ff. h. t. l. 10. sup. de pignorat. act. l. 9. inf. de solution. l. 28. in fin. ff. de admin. & peric. tut. (33. l. 11. sup. h. t. (34. v. §. 7. Inst. de act. (35. v. l. 26. inf. h. t. (36. v. l. 1. inf. l. 5. §. 2. ff. de solution. (37. l. 3. l. 4. sup. h. t. l. 24. ff. de præscr. verb. l. 2. inf. de fiscal. usur. adde l. 27. in fin. inf. h. t.

(38. v. l. 12. l. 16. sup. eod. (39. l. 17. sup. eod. (40. v. l. 13. sup. l. 37. ff. eod. (41. l. 12. sup. eod. l. 8. sup. si certum per. (42. Nov. 136. c. 4. (43. v. l. 4. ff. de nau. fanore. (44. l. 2. in fin. inf. de usur. rei judic. (45. Vide tamen l. 1. inf. de usur. pupill. l. 4. inf. de ædif. l. 3. inf. de usur. rei judic. (46. l. 15. sup. l. 20. ff. h. t. l. 8. sup. si certum per. l. 26. ff. de condic. indeb. l. 102. in fin. ff. de solut. (47. v. l. 5. sup. de legib. (48. l. 26. sup. h. t.

sturos. §. 1. Cursum insuper usurarum ultra duplum 49 minime procedere concedimus: nec si pignora quædam pro debito creditori data sint, quorum occasione quædam veteres Leges, (&) ultra duplum usuras exigi permittebant. Quod & in bonæ fidei iudiciis, ceterisque omnibus casibus, in quibus usuræ exiguntur, servari censemus.

Ne usura in sortem convertantur, & ne usura usurarum exigantur.

28. Idem A. Demostheni PP.

Ut nullo modo usura 50 usurarum a debitoribus exigantur, & veteribus quidem legibus constitutum fuerat, sed non perfectissime cautum: si enim usuras in sortem redigere fuerat concessum, & totius summæ usuras stipulari: quæ differentia erat debitoribus, a quibus revera usuratum usuræ exigebantur? hoc certe erat non rebus, sed verbis tantummodo Legem ponere. Quapropter hac apertissima Lege definimus, nullo modo licere cuiquam usuras præteriti temporis, vel futuri 51 in sortem redigere, & earum iterum usuras stipulari. Sed & si hoc fuerit subsecutum: usuras quidem semper usuras manere, & nullum usurarum aliarum incrementum sentire: sorti autem antiquæ tantummodo incrementum usurarum accedere.

De duplo.

29.

Usuræ minutim 52 & per intervallum solutæ cum duplo 53 compensantur, etiam si non universæ simul solutæ fuerint.

30.

Præsens constitutio declarat, usuras particulatim 54 solutas, duplum debitæ fortis non excedere. Verum excipitur id, quod positum est in 160. *Nov. de usuris pecuniæ municipalis.*

TIT. XXXIII.

DE NAUTICO I FOENORE.

Quando trajectitia pecunia a communibus usuris fit libera.

1. Imp. DIOCLET. ET MAXIM. AA. Honorato.

Trajectitiam pecuniam, quæ periculo 2 creditoris datur, tantum liberam esse ab observatione communium usurarum, quamdiu navis ad portum 3 adpulerit, manifestum est.

2. Idem AA. Chosimanæ.

Cum dicas, te pecuniam ea Lege dedisse, ut in sacra urbe tibi restitueretur, nec incertum periculum, quod ex navigatione maris metui solet, ad te 4 pertinuisse profiteris, non est dubium, pecuniæ creditæ ultra licitum (modum) te usuras exigere non posse.

3. Idem AA. Junia.

Cum proponas te nauticum foenus ea conditione dedisse, Ut post navigium, quod in Africam dirigi debitor adseverabat, in Salonitanorum portum nave delata, foenebris pecunia tibi redderetur, ita ut navigii dumtaxat, quod in Africam destinabatur, periculum susciperes; perque vitium debitoris, nec loco quidem navigii servato, illicitis comparatis mercibus, quæ navis continebat, fiscum occupasse; amissarum mercium detrimentum, quod non ex marinæ tempestatibus discrimine, sed ex præcipiti avaritia, & incivili debitoris audacia, accidisse adseveratur, adscribi (tibi) juris publici ratio non permittit.

4. Idem AA. Eucharisto.

Trajectitiæ quidem pecuniæ, quæ periculo creditoris mutuo datur, casus, antequam ad destinatum locum navis perveniat, ad debitorem non pertinet. (Sine) hujusmodi vero conventionione infortunio naufragii debitor non liberabitur.

TIT. XXXIV.

DEPOSITI I, VEL CONTRA.

De rei interitu, de concurrentibus actionibus.

1. Imp. ALEXANDER A. Mesteno.

Si incursum latronum, vel alio fortuito casu ornamenta deposita apud interfectum perierint: detrimentum ad heredem ejus, qui depositum accepit, qui dolum 2 solum, & latam culpam 3 (si non aliud specialiter 4 convenit) præstare debuit, non pertinet. Quod si prætextu latrocinii commissi, vel alterius fortuiti casus, res, quæ in potestate heredis sunt, vel quas dolo deus possidere, non restituantur: tam depositi, quam ad exhibendum 5 actio, sed & in rem vindicatio competit.

De usuris.

2. Imp. GORD. A. Celso.

Usuræ in 6 depositi actione, sicut in ceteris bonæ fidei iudiciis 7, ex mora venire solent.

De usuris, & de furti actione.

3. Idem A. Austero.

Si depositi experiaris, non immerito (etiam) usuras tibi restitui flagitabis: cum tibi debeat gratulari, quod furti 8 cum actione non facias obnoxium. Si quidem qui rem depositam invito domino sciens prudensque in usus suos 9 converterit, etiam furti delicto succedit.

De usuris.

4. Idem A. Timocrati.

Si deposita pecunia is, qui eam suscepit, usus 10 est, non dubium est, etiam usuras debere præstare. Sed si cum depositi actione expertus es, tantummodo 11 fortis facta condemnatio est: ultra non potes propter usuras experiri. Non enim duæ sunt actiones, alia fortis, alia usurarum, sed una: ex qua condemnatione facta, iterata actio rei judicatæ 12 exceptione repellitur.

De sequestro.

5. Imp. VALER. & GALLIEN. AA. & VALERIAN. C. Claudiano.

Propter instrumenta 13 quidem, quæ te deposuisse cum adversario tuo dicis, ut residua pecunia, quæ ex conductione debebatur soluta, ea reciperes: si id, quod placuerat, implesti, sequestrum 14 potes convenire: Quamvis autem hæc reddita 15 non fuerint: tamen adversus eum, a quo fundam conduxeras, si omne, quod ex contractu debebatur, reddidisti, ipsis solutionibus 16 tutus es.

6. Imp. DIOCLET. & MAXIMIANUS AA. & CC. Alexandro.

Is 17, penes quem utramque partem transactionis, vel alia instrumenta commendasse dicis, Legem 18, qua hæc suscepit, servare necesse habet.

De pecunia deposita, & a depositario credita.

7. Idem AA. Attico.

Desiderium tuum cum rationibus juris non congruit: nam si custodiam pecuniæ suscepisti, quam aliis a te (mutuo) datam, conscriptum instrumentum, quo hanc tibi reddi profiteris, arguit: solutionem ejus competentem improbe recusas, 19

(49. l. 26. §. 1. ff. de condi. indeb. l. 4. in fin. ff. de naut. foenore. l. 27. in fin. l. 29. l. 30. infr. h. t. l. ult. infr. de fidejuss. Nov. 121. Nov. 138. Nov. 160. Edict. Just. 9. c. 5. (50. l. 20. supr. ex quib. caus. infam. l. 26. §. 1. ff. de cond. indeb. l. 2. §. 5. ff. de admin. rer. adde l. ult. ff. de magistr. conven. l. 1. infr. de fiscal. usur. l. 15. ff. h. t. vide tamen l. 7. §. 12. l. 58. §. 1. §. 4. ff. de admin. & peric. tut. (51. v. l. 57. ff. de pact. l. 2. §. 6. ff. de doli mali & met. except. (52. Abrog. l. 10. supr. h. t. adde l. 30. infr. eod. (53. v. l. 27. supr. eod. (54. l. 29. supr. eod.

TIT. XXXIII. (1. Lib. 22. D. 2. Nov. 106. Nov. 110. (2. v. l. 4. pr. ff. h. t. (3. Nov. 106. pr. vers. si vero (4. d. l. 4. ff. h. t.

TIT. XXXIV. (1. Lib. 16. D. 3. Nov. 88. §. 3. Inst. quib. mod. re contrah. oblig. (2. l. 20. ff. h. t. (3. l. 23. pr. ff. de reg. jur. juncta l. 226. ff. de verb. sign. 4. d. l. 23. §. 3. Inst. quib. mod. re contrah. oblig. l. 1. §. 6. ff. h. t. l. 6. supr. de pignorat. act. (5. v. l. 1. §. 32. ff. h. t. (6. l. 24. in fin. ff. eod. (7. l. 28. in fin. ff. eod. l. 32. §. 2. ff. l. 13. supr. de usuris. (8. l. 29. ff. h. t. (9. v. l. 4. infr. l. 28. in fin. l. 25. §. 1. l. 29. ff. eod. (10. v. l. 3. supr. eod. (11. v. l. 49. in fin. ff. de act. emt. (12. v. l. 5. l. 6. ff. de except. rei judic. (13. Adde l. 6. infr. h. t. (14. l. 12. §. 2. l. 17. §. 1. ff. eod. (15. l. 4. l. 19. l. 22. infr. de solution. l. 20. supr. de probat. (16. v. Inst. quib. mod. toll. oblig. (17. v. l. 5. supr. h. t. (18. l. 9. §. 3. ff. de dolo (19. v. l. 8. infr. h. t.

8. Idem AA. Alexandro.

Si is, qui depositam a te pecuniam accepit, eam suo nomine, vel cujuslibet alterius mutuo dedit: tam ipsum de implenda suscepta fide, quam ejus successores 20 teneri tibi certissimum est. Adversus eum autem, qui accepit 21, nulla actio tibi competit, nisi nummi extent: tunc enim, contra possidentem uti (rei) vindicatione 22 potes.

De rebus commendatis a servo hereditario.

9. Idem AA. Menophilo, & ceteris.

Cum hereditas personam domini sustineat 23, ab hereditario 24 servo, priusquam patri vestro successeritis, res commendatas, secundum bonam fidem ab ejus, qui suscepit, successoribus 25 apud Rectorem provinciae petere potestis.

De infamia & condemnatione.

10. Idem AA. & CC. Septimae.

Qui depositum non restituit, suo nomine conventus & condemnatus, ad ejus restitutionem cum infamia 26 periculo urgetur. Scripta Id. Decembr. *Nicomediae*, CC. coss.

De compensatione, deductione, doli exceptione. 1. De attestacione depositario ab alio facta, ne depositum reddat.

11. Imp. JUSTINIANUS A. Demostheni PP.

Si quis vel pecunias, vel res quasdam per depositionis acceperit titulum, eas volenti ei, qui deposuit, reddere illico modis omnibus compellatur: nullamque compensationem 27, vel deductionem, vel doli exceptionem opponat: quasi & ipse quasdam contra eum, qui deposuit, actiones personales, vel in rem, vel hypothecariam pretendens, cum non sub hoc modo depositum acceperit, ut non concessa ei retentio generetur, & contractus, qui ex bona fide oritur, ad perfidiam retrahatur. Sed & si ex utraque parte aliquid fuerit depositum: nec in hoc casu compensationis praepeditio oriatur: sed deposita quidem res, vel pecuniae ab utraque parte quam celerrime sine aliquo obstaculo restituantur, ei videlicet primum, qui primus hoc voluerit, & postea legitima actiones integrae quoque ei reserventur. Quod obtinere (sicut jam dictum est) oportet, & si ex una parte depositio celebrata est, ex altera autem compensatio fuerit opposita: ut, integra omni legitima ratione servata, deposita res vel pecuniae prima fronte restituantur. §. 1. Quod si in scriptis attestatio non per dolum, vel fraudem fuerit ei, qui depositum suscepit, ab alio transmissa, ut minime depositum restituat; hocque per jusjurandum affirmaverit: liceat ei, qui deposuit, sub defensionis cautela idonea praestita, res depositas quam ocyssime recuperare.

In AUTHENT. de deposito, & denunciati. inquilinorum

§. 1. coll. 6. tit. fin. Novell. 88.

cap. 1.

Sed jam cautum est, ne quis extrinsecus depositario interdicat depositi restitutionem: qua subsecuta, depositor possidens pulsari poterit ab eo, qui interdixit. † Si contra factum fuerit, damnum, quodcumque acciderit ei, qui vim passus est, praestabitur ab eo, qui interdixit, necnon & tertia centesima usurarum nomine, ex quo facta est hujusmodi contestatio. † Quibus poenis subjacet, qui vel inquilino dationem pensionum, vel publica personae panis interdicit administrationem.

De heredibus.

12. Idem A. Joanni P. P.

Supervacuum veterum differentiam e medio tollentes, si quis certum pondus auri, vel argenti confecti, vel in massa constituti deposuerit, & plures scripserit heredes: & unus 28 ex his contingentem sibi portionem a depositario acceperit, alter superfederit, vel alias fortuito casu impeditus hoc facere non potuerit; & postea depositarius in adversam inciderit fortunam, vel sine dolo depositum perdidit: sancimus, non esse coheredi ejus licentiam venire contra eum coheredem suum, & ex ejus parte avellere, quod ipse ex sua parte consequi minime potuit, quasi eo quod coheres accepit, communi constituto: cum si certae pecuniae deposita fuerint, & suam partem unus ex heredibus accepit, nemini veniat in dubium bene 29 eum accepisse partem suam, & non debere aliam partem attingere: nobis etenim non videtur

(20. l. 9. infr. l. 12. §. 2. l. 18. l. 25. ff. eod. (21. v. l. 13. supr. de oblig. & act. (22. l. 9. in fin. ff. de rei vind. (23. l. 31. §. 1. ff. de hered. inst. (24. l. 1. §. 29. ff. h. t. l. 16. ff. de oblig. & act. (25. v. l. 8. sup. h. t. (26. l. 1. l. 6. §. 6. ff. de his qui not. infam. (27. l. 14. vers. excepta. supr. de compensat. §. 30. vers. sed nostra. Inst. de act. (28. l. 1. §. 36. ff. h. tit. (29. Confer. l. 38. ff. famil. ercisc. l. 62. ff. pro socio l. 31. ff. locati,

esse homo obnoxius, neque in massa, neque in specie, neque in pecunia numerata, qui suam partem suscepit, ne industria poenas desidia solvat: si enim & alius heres tempora opportuna, quemadmodum coheres ejus, observasset: & suam uterque reciperet, & sequentibus altercationibus minime locus relinqueretur.

TIT. XXXV.

MANDATI VEL CONTRA. I

De sumtibus, & de salario.

1. Imp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Leonidae.

Adversus eum, cujus negotia gesta sunt, de pecunia, quam de propriis opibus, vel ab aliis mutuo acceptam erogasti, mandati actione pro sorte & usuris 2 potes experiri. De salario 3 autem, quod promisit, apud Praesidem provinciae cognitio praebitur.

De sumtibus & de pignoribus.

2. Idem AA. Marcello.

Cum ex causa fidejussionis pecuniam patrem tuum exsolvisse proponas; habes mandati 4 actionem, qua non solum pecuniam, sed etiam pignora in obligationem deducta, potes consequi.

Si is, qui actionem mandavit, egerit.

3. Idem AA. Germano.

Si pater tuus tibi sui juris constituto actionem adversus debitores suos mandavit: potuit & ipse praesens adversus eos re 5 integra experiri. Si quid itaque ab eo apud judicem actum est, rescindi nulla ratio patitur.

De sumtibus.

4. Imp. ALEXAND. A. Vulnerato.

Etiam si 6 contrariam sententiam reportaverunt, qui te ad exercendas causas appellationis procuratorem constituerunt: si tamen nihil culpa tua factum est, sumtus 7, quos in litem probabili ratione feceras, contraria 8 mandati actione petere potes.

De bonorum possessione a procuratore neglecta.

5. Idem A. Guliano.

Si maritus sororis tuae tibi procurans petere bonorum possessionem noluerit: cum ipso tibi congregandum est: quam querelam ita cum effectu habes, si mandasse te, ut peteretur bonorum possessio, eumque neglexisse 9 arguas.

De tacito mandato.

6. Imp. GORDIAN. A. Sosibio.

Si fidejussor pro reo patiente 10 fidem suam adstrinxerit, mandati 11 cum eo post exsolutam pecuniam, vel factam condemnationem, potest actionem exercere.

De pecunia credita.

7. Idem A. Aureliano.

Si literas ejus 12 secutus, qui pecuniae actor fuerit, ei, qui tibi literas tradidit, pecunias credidisti: tam conditio adversus eum, qui a te mutuam sumsit pecuniam, quam adversus eum, cujus mandatum secutus es, mandati 13 actio tibi competit.

De pecunia credita & de pignoribus.

8. Imp. VALERIAN. & GALLIEN. AA.

& VALER. C. Lucio.

Si tibi pupillorum pater, ut pecuniam in rem suam servis ejus crederes, mandavit 14, & in hanc rem (aque) ipso praecipiente pignora sunt obligata: & mandati actione pupillos 15 post mortem patris convenire, & exequi jus obligationis pignorum 16 poteris, si in solutione cessabitur.

TIT. XXXV. (1. Lib. 17. D. 1. Lib. 3. Inst. 27. (2. l. 12. §. 19. ff. h. t. (3. l. 7. infr. l. 17. ff. eod. (4. §. 6. Inst. de fidejuss. (5. l. 22. supr. de procur. (6. v. l. 56. in fin. ff. h. t. l. 10. §. 1. ff. de negot. gest. (7. d. l. 56. in fin. l. 46. §. 6. ff. de procur. (8. l. 12. §. 9. ff. h. t. d. l. 46. §. 5. ff. de procur. (9. v. l. 11. infr. h. t. (10. l. 6. §. 2. ff. eod. (11. l. 2. supr. eod. §. 6. Inst. de fidejuss. (12. l. 8. infr. l. 27. in fin. ff. h. t. l. 5. supr. de institor. l. 13. ff. de fidejuss. (13. v. Nov. 4. cap. 1. (14. l. 7. supr. h. t. (15. l. 4. in fin. ff. de fidejuss. adde l. 4. supr. de hered. act. (16. l. 17. infr. de fidejuss.

De

De causa per procuratorem laesa.

9. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Marcello.

Cum per procuratorem causam tuam laesam 17 esse dicas, mandati actio adversus eum tibi competit.

An intercessor, qui nondum solvit, mandati agere possit.

10. Iidem AA. Papio.

Si pro ea, contra quam supplicas, fidejussor seu mandator intercessisti: & neque condemnatus es 18, neque bona (sua) eam dilapidare (postea) coepisse comprobare possis, ut (tibi) justam metuendi causam praebeat; neque ab initio ita te obligationem suscepisse, ut eam possis, & ante solutionem convenire: nulla juris ratione, antequam satis creditori pro ea feceris, eam ad solutionem urgeri certum est. Fidejussorem vero seu mandatorem exceptione munitum, & injuria 19 judicis damnatum, & appellatione 20 contra bonam fidem minime usum, non posse mandati agere, manifestum est.

De gestis, vel non gestis, de dolo, & culpa, de sumtibus.

11. Iidem AA. Cajo.

Procuratorem non tantum pro his, quae gessit, sed etiam pro his, quae gerenda suscepit, & tam propter exactam ex mandato pecuniam, quam non 21 exactam, tam dolum 22, quam culpam sumtuum 23 ratione bona 24 fide habita, praestare necesse est.

De tenore mandati servando.

12. Iidem AA. Firmo.

Cum mandati negotii contractum certam accepisse legem adferes: eam integram secundum bonam 25 fidem custodiri convenit. Unde si contra mandati tenorem procurator tuus ad te pertinentem fundum vendidit, nec venditionem postea ratam habuisti: dominium tibi auferre non potuit.

De dolo, culpa, casu.

13. Iidem AA. Zosimo.

A procuratore dolum 26, & omnem culpam, non etiam improvisum casum praestandum esse, juris auctoritate manifeste declaratur.

De eo, quod duorum voluntate uni eorum datum est.

14. Iidem AA. Hermiano.

Si secundum mandatum Triphonis, & Felicis equos tua pecunia comparatos, vel in solutum a proprio debitore tibi traditos, uni de his utriusque voluntate dedisti: ad parendum placitis eos mandati iudicio conventos bona fides urget.

De morte domini.

15. Iidem AA. Precario.

Mandatum re integra domini morte 27 finitur. 28

Si mandatarius fidem rumpat.

16. Iidem AA. Uranio.

Ad comparandas merces data pecunia, qui mandatum suscepit, fide rupta, quanti interest 29 mandatoris, tenetur.

De salario.

17. Iidem AA. Gorgonio.

Salarium 30 incertae pollicitationis peti non potest.

De eo, pro quo intercessum est, & de ejus successoribus.

De mora, & de usuris.

18. Iidem AA. Tusciano.

Post solutionem a se factam, qui dari mutuo mandavit, ab eo, pro quo intercessit, vel successoribus ejus, quod solutum est, etiam cum usuris 31 post moram recte postulat.

De usuris, & pignoribus.

19. Iidem AA. Eugenio.

Pretii rerum distractarum, quas venales praecedente mandato acceperas, ultra 32 licitum usuras ex stipulatione, vel mora praestare (licet pignora 33 data probentur) compelli non potes.

(17. l. 8. §. 1. ff. h. t. l. 10. supr. de procur. (18. v. l. 38. in fin. ff. h. t. l. 45. ff. de fidejuss. (19. l. 67. ff. d. t. de fidej. (20. l. 8. §. 8. ff. h. t. adde l. 29. pr. ff. eod. (21. l. 5. supr. l. 21. in fin. infr. eod. (22. l. 13. infr. eod. (23. l. 4. supr. eod. l. 10. §. 9. l. 12. §. 9. l. 27. §. 4. ff. eod. (24. v. l. 12. infr. eod. (25. l. 11. supr. l. 59. §. 1. ff. eod. (26. l. 11. supr. eod. l. 23. ff. de reg. jur. (27. l. 26. pr. ff. h. t. l. 8. supr. de oblig. l. ult. ff. de solut. §. 10. inst. h. t. l. 33. §. 1. ff. de adquir. vel amitt. possess. (28. Exc. l. 9. §. 1. ff. de jure dot. (29. l. 8. §. 6. ff. h. t. (30. l. 56. §. 3. ff. l. 1. supr. eod. (31. d. l. 1. supr. eod. (32. v. l. 26. l. 27. supr. de usur. (33. v. l. 3. supr. d. s.

T O M. II.

De eo, qui incertum litis redemit. 1. De sumtibus.

20. Iidem AA. Epagatho.

Si contra licitum, litis 34 incertum redemisti: interdictae conventionis tibi fidem impleri frustra petis. §. 1. Quod si gratuitum mandatum suscepisti, secundum bonam fidem sumtus 35 recte postulas.

De pecunia, fama, & culpa.

21. Imp. CONSTANTINUS A. Volusiano P. F. P.

In re mandata non pecuniae solum, cujus est certissimum mandati iudicium, verum etiam existimationis periculum est: 36 Nam suae quidem quisque rei moderator atque arbiter, non omnia negotia, sed pleraque ex proprio animo facit: aliena vero negotia exacto officio geruntur: nec quicquam in eorum administratione neglectum 37 ac declinatum culpa vacuum est.

De redemptoribus.

22. Imp. ANASTASIUS A. Eustachio PP.

Per diversas interpellationes ad nos factas, comperimus quosdam alienis rebus fortunisque inhiantes 38, cessiones aliis competentium actionum in semet exponi properare: hocque modo diversis personas litigatorum vexationibus afficere: cum certum sit, pro indubitatis obligationibus eos magis, quibus antea suppetebant, (jura) sua vindicare, quam ad alios ea transferre velle. Per hanc itaque legem jubemus, in posterum hujusmodi conamen inhiberi: nec enim dubium est, redemptores litium alienarum videri eos esse, qui tales cessiones in se confici cupiunt: ita tamen, ut si quis datis pecuniis hujusmodi subierit cessionem, usque ad ipsam tantummodo solutarum pecuniarum quantitatem, & usurarum ejus actiones exercere permittatur: licet instrumento cessionis, venditionis nomen insertum sit: exceptis scilicet cessionibus, quas inter coheredes pro actionibus hereditariis fieri contingit: & his, quascumque, vel creditor, vel is, qui res aliquas possidet, pro debito, seu rerum apud se constitutarum munimine, ac tuitione accipit: nec non his, quas inter legatarios, seu fideicommissarios, quibus debita, vel actiones, seu res aliae relictae sunt, pro his fieri necesse sit. 39 Nulla etenim tali ratione intercedente redemptor (sicuti superius declaratum est) magis existit, qui alienas pecuniis praestitis subicit actiones. Si autem per donationem cessio facta est: sciant omnes, hujusmodi legi locum non esse: sed antiqua jura esse servanda: ut cessiones, tam pro exceptis, & specialiter enumeratis, quam aliis causis factae seu faciendae secundum actionum, quaecumque cessae sunt, vel fuerint, tenorem, sine quadam imminutione obtineant.

23. Imp. JUSTINIAN. A. Joanni P. P.

Ab Anastasio divae memoriae Principe justissima Constitutio 40 conscripta est tam humanitatis, quam benevolentiae plena: Ut ne quis alienum subeat debitum cessione in eum facta, & ne amplius a debitore consequatur his, quae praestitit cessionis auctori, exceptis quibusdam casibus, qui specialiter illa sanctione continentur. Sed cum hi, qui circa lites morantur; eandem piam dispositionem in sua natura remanere minime concesserint, inventientes machinationem, ut partem quidem debiti venditionis titulo transferant in alium creditorem, reliquam autem partem per coloratam cedant donationem: generaliter Anastasiana Constitutio subvenientes, sancimus, nulli licere partem quidem debiti cedere pecuniis acceptis, (&) venditione actionum habitae; partem autem donationis titulo videri transferre: sed si voluerit debitum totam pure donare, & per donationem actiones transferre: non occulte, nec per artes clandestinas pecunias suscipere, publice autem simulatam donationem celebrare, sed undique puram, & non dissimulatam facere donationem: hujusmodi enim cessionibus non adversamur. §. 1. Si quis autem occulte aliud quidem agere conatur, & pecunias pro parte accipit, & vendit particulatim actiones, partem autem donare simulat, vel ipsi, qui emtionem actionis (partem) subit, vel forsitan alii per suppositam personam, (quia & hoc sapius perpetratum esse didicimus) hujusmodi machinationem penitus amputamus, ut nihil amplius accipiat, quam ipse vero contractu re ipsa persolvit: sed omne, quod superfluum est, & per figuratam donationem translaturum, inutile esse ex utraque parte censemus: & neque ei, qui cessit actiones, neque ei, qui eas suscipere curavit,

(34. v. l. 15. supr. de procur. l. 7. ff. h. t. (35. l. 11. supr. eod. (36. l. 1. l. 6. §. 5. ff. de his qui not. inf. (37. v. l. 5. l. 11. supr. h. t. (38. Adde l. 2. supr. ne liceat potentiorib. (39. Adde l. 63. ff. de rei vindic. (40. l. 22. sup. h. t.

K

ali-

aliquid lucri, vel fieri, vel remanere, vel aliquam contra debitorem, vel res ad eum pertinentes esse utrique eorum actionem. §. 2. Sed & si quis donationem quidem omnino debiti facere adsimulaverit, ut videatur esse tota donatio, aliquid autem occulte susceperit: & (in) hoc casu tantummodo exactionem fortiri (ejus) quod datum esse comprobetur, & si hoc a debitore persolvatur, nulla contra eum, vel substantiam ejus ex dissimulata donatione oriatur molestia. §. 3. Et justum quidem fuerat hoc remedium debitoribus ab Anastasianis temporibus impertiri, ex quibus etiam lex data est, quam homines astute lacerandam esse existimaverunt. Sed ne videamur in tanta temporum nostrorum benevolentia aliquid acerbius admittere: in futuris 41 post presentem legem casibus (hæc) observari censemus: ut omne, quod contra legem Anastasianam excogitatum est, hoc in posterum nostro perfruatur remedio.

24.

Præfens Constitutio mentionem facit Constitutionis Anastasii divæ memoriæ, quæ facta est de cessionibus, quæque vult ei, qui pecunias dederit, actiones cedi, nihil tamen amplius exigi permitti, quam quod re ipsa dederit. Inveniens autem in ea quasdam personas exceptas, præcipit, & in iisdem personis hanc legem observari, neque superioris legis exceptione uti, sed ut emtor pecunias recipiat, aut usuras. Quod si donatio simpliciter actionum fiat, lex jubet, cessionem donationum causa factam valere, nisi forte circumveniendi animo facta sit.

TIT. XXXVI.

SI SERVUS I EXTERO SE EMI MANDAVERIT.

1. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Dionysiz.

Si servus extero se mandaverit emendum, quamvis nec ex (persona) servi (quia hoc liber mandare non potest) nec ex domini persona (quoniam qui mandat, ut a se res comparetur, inutiliter mandat) consistere credebatur actio: tamen optima ratione, quia non id agitur, ut ex ipso mandato, sed propter mandatum ex alio contractu nascatur actio, domino quæri placuit obligationem. Si itaque domino ignorante emi te mandasti, ac te nummos subministrante 2 peculiares soluti sunt: emtori minime liberatio per hujusmodi factum potuit pervenire. Nec tamen si tradita, nec manumissa es: etiam mandati de ancilla, & emi de pretio consequendo contrarias actiones ei exercere concedi placuit. Sane in illius arbitrio relictum est, utrumne mancipium, an pretium consequi velit: cum ex peculio, quod ejus fuit, solutio celebrata obligationis vinculo emtorem liberare non poterit.

TIT. XXXVII.

PRO I SOCIO.

Si unus pecuniam, alius operam conferat.

1. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Aurelio.

Societatem, uno pecuniam conferente, alio operam 2, posse contrahi, magis obtinuit.

De prædio communiter emto.

2. Iidem AA. & CC. Pantonio.

Cum proponas, te prædium, conjuncto dominio cum patrono tuo comparasse, in possessionemque tam te, quam ipsum inductum: juris ratio efficit, ut dominium fundi ad utrumque pertineat. Sane, quia pretium a te solo numeratum, & solemnibus pensionationibus, cessante socio, satisfactum esse dicis: iudicio societatis 3 id, quod eo nomine præstari oportuerit, consequeris.

De bona fide. De herede.

3. Iidem AA. & CC. Victorino.

Cum in societatis contractibus fides 4 exuberet, conveniatque æquitatis rationibus etiam compendia 5 æqualiter inter socios dividi: Præses provinciæ, si patrem tuum salinarum 6 societatem participasse, & non recepta communis compendii portione rebus humanis exemptum esse perspexerit, commodum societatis, quod deberi juxta fidem veri constituerit, restitui tibi præcipiet.

(41. v. l. 7. sup. de legib.)

TIT. XXXVI. (1. v. l. 54. ff. mandati. (2. l. 7. inf. de act. emt.)

TIT. XXXVII. (1. Lib. 17. D. 2. Lib. 3. Inst. 26. (2. §. 2. vers. nam & ita. Inst. de societ. l. 29. §. 1. ff. h. t. (3. Immo vide l. 31. ff. eod. (4. l. 78. in fin. ff. eod. (5. l. 52. §. 4. in fin. ff. eod. (6. v. l. 63. §. 8. ff. eod.)

De causa testati, vel intestati.

4. Iidem AA. & CC. Celeri.

Si societatis jure, vel transactionis stipulatione subdita bonorum omnium æquis partibus inter te, & Faviam divisionem recte fieri placuit: quominus hæc rata serventur, nihil interest, utrum testatus, qui fuerit obligatus, an intestatus, rebus sit humanis exemptus.

De consensu.

5. Iidem AA. & CC. Theodoro.

Tandiu societas durat, quamdiu consensus 7 partium integer perseverat. Proinde si jam tibi pro socio nata est actio, eam inferre apud eum, cujus super ea re notio est, non prohiberis.

De conditionibus.

6. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

De societate apud veteres dubitatum est, si sub conditione 8 contrahi potest: puta, Si ille Consul fuerit, societatem esse contractam? Sed ne simili modo apud posteritatem, sicut apud antiquitatem hujusmodi causa ventiletur: sancimus, societatem contrahi posse non solum pure, sed etiam sub conditione 9: voluntates etenim legitime contrahentium omnimodo conservandæ sunt.

De curatore furiosi.

7. Iidem A. Joanni P. P.

Sancimus, veterum dubitatione remota, licentiam habere furiosi curatorem dissolvere 10, (si maluerit,) societatem furiosi, & sociis licere ei renunciare. Et quemadmodum in omnibus contractibus aliis legitimam auctoritatem ei dedimus, ita & in hac parte eum permittimus competenter commodis furiosi providere. Dat. CP. post Consulatum LAMPAD. & OREST. 531.

TIT. XXXVIII.

DE CONTRAHENDA I EMTIONE ET VENDITIONE.

De loco.

1. Imp. VALER. & GALLIEN. AA. Paulo.

Venditiones, etsi in alio loco 2, quam (in) quo possessiones constitutæ sunt, (fiant,) non ideo irritæ esse creduntur.

De consensu, & de furiosis.

2. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Avito.

Emtionem & venditionem consensum 3 desiderare, nec furiosi ullum esse 4 consensum, manifestum est. Intermissionis autem tempore furiosos majores viginti quinque annis venditiones 5, & alios quoslibet contractus 6 posse facere, non ambigitur.

De simulatione.

3. Iidem AA. Valeria.

Si donationis causa 7, venditionis simulatus contractus est: emtio (in) sui deficit substantia. Sane si in possessionem rei, sub specie venditionis, causa donationis, Ut te aleret, induxisti: sicut perfecta donatio facile rescindi non potest: ita legi, quam tuis rebus donans dixisti, parere 8 convenit.

De emtione rei propriæ, vel sibi donatæ.

4. Iidem AA. Luciano.

Cum res tibi donatas ab herede donatricis (tibi) distractas (esse) proponas, intelligere debueras duplicari tibi titulum possessionis 9 non potuisse, sed ex donatione & traditione 10 dominum factum (te) frustra emisse: cum rei propriæ 11 emtio non possit consistere. At tunc demum tibi profuit, si ex donatione te non fuisse dominum demonstratur. † Sane quoniam omnia bona tibi ab ea donata & tradita dicis: ad hoc & a filio facta venditio rerum maternas afferre perfecta etiam donatione poterit defensionem, ne vel exemplo 12 inofficiosi testamenti possit hæc avocare.

De

(7. §. 4. Inst. de societ. l. 4. l. 63. in fin. ff. h. t. (8. Adde l. 77. ff. de R. J. (9. l. 1. ff. h. t. (10. l. 65. §. 7. ff. eod.)

TIT. XXXVIII. (1. Lib. 18. D. 1. Lib. 3. Inst. 24. (2. Adde l. ult. inf. ff. quis alteri vel sibi. (3. l. 1. §. 2. l. 9. ff. h. t. (4. v. l. 5. l. 40. ff. de reg. jur. (5. v. l. 7. §. 2. ff. de publician. (6. v. l. 16. in fin. ff. de rit. nupt. adde l. 9. inf. qui testam. (7. v. l. 9. inf. h. t. l. 3. sup. plus valere quod agitur. l. 36. ff. h. t. (8. l. 22. in fin. ff. de donat. (9. v. l. 78. ff. de verb. sign. juncta l. 3. §. 4. ff. de adq. vel amitt. poss. l. 159. ff. de reg. jur. (10. v. l. 20. sup. de pact. (11. l. 10. inf. l. 16. ff. h. t. l. 40. ff. de pigner. act. l. 37. ff. de condic. indeb. l. 28. ff. de acquir. vel amitt. poss. l. 45. ff. de reg. jur. confer. l. 32. l. 34. §. 4. ff. h. t. l. 41. §. 2. ff. de legat. 1. (12. v. l. 1. in fin. l. 6. in fin. sup. de inoff. donat.)

*De tutore, & ejus uxore.*5. *Idem* AA. Gratia.

Cum ipse tutor nihil ex bonis pupilli 13, quæ distrahi possunt, comparare palam, & bona fide prohibetur: multo magis uxor ejus hoc facere potest.

*Si emrix venditori nupserit.*6. *Idem* AA. Lucretio.

Si gaudentius in matrem tuam titulo venditionis 14, sine quadam fraude dominium mancipii transtulit: non idcirco, quod postea inter eos matrimonium, & divortium secutum dicitur, juri ejus quicquam derogatum est: quod vindicare, te matri tuæ successisse probans, minime prohiberis.

*De simulatione.*7. *Idem* AA. Pisoni.

Si ancillam ex emtione sibi quaesitam, mater tua donatione a secundo marito postea se simulavit accepisse: tituli falsi figmentum 15, (donationis) dominium ei duplicare 16, vel auferre non potuit.

*Si pretium solutum non sit.*8. *Idem* AA. Diogeni.

Si non donationis 17 causa, sed vere vineas distaxisti, nec pretium numeratum est: actio tibi pretii 18, non eorum, quæ dedisti, repetitio competit.

*De pretio.*9. *Idem* AA. Severo.

Emti fides, ac venditi, sine quantitate 19 nulla est. Placito autem pretio, non numerato, sed solum tradita possessione, istiusmodi contractus non habetur irritus: nec idcirco is, qui comparavit, minus recte possidet, quod soluta summa, quam dari convenerat, negatur. Sed (&) si donationis 20 gratia prædii factam venditionem traditio sequatur: actione pretii nulla competente 21, perficitur donatio.

*De emtione simulata rei propriae.*10. *Idem* AA. Georgio.

Si mater tua velut ex patris (tui) bonis prædium suum comparavit: cum rei propriae non consistat 22 emtio, & hanc simulatam proponas, hujusmodi placitum mutare substantiam veritatis 23, & ei nocere non potuit.

*De invito.*11. *Idem* AA. Paterio.

Invitum 24 comparare, vel distrahere postulantis desiderium, justam causam non continet.

*De fidejussore, de instrumento, de petitione pretii, de poenitentia.*12. *Idem* AA. Paterno.

Non idcirco minus emtio perfecta est, quod emtor fidejussorem non accepit, vel instrumentum 25 relationis vacuæ possessionis omisum est: nam secundum consensum auctoris in possessionem ingressus, recte possidet: pretium sane, si eo nomine satisfactum non probetur, peti potest: nec enim, licet in continenti facta, poenitentia contestatio 26 consensu finita rescindit.

*De conditione collata in arbitrium contrahentis.*13. *Idem* AA. Juliano PP.

In vendentis 27, vel ementis voluntatem collata conditione comparandi, quia non adstringit necessitate contrahentes, obligatio nulla est: Idcirco dominus invitus 28 ex hujusmodi conventionem rem propriam, vel quilibet alius distrahere non compellitur.

*An cuivis persona vendi possit.*14. *Imppp.* VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Fabiano P. P. Illyrici & Italiae.

Dudum proximis confortibusque concessum erat, ut extraneos ab emtione removerent, neque homines suo arbitratu vendenda distraherent: sed quia gravis hæc videtur injuria, quæ ina-

ni honestatis colore velatur, ut homines de rebus suis facere aliquid cogantur inviti 29: superiore lege cassata, unusquisque suo arbitratu quaerere, vel probare possit emtorem: (nisi lex specialiter 30 quasdam personas hoc facere prohibuerit.) Datum VI. Kal. Jun. *Vincentia*, TATIANO & SYMMACHO COSS. 391.

*De quantitate pretii collata in arbitrium, vel declarationem tertii.*15. *Impp.* JUSTINIAN. A. Juliano P. P.

Super rebus venundandis, si quis rem ita comparavit, *Ut res vendita esset, quanti Titius aestimaverit* 31, magna dubitatio exorta est multis antiquæ prudentiæ cultoribus: quam decedentes sancimus, cum hujusmodi conventio super venditione procedat, quanti ille aestimaverit, sub hac conditione stare venditionem, ut, si quidem ipse, qui nominatus est, pretium definiat, omnimodo secundum ejus aestimationem & pretia persolvi, & venditionem ad effectum pervenire, sive in scriptis 32, sive sine scriptis contractus celebretur: scilicet si hujusmodi pactum, cum (in) scriptis fuerit redactum, secundum nostræ legis definitionem per omnia completum 33, & absolutum sit. Sin autem vel ipse noluerit 34, vel non potuerit pretium definire: tunc pro nihilo esse venditionem, quasi nullo pretio statuto: nulla conjectura (imo magis divinatione) in posterum servanda, utrum in personam certam, an in boni viri arbitrium respicientes, contrahentes ad hæc pacta venerint: quia hoc penitus impossibile esse credentes, per hujusmodi sanctionem expellimus. Quod etiam in hujusmodi locatione 35 locum habere censemus.

TIT. XXXIX.

DE HEREDITATE, VEL ACTIONE VENDITA. I

*De hereditate.*1. *Impp.* SEVERUS & ANTONINUS AA. Geminio.

Es alienum, hereditate nomine fisci 2 vendita, ad onus emtoris bonorum pertinere, nec fiscum 3 creditoribus hereditariis respondere, certum & absolutum est.

2. *Imp.* ANTONINUS A. Floriano.

Ratio juris postulat, ut creditoribus hereditariis, & legatariis, seu fideicommissariis te convenire volentibus, tu respondeas: & cum eo, cui hereditatem venundedisti, tu experiaris suo ordine 4 Nam *ut satis tibi detur, sero desideras*: quoniam eo tempore, quo venundabatur hereditas, hoc non est comprehensum. Quamvis enim ea lege emerit, *Ut creditoribus hereditariis satisfaciat*: excipere tamen actiones hereditarias iavitus cogi non potest.

*De actione.*3. *Imp.* ALEXANDER A. Timotheo.

Nominis venditio 5, etiam ignorante, vel invito eo, adversus quem actiones mandantur, contrahi solet. PP. v. Id. Feb. MAXIMO II & AELIANO COSS. 224.

*De hereditate.*4. *Idem* A. Diogeni.

Qui nondum certus 6 quantitate hereditatis, persuadente 6 emtore, quasi exigua quantitate eam vendidit: bonæ fidei iudicio conveniri, ut res tradat, vel actiones mandet, non compellitur: (nam) suo quoque jure eorum persecutionem habet.

5. *Idem* A. Onesimo.

Emtor hereditatis, actionibus mandatis, eo jure 7 uti debet, quo is, cujus persona fungitur, quamvis utiles etiam adversus debitores hereditarios actiones emtori tribui placuit.

(13. v. l. 5. §. 3. ff. de auct. tut. (14. Adde l. 24. ff. de donat. inter vir. & uxor. (15. v. l. 1. sup. p. nus valere (16. l. 4. sup. h. t. (17. v. l. 3. sup. l. 2. inf. eod. (18. l. 12. in fin. sup. de rei vind. adde l. 14. infr. de rescind. vend. immo vide l. 19. ff. h. t. (19. l. 2. §. 1. ff. eod. (20. v. l. 3. l. 8. sup. eod. (21. l. ult. ff. pro donat. v. l. 21. in fin. sup. de transact. (22. l. 4. sup. h. t. (23. l. 2. sup. plus valere quod agitur. (24. l. 13. in fin. l. 14. infr. h. t. vide tamen §. ult. Inst. de his qui sui vel alieni jur. (25. v. l. 12. sup. de fide instrum. (26. l. 5. sup. de oblig. l. 39. sup. de transact. (27. l. 7. ff. h. t. (28. v. l. 11. sup. eod.

(29. d. l. 11. l. 13. sup. eod. (30. v. inf. non licere habitat. metrocom. l. 1. sup. ne christian. mancip. (31. §. 1. Inst. de emt. (32. l. 10. sup. de fide instr. (33. v. l. 17. sup. d. t. (34. l. 75. ff. pro soc. (35. l. 25. ff. locat. §. 1. Inst. de loc. TIT. XXXIX. (1. Lib. 18. D. 4. (2. l. 4. ff. de jure fisci collata l. 2. inf. h. t. adde inf. t. de priv. fisci. (3. Immo videl. 2. inf. de quadriem. præscr. pt. (4. l. 94. §. 1. ff. de legat. 1. confer. l. 2. sup. de paci (5. l. 7. inf. h. t. l. 1. in fin. inf. de novat. (6. l. 9. ff. de dolo malo. (7. l. 2. pr. ff. h. t. l. 156. §. 3. ff. de reg. jur.

6. Idem A. Pomponio.

Qui tibi 8 hereditatem vendidit, antequam res 9 hereditarias traderet, dominus earum perseveravit, & ideo vendendo eas aliis, dominium transferre potuit. Sed quoniam contractus fidem fregit, ex emto actione conventus, quanti tua interest 10, præstare cogetur.

De actione.

7. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Manassa.

Postquam eo decursum est, ut cautiones 11 quoque debitorum pignori dentur: ordinarium visum est, post nominis venditionem utiles 12 emtori (sicut responsum est) vel ipsi creditori postulanti dandas actiones.

8. Idem AA. & CC. Juliano.

Ex nominis emtione dominium rerum obligatarum ad emtorem non transit, sed vel in rem suam procuratore facto, vel utilis 13 secundum ea, quæ pridem constituta sunt, exemplo creditoris persecutio tribuitur.

9. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

Certi & indubitati juris est, ad similitudinem ejus, qui personalem redemerit actionem, & utiliter eam movere suo nomine conceditur, etiam eum, qui in rem actionem comparaverit, eadem uti posse facultate. Cum enim actionis 14 nomen generale sit omnium, sive in rem, sive in personam actionum, & apud omnes veteris juris conditores hoc nomen in omnibus pateat: nihil est tale, quod differentiam in hujusmodi utilibus actionibus possit introducere.

TIT. XL.

QUÆ RES VENIRE NON POSSUNT: ET QUÆ VENDERE VEL EMERE VETANTUR.

De purpura.

1. Imp. GRATIANUS, VALENTINIANUS & THEOD. AAA. Fausto Comiti sacrarum largitionum.

Fucandæ atque distrahendæ purpuræ, vel in serico, vel in lana, quæ blatta vel oxyblatta atque hyacintina 1 dicitur, facultatem nullus possit habere privatus. Sin autem aliquis supradicti muricis vellus vendiderit, fortunarum suarum & capitis sciat se subiturum esse discrimen.

De serico.

2. Idem AAA. Toriobando Duci Mesopotamiæ.

Comparandi serici a Barbaris facultatem omnibus (sicut jam præceptum est,) præter Comitem commerciorum 2, etiamnum jubemus auferri.

De Frumento publici canonis.

3. Imp. ARCAD. & HONORIUS AA. ad Senatam & populum.

Quia nonnunquam in diversis 3 litoribus distrahi publici canonis frumenta dicuntur, vendentes & ementes sciant capitali pœnæ (se) esse subdendos, & in publicam fraudem commercia contracta damnari.

De frumento exercitui misso.

4. Imp. HONOR. & THEOD. AA. Fausto P. P.

Ne frumentum, quod devotissimo exercitui mittitur, in prædam lucrumque vertatur, hac sanctione decernimus; ut quicumque hoc fuerint forte mercati, honestiores quidem styllum proscriptionis, (& omnium bonorum amissionem) incurrant: inferiores autem vilioresque personæ capitali supplicio subjaceant.

TIT. XLI.

QUÆ RES EXPORTARI NON DEBEANT.

1. Imp. VALENS. & GRATIAN. AA. ad Theodorum. Magistrum militum.

Ad Barbaricum 1 transferendi vini, olei, & liquaminis nullam quisquam habeat facultatem: nec gustus quidem causa, aut usus commerciorum.

2. Imp. MARCIANUS A. Aulo P. P.

Nemo alienigenis Barbaris cujuscunque gentis ad hanc urbem sacratissimam sub legationis specie, vel sub quocumque alio colore venientibus, aut in diversis aliis civitatibus vel locis, loricas 2, scuta, & arcus, faggitas & spahtas, & gladios, vel alterius cujuscunque generis arma 3 audeat venumdare: Nulla prorsus iisdem tela, nihil penitus ferri, vel facti jam, vel adhuc infecti ab aliquo distrahatur. Perniciosum namque Romano imperio, & proditori proximum est, Barbaros, quos indigere convenit, telis eos, ut validiores reddantur, instruere. Si quis autem aliquod armorum genus quarumcunque nationum Barbaris alienigenis contra pietatis nostræ interdicta ubicumque venderit: bona ejus unversa protinus fisco addici, ipsum quoque capitalem pœnam subire decernimus.

TIT. XLII.

DE EUNUCHIS. I

1. Imp. CONSTANTINUS A. Aurelio Duci Mesopotamiæ.

Si quis post hanc sanctionem in Orbe Romano eunuchos fecerit capite puniatur 2: mancipio tali, nec non etiam loco, ubi hoc commissum fuerit, domino sciente & dissimulante confiscando. 3.

2. Imp. LEO A. Viviano P. P.

Romanæ gentis homines, sive in Barbaro, sive in Romano solo eunuchos factos nullatenus quolibet modo ad dominium cujuscunque transferri jubemus: pœna gravissima statuenda adversus eos, qui hoc perpetrare ausi fuerint: tabellione videlicet, qui hujusmodi emtionis sive cujuslibet alterius alienationis instrumenta conscripserit, & eo, qui octavam vel aliquid vestigialis causa pro his susceperit, eidem pœnæ subijciendo. † Barbaræ autem gentis eunuchos extra loca nostro imperio subiecta factos, cunctis negotiatoribus 4 vel quibuscunque aliis emendi in commerciis, & vendendi, ubi voluerint, tribuimus facultatem,

TIT. XLIII.

DE PATRIBUS, QUI FILIOS SUOS DISTRAXERUNT.

1. Imp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. Papiniani.

Liberos a parentibus neque venditionis 1, neque donationis titulo, neque pignoris 2 jure aut alio 3 quolibet modo, nec sub prætextu ignorantia 4 accipientis in alium transferri posse, manifestissimi juris est.

2. Imp. CONST. A. Provincialibus salutem.

Si 5 quis propter nimiam paupertatem egestatemque victus causa filium filiamve sanguinolentos vendiderit, venditione in hoc tantummodo casu valente, emtor obtinendi ejus servitii habeat facultatem: Liceat autem ipsi, qui vendidit, vel qui alienatus est, aut cuilibet alii ad ingenuitatem eum propriam repetere: modo si aut pretium offerat, quod potest valere, aut mancipium pro ejusmodi præstet.

TIT. XLI. (1. Adde l. 2. inf. de commerciis. (2. v. l. 4. ff. ad leg. Jul. maj. (3. Adde d. l. 2. infr. de commerciis.

TIT. XLII. (1. Nov. 142. Nov. Leon. 60. (2. l. 3. §. 4. ad leg. Corn. de ficar. Nov. 142. c. 1. (3. Abrog. d. Nov. 142. c. 2. Nov. Leon. 60. (4. v. l. 16. §. 7. circa fin. ff. de publican.

TIT. XLIII. (1. l. 1. l. 37. inf. de liberali caus. l. 10. inf. de patr. potest. (2. l. 6. inf. quæ res pign. adde l. 6. l. 7. l. 8. ff. de pignorib. (3. l. 12. supr. de oblig. (4. l. 39. §. 3. ff. de evict. (5. Adde l. 4. ff. de agnoscend. & alend. lib.

(8. Adde l. 15. sup. de rei vindic. (9. l. 21. ff. h. t. l. 11. inf. de act. emt. (10. l. 4. inf. d. t. de act. emt. (11. l. 3. sup. h. t. l. 4. inf. quæ res pign. (12. l. 8. inf. d. t. l. 1. sup. de oblig. l. 5. sup. quando f. scus, l. 16. ff. de pact. (13. l. 7. sup. h. t. (14. §. 1. Inst. de act. l. 25. l. 28. l. 37. ff. de oblig. & act. l. 178. §. 2. ff. de verb. signif.

TIT. XL (1. v. l. 70. in fin. ff. de legat. 3. (2. v. l. ult. infr. de merc. (3. l. 7. infr. de naviculariis.

T I T. XLIV.

DE RESCINDENDA I VENDITIONE.

Vi extorta.

1. Imp. ALEXAND. A. Maroni.

Si pater tuus per vim 2 coactus domum vendidit: ratum non habebitur, quod non bona fide gestum est: mala 3 fidei enim emptio irrita est. Aditus itaque nomine tuo Praeses provinciae, auctoritatem suam interponet: maxime cum paratum te proponas id, quod pretii nomine illatum est, emptori refundere.

Pretii veri dimidio non soluto.

2. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Lupo.

Rem 4 majoris pretii, si tu vel pater tuus minoris distraxerit, 5 humanum est, ut vel pretium te restituente emptoribus, fundum venundatum recipias, auctoritate Judicis intercedente: vel si emptor elegerit 6, quod deest justo pretio, recipias. * Minus autem pretium esse videtur, si nec dimidia pars (veri) pretii soluta sit.

De alterutro contrahentium invito, & de fisco.

3. Iidem AA. Martiana.

De contractu venditionis, & emtionis jure perfecto, alterutro invito 7, nullo recedi tempore bona fides patitur: nec ex rescripto 8 nostro: quo jure fiscum nostrum uti, saepe constitutum est.

De fundo magno pretio comparato, postea minoris distracto.

4. Iidem AA. Eudoxio.

Ad rescindendam venditionem, & mala fidei probationem, hoc solum non sufficit, quod magno pretio fundum comparatum, minoris 9 distractum esse commemoras.

De dolo, bona fide, & de majore 25. annis.

5. Iidem AA. Rufo.

Si dolo 10 adversarii deceptum venditionem praedii te fecisse, Praeses provinciae aditus animadverterit: sciens contrarium esse dolum bonae fidei, (quae in hujusmodi maxime contractibus exigitur) rescindi venditionem jubebit. Quod si jure perfecta venditio est a majore vigintiquinque annis, intelligere debes, consensu mutuo perfectam venditionem resolveri non posse.

De venditore duplum pretii offerente.

6. Iidem AA. Gratiano.

Non est probabilis causa, propter quam rescindi consensu factam venditionem desideras. Quamvis enim duplum 11 offeras pretium emptori: tamen invitus ad rescindendam venditionem urgeri non debet.

De milite venditore.

7. Iidem AA. Muracolo (& aliis militibus.)

Ratas 12 manere semper factas jure venditiones, vestra etiam interest: nam si oblato pretio rescindere venditionem facile permittatur: eveniet, ut (&) si quid vos (de) laboribus vestris a fisco nostro, vel a privato comparaveritis, eadem lege conveniamini, quam vobis tribui postulatis.

De dolo, metu, & quantitate pretii.

8. Iidem AA. Evodiar.

Si voluntate tua fundum tuum filius tuus venundedit, dolus ex calliditate atque insidiis 13 emptoris argui debet, vel metus mortis, vel cruciatus 14 corporis imminens detegi, ne habeatur rata venditio. Hoc enim solum, quod paulo minore 15 pretio fundum venditum significas, ad rescindendam venditionem invalidum est. Quod si videlicet contractus emtionis, atque venditionis cogitasses substantiam, & quod emptor viliori comparandi, venditor cariore distrahendi votum gerentes, ad hunc contractum accedant, vixque post multas contentiones, paulatim venditore de eo, quod petierat, detrahente, emptore autem huic, quod obtulerat, addente, ad certum consentiant pretium: profecto perspiceres, neque bonam fidem, quae emtionis, atque venditionis conventionem ruetur, pati, neque ullam rationem concedere, rescindi propter hoc consensu finitum contractum, vel statim, vel

post pretii quantitatis disceptationem; nisi minus 16 dimidia justii pretii, quod fuerat tempore venditionis, datum esset, electione (jam) emptori praestita servanda. Datum Kalend. Decembr. CC. COSS.

De pecoribus pro pecunia in solutum datis.

9. Iidem AA. Domitio.

Pretii causa non pecunia numerata, sed pro ea pecoribus 17 in solutum consentienti datis, contractus non constituitur irritus.

De dolo.

10. Iidem AA. Severo.

Dolus emptoris qualitate facti 18, non quantitate 19 pretii aestimatur. Quem si fuerit intercessisse probatum: non adversus eum, in quem emptor dominium transtulit, rei vindicatio venditori, sed contra illum, cum quo contraxerat, in integrum restitutio competit.

De pretio non soluto, de compensatione per errorem facta.

11. Iidem AA. Magnae.

Venditor factum emptoris, quod eum tempore contractus latuit, post arguendo, non quod eo tempore scierit, quo id ageretur, & consensit, de dolo queri potest. Igitur cum patrem tuum, ut majus comprehenderetur instrumento pretium, quam rei, quae distrahebatur, esse convenerat, consensisse profitearis, propter hoc solum de circumscriptione frustra queritur. §. 1. Sane, si placitum pretium non probetur solutum, vel in quantitatem debiti per errorem facti compensari cautum fuerit: hoc reddi recte postulatur.

De eo, qui urgente debito distraxit.

12. Iidem AA. Antiocho.

Non idcirco minus venditio fundi, quod hunc ad munus sumptibus necessariis urgentibus 20, non viliori pretio, vel urgente debito te distraxisse contendis, rata manere debet. (Ab) illicitis itaque petitionibus abstinendo, ac pretium, si non integrum solutum est, petendo, facies consultius.

Si focer venditoris ementi denunciaverit, ne compararet.

13. Iidem AA. & CC. Nicæ.

Si major annis vigintiquinque fundum distraxisti: propter hoc solum, quod ementi, ne compararet, focer tuus denunciavit, emtionem (factam) a te rescindi bona fides non patitur.

Si emptor pacto non satisfecit.

14. Iidem AA. & CC. Basilicæ.

Ea conditione distractis praediis, ut quod Reipubl. debebatur, qui comparavit, restitueret: venditor a se celebrata solutione, quanti interest, experiri potest: non ex eo 21, quod emptor non satis conventioni fecit, contractus irritus constituitur.

De quantitate pretii.

15. Imp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA.

ad Hypatium PP.

Quisquis major ætate praedia etiam procul 22 posita distraxerit, paulo vilioris 23 pretii nomine, repetitionis rei venditæ copiam minime consequatur: neque (enim) inanibus immorari sinatur objectis, ut vires locorum sibimet causetur incognitas, qui familiaris rei scire 24 vires vel merita atque emolumenta (ante) debuerat. Dat. VI. Kalend. Maji, MEROBAUDE 11, & SATURNINO COSS. 383.

De subhastatione ob publicæ rationis necessitatem.

16. Imp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA.

ad Magillum Vicarium Africae.

Si quos debitorum 25 mole depressos necessitas publicæ rationis adstringat proprias distrahere facultates rei qualitas, & reddituum quantitas aestimetur, nec sub nomine subhastationis publicæ locus fraudibus relinquitur, ut, possessionibus viliori (pretio) distractis, plus exactor ex gratia 26, quam debitor ex pretio consequatur. Hi postremo sub emti titulo, perpetuo domini jure potiantur, qui tantum adnumeraverit fisco, quantum exegerit utilitas privatorum. Etenim periniquum est, ut alienis bonis sub gratiosa auctione distractis, parum accedat publico nomini, cum totum pereat debitori. Dat. XIIII. Kalend. Jul. Aquit. Acc. Id.

TIT. XLIV. (1. Lib. 18. D. 5. (2. l. 6. pr. ff. de off. praes. l. 8. infr. h. t. 7. sup. de his qua vi metusve caus. (3. l. 6. inf. de praescript. longi temp. (4. Adde l. 8. inf. h. t. (5. Confer. l. 1. §. 13. ff. si quid in fraud. patron. l. 3. in fin. sup. commun. utriusque jud. l. 6. inf. soluto matr. l. 46. in fin. ff. de solut. (6. d. l. 8. infr. h. t. (7. l. 7. infr. eod. l. 5. sup. de oblig. & act. (8. l. 12. sup. de rei vindic. (9. l. 8. l. 15. inf. h. t. (10. Adde l. 8. l. 10. infr. eod. (11. v. l. 63. ff. ad leg. Falc. (12. l. 3. sup. h. t. l. 54. ff. de contrah. emt. (13. l. 6. sup. de dolo, l. 10. l. 11. infr. h. t. (14. l. 13. sup. de transact. l. 4. l. 5. l. 7. sup. de his, qua vi metusve. (15. l. 16. §. 4. ff. de minor. l. 22. in fin. ff. locati. Adde l. 4. sup. l. 15. infr. h. t.

(16. l. 2. sup. eod. (17. Vide tamen l. 1. §. 1. ff. de contrah. emt. (18. v. l. 13. sup. de transact. (19. l. 8. sup. h. t. (20. l. 16. infr. eod. (21. Immo vide l. 8. infr. de pact. inter emt. (22. v. l. 1. sup. de contrah. emt. (23. l. 4. l. 8. sup. h. t. (24. Vide tamen §. 3. vers. praevaluisse. Inst. quib. ex caus. manumitt. l. 10. ff. qui & a quib. manum. (25. Adde l. 12. sup. h. t. (26. l. 3. infr. de jure fisci, l. 2. infr. de jure haer.

Januar. *Hadrumeti*, post Consulatum TATIANI & SYMMACHI VV. CC. 391.

De his qui munera fuga destituunt, vel contractus furtim ineunt.

17. Imp. ARCAD. & HONOR. AA. Messala.

Hi, qui imposita munera civitatum fuga 27 destituunt, vel ineundos furtim 28 existimant esse contractus: intelligant, sibi nihil hęc profutura esse commenta, & pretio emtorem (fugę conscium) multandum esse, quod dederit. Dat. XI. Kal. Sept. THEODORO V. C. COS. 399.

De palatinis.

18. Imp. ARCAD. HONOR. & THEOD. AAA.

Nestorio Comiti rerum privatarum.

Vestium, auri, & argenti, seu mancipiorum coemendorum, si quando a privatis nostris ea contigerit venundari, Palatini 29 sciant sibi copiam denegatam: pœna in eos amissionis pretii exercenda. Dat. VI. Kal. Aug. VINCENTIO & FRAVITA COS. 401.

TIT. XLV.

QUANDO LICEAT I AB EMTIONE DISCEDERE.

1. Imp. GORDIANUS A. Rufino.

Re quidem integra ab emtione, & venditione, utriusque partis consensu recedi potest. 2. Etenim quod consensu contractum est, contrarię voluntatis adminiculo dissolvitur. 3. At enim post traditionem 4 interpositam nuda voluntas non resolvit emtione: si non actus quoque priori similis 5 retro agens venditionem intercesserit.

2. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Felici.

Perfectam emtione atque venditionem re integra 6 tantum pactam & consensu posse dissolvi constat. Ergo si quidem archę nomine aurum datum sit, potes hoc solum secundum fidem pacti recuperare. 7 Sin vero partem pretii persolvisti: ad ea, quę venditorem ex venditione oportet præstare, magis actionem, quam ad pretii quantitatem, quam te dedisse significas, habes.

TIT. XLVI.

SI PROPTER PUBLICAS PENSATIONES VENDITIO FUERIT CELEBRATA.

1. Imp. ANTONINUS A. Materno.

Venditionem ob tributorum cessationem factam revocari non oportet 1, neque priore 2 domino pretium offerente, neque creditore ejus jura hypothecę sive pignoris (prætendente.) Potior est enim causa tributorum, quibus priore 3 loco omnia bona cessantis obligata sunt.

Venditio legitime facta non retractatur.

2. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Plotio.

Si deserta prædia, ob cessationem collationum, vel reliqua tributorum, ex permisso Præsidis ab his, quibus periculum exactionis tributorum imminet, distracta sincera 4 fide iusto pretio solenniter comparasti: venditio ob solennes præstationes necessitate facta convelli non debet. 5 Sin autem venditio nulla auctoritate Præsidis præcedente facta est: hanc atam haberi jura non concedunt. Id itaque quod frustra gestum est, revocari oportet: ita ut indemnitati tributorum omnibus modis consulatur. Quę omnia tractari convenit præsentem eę, quem emtorem extitisse proponis.

(27. l. 51. de decur. 7. 2. infr. si curialis relicta. civit. (28. l. 1. infr. de præd. decur. sine decret. non alien. (29. Confer. l. ult. inf. de fide & jure hast.

TIT. XLV. (1. Lib. 18. D. 5. (2. l. 2. infr. l. 2. ff. h. t. l. 7. §. 6. l. 58. ff. pact. (3. l. 80. in fin. ff. de solut. l. 35. ff. de reg. jur. (4. Adde l. 2. ff. h. t. (5. l. 35. ff. de reg. jur. (6. l. 1. supr. h. t. (7. v. l. 11. §. 6. ff. l. 3. infr. de act. emt. adde l. 3. infr. de sponsal.

TIT. XLVI. (1. l. 8. infr. de remiss. pign. l. 2. infr. de quadrienn. præscript. (2. l. 2. infr. si antiquior. creditor. (3. l. 2. infr. de privil. fisci. (4. v. l. 3. infr. de jure fisci (5. l. 8. infr. de remiss. pign.

3. Imp. CONSTANTINUS A. Faustino Præsidis Batiçæ.

Si quis fundum, vel mancipium, (aliamve rem) ob cessationem tributorum, vel etiam ob vestium, auri, argentique debitum, quę annua exactione solvuntur, occupata, convento debitore, & apud Judicem interpellatione celebrata, cum solutio cessaverit, sub hasta distracta comparaverit: perpetuam emtione accipiat firmitatem. Sin autem minoris forte persona fuerit inserta: necesse sit legitimę defensionis 6 venditioni personam adesse: nihilque interfit, utrumne officium summę rei Procuratoris, an certe Rectoris provincię id, quod debitum fuerit, proposuerit. Dat. Prid. Idus Decembr. FELICIANO & TITIANO COS. 337.

TIT. XLVII.

SINE CENSU VEL RELIQUIS FUNDUM COMPARARI NON POSSE.

1. Imp. ALEXANDER A. Capitoni.

Ex 1 conventionem quidem, qua pactam novercam tuam cum patre tuo dicis, cum fundum in dotem daret, ut ipsa 2 tributa agnosceret, actio tibi adversus eam competere non potest, etiam si pactum in stipulationem deductum probetur. Sed & si fundus æstimatus, ita ut pars instrumenti significat, in dotem datus est: ex vendito actio, ut placitis stetur, non competit. P. P. Non. Dec. ipso A. III. & DIONE COS. 230.

2. Imp. CONSTANTINUS A. ad Antonium Marcellinum

Præsidem provincię Lugdunenensis Primę.

Rei annotarię emolumenta tractantes, cognovimus hanc esse causam maxime reliquorum, quod nonnulli captantes aliquorum momentarię necessitates, 3 sub hac conditione fundos comparant, ut 4 nec reliqua eorum fisco inferant, & immunes eos possideant. Ideoque placuit, ut, si quem constiterit hujusmodi habuisse contractum, atque hac lege possessionem esse mercatum: tam pro solitis censibus fundi comparati, quam pro reliquis universis ejusdem possessionis obnoxius teneatur: cum necesse sit eum, qui comparavit, censum rei comparatę agnoscere, nec liceat cuiquam rem sine censu comparare vel vendere. Dat. Kalend. Jul. Agrippinę, CONSTANTINO A. V & LICINIO C. COS. 319.

In AUTHENT. de mandat. princ. §. non permittas itaque coll. 3. tit. 4. Nov. 17. c. 8.

Sed & periculum in se recipere potest, si examinatione ante traditionem facta emtor minus idoneus inventus fuerit: tunc enim venditor apud gesta profiteri cogitur, quia periculo suo transpositio fit fiscalium tributorum.

3. Imp. JULIANUS A. Secundo P. P.

Omnes pro his agris, quos possident, publicas pensationes agnoscant: nec pactionibus contrariis 5 adjuventur: si venditor aut donator apud se collationis sarcinam pactione illicita voluerit retinere: & si necdum translata sit professio censualis, sed apud priorem fundi dominum forte permaneat, dissimulantibus ipsis, ut non possidentes pro possidentibus exigantur. Dat. XIV. Kalend. Mart. Antiochię, JULIANO A. IV. & SALLUSTIO COS. 363.

TIT. XLVIII.

DE PERICULO I ET COMMODO REI VENDITÆ.

De eo quod contigit post venditionem perfectam.

1. Imp. ALEXANDER A. Apollonio.

Post perfectam venditionem omne commodum, & incommodum, quod rei venditę contingit, ad emtorem 2 pertinet. Auctor enim ex his tantum causis suo ordine tenetur, quę ex præcedente 3 tempore causam evictionis parant: & ita 4, si ei denunciatum est,

(6. Fac. l. 54. ff. de re judic. l. 5. ff. de reb. auctor. jud. possid.

TIT. XLVII. (1. l. 11. supr. de pact. (2. l. 42. ff. d. t. l. 3. infr. h. t. l. ult. infr. de fundis priv. l. 5. infr. de divers. præd. (3. l. 16. supr. de rescind. vend. l. 1. infr. de præd. decur. (4. v. l. 1. supr. l. 3. inf. h. t. adde l. 7. ff. de publicanis. (5. l. 42. ff. de pact. l. 1. l. 2. supr. h. t. l. ult. inf. de fund. rei priv. l. 5. infr. de div. præd. vide tamen l. 52. ff. de pactis.

TIT. XLVIII. (1. Lib. 18. D. 6. (2. l. 5. infr. l. 7. l. 8. ff. h. t. §. 3. Inst. de emt. vend. l. 12. infr. tit. prox. (3. l. ult. infr. h. t. l. 3. infr. de adilit. act. (4. l. 8. infr. de evict.

ut causa agendæ adesset, & non absente emtore contra eum pronunciatum est.

De emtione per singulas mensuras, vel per averfionem.

2. Idem A. Juliano.

Cum convenit, ut singula 5 amphoræ vini certo pretio veneant: antequam tradantur, imperfecta etiam (tunc) venditione, periculum vini mutati emtoris, qui moram 6 mensuræ faciendæ non interposuit, non fuit. Cum autem universum, quod in horreis erat positum, venisse sine mensura, & claves 7 emtoribus traditas, alleges: post perfectam venditionem, quod vino mutato damnum accidit, ad emtorem pertinet. † Hæc omnia locum habent, non solum si vinum, sed etiam si oleum, vel frumentum, vel his similia venerint, & ea aut deteriorata, aut penitus corrupta fuerint.

De dolo auctoris.

3. Idem A. Diaphanix.

Dolum auctoris s bonæ fidei emtori non nocere certi juris est.

De emtione perfecta, & de mora.

4. Imp. GORDIANUS A. Silvio.

Cum inter emtorem, & venditorem, contractu sine 9 scriptis inito, de pretio convenit, moraque 10 venditoris in traditione non intercessit: periculo emtoris rem distractam esse, in dubium non venit.

De incendio.

5. Imp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Leontio.

Cum speciem venditam per violentiam ignis 11 absumtam dicas; si venditionem nulla conditio suspenderit, amissæ rei periculum te non adstringit.

De morte ancillæ distractæ.

6. Idem AA. Cerulo.

Mortis casus ancillæ distractæ etiam ante traditionem 12 sine mora venditoris dilatam, non ad venditorem, sed ad emtorem pertinet: & hac non ex præterito 13 vitio rebus humanis exempta, solutionem pretii emtor non recte recusat.

TIT. XLIX.

DE ACTIONIBUS I EMTI ET VENDITI.

Utrum agendum sit in rem, an in personam.

1. Imp. ANTONINUS A. Delianæ.

Adversus eum cui agrum vendidisti, iudicio venditi consistit. Nec enim tibi in rem 2 actio cum emtore, qui personaliter tibi sit obligatus, competit.

De residuo pretii, vel compensatione erronea, de fructibus.

2. Imp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. & VALER. C. Domitiano.

Venditi actionem ad recipiendum residuum 3 pretium intendere adversario tuo poteris. Nec quod in compensationem venerit, quasi & tu invicem deberes, id obesse tibi poterit, si in bonæ fidei contractu (in quo majores 4 etiam viginti quinque annis officio iudicis in his, quæ dolo commissæ sunt, adjuvantur) iusto errore te ductum, vel fraude adversarii captum, quasi debitum id esset, quod revera 5 non debebatur, pepigisse monstraveris. † Fructus quoque perceptos ante venditionem contractam, quos, cum venditioni non accessissent 6, eundem emtorem invasisse proponis, eodem iudicio reposces.

De arrhali pacto.

3. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Serpodoro.

Ex arrhali pacto personalis 7 dumtaxat actio paciscentibus præparatur.

Si venditor rem non tradat.

4. Idem AA. Mutiano.

Si traditio rei venditæ juxta emtionis contractum præcacia venditoris non fiat: quanti interesse 8 completi emtionem fuerit arbitratus Præses provinciæ, tantum in condemnationis taxationem deducere curabit.

(5.l.35. §.5 ff. de contrah. emt. l.1. §.1. ff. h. t. (6.l.14. ff. eod. (7.l.74. ff. de contrah. emt. (8.l.21. §.2. D. de pecul. l.5. D. de divers. tempor. præscript. (9.v.l.17. supr. de fide instrum. (10.v.l.14. D. h. t. (11. l.11. D. eod. (12. §.3. Inst. de emt. vend. (13.v.l.1. supr. h. t.

TIT. XLIX. (1. Lib. 19. D. 1. (2.v.l.6. infr. h. t. l.8. supr. de contrah. emt. (3.l.6. infr. h. t. (4.v. D. ex quib. caus. maj. (5.l.51. D. de pact. l.6. supr. de condict. indeb. (6.v.l.17. §.6. ff. h. t. (7.l.11. §.6. ff. eod. (8. l.10. l.12. infr. l.1. ff. eod.

De emtore qui ante totum pretium solum fructus percepit.

5. Idem AA. Decimæ.

Curabit Præses provinciæ, compellere emtorem, qui nactus possessionem fructus percepit, partem pretii, quam penes se habet, cum usuris 9 restituere: quas & perceptorum fructuum ratio, & minoris ætatis favor 11 (licet nulla mora intercesserit,) generavit.

Quid veniat in actionem venditi.

6. Idem AA. Neratio.

Venditi actio, si non ab initio 12 aliud convenit, non facile ad rescindendam 13 perfectam venditionem, sed ad pretium exigendum competit.

De nummis venditoris ei solutis.

7. Idem AA. Diodoro.

Si servos distraxisti, ac pretium de peculio 14 eorum, quod ad te pertinebat, nesciens unde solveretur, accepisti: consequens est, integram te habere actionem pretii: cum proprii 15 venditoris nummi soluti non præstent emtori liberationem.

Si emtor re non tradita se pro domino gesserit.

8. Idem AA. Eusebio.

Si pater tuus venundedit portionem suam, nec induxit in vacuum possessionem 16 prædii: jus omne penes se cum tenuisse certum est. Neque enim velut traditionis factæ vestigal 17 exsolutum, si simulatum 18 factum intercessit, veritatem mutare potuit. Quapropter aditus Præses provinciæ, si animadvertit in vacuum possessionem neque patrem tuum, neque successores ejus emtorem vel heredes ipsius quocumque loco factos induxisse: non dubitabit nihil esse translatum pronunciare. Et si te ex emta ad inducendum (eum) in vacuum possessionem prædii perspexerit conveniri: existimabit, an pretium sit solutum 19: ac si repererit non esse pretio satisfactum, hoc restitui tibi providebit.

De onere prædii venditi.

9. Idem AA. Antipatræ.

Si minor a venditore sive sciente, sive ignorante dicebatur capitatio prædii venditi, & major inventa sit: in tantum convenitur, in quantum, si scisset emtor ab initio, minus 20 daret pretii. Sin vero hujusmodi onus & gravamen functionis cognovisset, nullam adversus venditorem habet actionem. 21

De carne tempore placito non tradita.

10. Idem AA. Attalo.

Cum venditorem carnis, fide conventionis rupta, tempore placito hanc non exhibuisse proponas: ex emto actione, eum, quanti 22 interfit tua 23, si tunc tibi præstata fuisset, apud Præsidem provinciæ convenire potes.

De ancilla a venditore manumissa.

11. Idem AA. Bucarpix.

Si ancillam tibi ex causa venditionis traditam venditor manumisit: libertatem alienæ factæ præstare non 24 potuit. Quod si post venditionem ante 25 traditionem manumisit, pleno jure dominus constitutus, Civem Romanam facere non prohibetur: tibi personali 26 propter ruptam fidem contra venditorem actione competente.

De vino.

12. Idem AA. Crispino.

Sicut 27 periculum vini mutati, quod certum 28 fuerat comparatum, ad emtorem, ita commodum 29 aucti pretii pertinet. Utque hoc verum est, sic certæ qualitatis ac mensuræ distracto vino, fidem placiti servandam esse convenit. Quo non restituto, non pretii quantitatis, sed quanti interest 30 emtoris, competit actio.

(9.l.2. supr. de usur. (10.l.13. §.20. ff. h. t. (11.l.3. supr. in quib. caus. in integr. restit. (12. v. l.16. ff. de in diem addit. l.4. ff. de leg. commiss. l.2. inf. de pact. inter. emt. & vend. (13.l.2. supr. de rescind. vend. (14.v. l. ult. vers. si itaque infr. si servus expor. (15.l.8. §.5. l.22. §.8. in fin. l. 54. ff. mandati. adde l.11. §.2. in fin. ff. h. t. (16.l.50. ff. de rei vindic. (17. Confer. l.25. sup. d. t. l.4. inf. de donat. l.64. ff. de acquir. rer. domin. (18. l.15. inf. de liberali caus. l.6. §.1. ff. de off. præsidis l.5. sup. de jur. & fact. ignor. (19.l.13. §.8. ff. h. t. (20.v.l.39. ff. eod. (21. arg. l.145. ff. de reg. jur. juncta l.1. in fin. ff. h. t. (22.l.4. supr. eod. (23. Adde l.21. §.3. ff. eod. (24.l. ult. inf. de his, qui a non dominis. (25.l.3. inf. d. t. (26.l.6. supr. de hered. vend. (27.l.1. sup. de periculo & commodo. (28.v.l.2. supr. d. t. (29.l.10. ff. de reg. jur. (30.l.4. supr. h. t.

De fructibus, & onere functionis. De pretio, & usuris.

13. Iidem AA. Alexandro.

Fructus 31 post perfectum jure contractum, emtoris spectare personam convenit, ad quem & functionum 32 gravamen pertinet. Venditor quoque pretium tantum, ac si mora intercessisset probetur, usuras 33 officio Judicis exigere potest.

De servis.

14. Iidem AA. Rufoni.

Emtor servorum certe de his tradendis 34, & de eorum fuga 35 itemque sanitate 36, erroneque 37, non esse, (aut noxa 38 solutos,) repromitti sibi recte postulat.

De tritico.

15. Iidem AA. Antonio.

Ultra modum tritici distracti citra 39 pactum, in solutione mora non facta, nihil emtor exigere potest.

De pecoribus.

16. Iidem AA. Cyrillo.

Post perfectam venditionem foetus 40 quidem pecorum emtori, venditori vero sumtus 41, si quos bona fide fecerit restitui debere notissimum est.

De emtore expulso a tertio.

17. Iidem AA. Hermiano & Lupo.

Expulsos vos de fundo per violentiam a Nerone, quem habere jus in eo negatis, profitentes: nullam vobis adversus eum, ex cujus venditione fundum possidetis, actionem competere probatis. 42 Igitur ad instar interdicti seu actionis 43 permixta experiendum esse perspiciatis.

T I T. L.

SI QUIS ALTERI, VEL SIBI SUB ALTERIUS NOMINE, VEL ALIENA PECUNIA EMERIT.

De re pecunia mariti, nomine uxoris emta.

1. Imp. ANTONINUS A. Secundino.

Si pecunia patris fundus mancipiaque comparata sunt: tamen, cum emtiones matris 1 tua nomine factas esse proponas, ignorare non debes, traditione matrem tuam dominam fuisse constitutam. Plane, si pecuniae petitionem competere tibi propter numerationem pretii existimas, civiliter contende.

Si pater nomine filiorum emerit.

2. Imp. ALEXAND. A. Septimae & aliis.

Si emancipatis, 2 vobis fundos, quos nomine vestro, cum in potestate ageratis, pater emerat, tradidit, vel in possessione 3 eorum voluntate patris fuistis, dominium acquisivistis.

Si mater pro filiis pecuniam numeraverit.

3. Idem A. Patrimo.

Manipia, quorum meministi, si (ut proponis) nomine tuo, itemque fratris tui, cui successisti, emta vobis tradita 4 sunt: licet instrumento emtionis matrem tuam pecunias numerasse contineatur, persequi ea more judiciorum non prohiberis.

De simulatione.

4. Imp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. & VALER. C. Cyrillo.

Quamvis instrumento emtionis *socrus nomen inscripseris*: tamen, si possessionem tenens dominus effectus es, ob eam rem frustra calumniam mulieris, quamvis ipsa contractus tabulas 5 habeat, reformidas.

De viro, & uxore.

5. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Vero.

Cum propria pecunia tua te comparante possessionem, quondam uxoris tuae nomen tantummodo accomodasse (dicas,) eandemque occasione custodiae suae commissorum instrumentorum 6 contra bonam fidem proprietatem ejusdem fundi usurpasse di-

(31. l. 2. in fin. supr. l. 13. § 10. ff. eod. (32. l. 12. supr. eod. l. 10. ff. de reg. jur. (33. l. 5. supr. l. 13. § 20. ff. h. t. l. ult. ff. de peric. & commod. l. 18. in fin. ff. de usur. confer. l. 5. infr. de pacti. inter emt. & vend. (34. l. 11. § 2. § 3. ff. h. t. (35. d. l. 11. § 7. l. 17. ff. de adilit. edict. (36. d. l. 11. § 4. l. 1. § 1. ff. de adilit. edict. (37. d. l. 1. § 1. d. l. 17. § 14. ff. de adilit. (38. d. l. 11. § 8. d. l. 17. § 17. (39. v. l. 5. infr. de pacti. inter emt. & vend. (40. l. 13. § 10. ff. h. t. (41. d. l. 13. § 22. l. 38. § 5. ff. eod. (42. l. 51. in fin. pr. ff. de evid. adde l. 11. ff. d. t. (43. l. 1. § 4. ff. uui possidetis.

TIT. L. (1. Adde l. 5. infr. h. t. l. 21. supr. de probat. (2. Adde l. 16. supr. d. t. de probat. (3. v. l. 2. infr. de acquir. possess. (4. l. 1. supr. h. t. (5. l. 5. infr. eod. l. 21. supr. de probat. (6. l. 4. supr. h. t.

cas; Rector provinciae pro sua exercitatione cognitum habens, donationem a non domina uxore tua in filiam suam collatam, nullum praedictum dominio tuo attulisse, docenti tibi veritatem 7 precibus tuis adstipere, restituere eandem possessionem, habita (etiam) fructuum taxatione, curabit.

6. Iidem AA. Dionysio.

Multum interest, utrumne uxore tua comparante pecuniam numerasti, eique possessio tradita est: an contractu emtionis a te nomine tuo habito, tantum uxoris nomen post instrumentis inscribi feceris. Nam si quidem uxor tua nomine suo emit, eique res tradita sunt, nec in te quicquam de his processit, non nisi de pretio adversus eam, in quantum tu pauperior, & illa locupletior facta est, habes actionem. † Quod si tu quidem emit, & tibi tradita est possessio, tantum autem nomen uxoris quondam tua instrumentum inscriptum est, res gesta potior 9, quam scriptura habetur. Si vero ab initio negotium uxoris gerens comparasti nomine ipsius, emti actionem nec illi, nec tibi quaesisti, dum (quae) tibi non vis, nec illi potes. † Quare in dominii quaestione ille potior habetur, cui possessio (a domino) tradita est.

Si emtor pretio suscepto fidem ruperit.

7. Iidem AA. Gerontio.

Cum per eos, qui negotia tua gerebant, olei materiam te comparasse, contractusque fidem, pretio suscepto, rupisse venditorem proponas: si quidem ex emto, his, qui juri 10 tuo subiecti fuerant, contrahentibus: tibi quaesita est actio, vel per te, (vel per eum,) cui mandaveris: sin vero sui juris constituti, secundum mandatum tuum hunc contractum habuerunt, ac sibi emti quaesierunt actionem: per eos, vel quibus illi dederint mandatum, adi competentem judicem, qui secundum bonam fidem, quae in hujusmodi contractibus observari solet, satisfieri providebit.

De eo, qui pecunia aliena, vel communi emit.

8. Iidem AA. Valentinae.

Qui aliena pecunia comparat, non ei, cujus nummi fuerunt, sed sibi 11 tam actionem emti, quam dominium, si ei fuerit tradita possessio, quaerit. Cum itaque de rebus communibus 12 fratrem patrualem tuum quondam comparasse contendas: de tua pecunia hunc conveniendo, facies consultus. Nam in rem de rebus ab eo comparatis, tibi contra eum petitio non competit.

De dominio in non numerantem transferendo, & de absentibus.

9. Iidem AA. Rufinz.

Nihil prohibet, altero pecuniam numerante 13, in alium vel utriusque contrahentis consensu, vel certe venditore tantummodo volente, dominium transferri: eo etiam manifeste constituto, ut inter absentes 14 per mediam personam, vel luti per nuntium, vel per epistolam, talis contractus perfici possit.

T I T. LI.

DE REBUS ALIENIS I NON ALIENANDIS, ET DE PROHIBITA RERUM ALIENATIONE, VEL HYPOTHECA.

De re aliena vendita.

1. Imp. ALEXANDER A. Cantiano.

Si Praefidi provinciae probatum fuerit, Julianum nullo jure manum, servos tuos scientibus vendidisse: restituere 2 tibi emtores servos jubebit. Quod si ignoraverint 3, & eorum facti sunt, pretium 4 eorum Julianum tibi solvere jubebit.

Si marito rem uxoris distrahente, ea instrumentum signaverit.

2. Imp. GORD. A. Greciz.

Distrahente marito rem tui juris, si consensum ei non accomodasti: licet sigillo 5 tuo venditionis instrumentum fraude

(7. v. l. 7. supr. de divers. rescript. (8. l. 4. l. 5. supr. h. t. (9. v. supr. plus valere quod agitur. (10. v. l. 8. in fin. pr. ff. de procur. (11. l. 6. supr. de rei vind. (12. l. 4. supr. commun. utriusque jud. (13. l. 1. supr. h. t. (14. l. 1. in fin. supr. de contrah. emt. l. 2. § 2. ff. de oblig. & act.

TIT. LI. (1. l. 3. supr. de rei vind. l. 5. infr. de acquir. possess. l. 28. ff. de contrah. emt. l. 11. ff. de reg. jur. (2. d. l. 28. ff. de contrah. emt. (3. l. 2. § 10. l. 7. § 4. ff. pro emt. (4. l. 3. in fin. supr. de rei vind. l. ult. ff. de negot. (5. Vide tamen l. 26. § 1. ff. de pignori.

6. conquesta, signaveris: hujusmodi tamen commentum emptori usucapione non subsecuta, vel longi 7 temporis præscriptione minime munito, nullam præstitisse securitatem potest.

De herede.

3. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Valeriano.

Venditrici succedenti hereditario 8 jure perfectam recte venditionem rescindere, ac dominium revocare non licet. † Sed & si hæc ex persona sua vindicet: vel exceptione te doli mali, si hanc viam elegeris tueri, vel evicta re, si defensione monstrata uti nolueris, quanti tua interest, poteris experiri.

De matre, quæ rem filii in solum dedit.

4. Idem AA. Affabili.

Mancipia patris, qui fundum a Philippo conduxerat, successione tibi quæsitâ, domino fundi pro debitis in solum mater tua dando, nihil 9 tibi auferre potuit. Ideoque si tu major viginti quinque annis effectus, ab ea negotium gestum non fecisti ratum 10: oblato debito, si non hæc locator jure pignoris 11 sibi obligata vendidit, petere poteris.

Si pater fundum filii emancipati vendiderit.

5. Idem AA. Ægro.

Si fundum tuum pater post emancipationem te non consentiente venundedit, neque ei successisti, neque possidens longi 12 temporis præscriptione munitus est: tibi agenti cum Rector provincie reddi efficiet.

De re aliena vendita.

6. Idem AA. Rufo.

Nemo res ad te pertinentes, non obligatas 13 sibi, nec ex officio 14 vendendi potestatem habens, distrahendo quicquam tibi nocere potuit.

De prohibita alienatione.

7. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

Sancimus, si lex 15 alienationem inhibuerit, si testator hoc fecerit, si pactio contrahentium hoc admiserit, non solum dominii alienationem, vel mancipiorum manumissionem 17 esse prohibendam, sed etiam usufructus dationem, vel hypothecam, vel pignoris 18 nexum penitus prohiberi. Similique modo & servitutes minime imponi, nec emphyteuseos contractum, nisi in his tantummodo casibus, in quibus constitutionum auctoritas, vel testatoris voluntas, vel pactio tenor, qui alienationem interdixit, aliquid tale fieri permiserit.

TIT. LII.

DE COMMUNIUM RERUM ALIENATIONE.

1. Imp. ANTONINUS A. Appollodoro.

Si nulla usucapionis prærogativa, vel diuturni silentii præscriptio emptorem possessionis, quam a coheredibus patris tui distractam suggeris pro portione tua munit: in rem actio incolumis perseverat. At si receptum jus securitatem emptori præstitit, arbitrium est tibi liberum conveniendi eos, qui pro portione tua factis illicitam venditionem celebraverunt.

2. Idem A. Terentiano.

Multum interest, utrum coheredes tui possessionem communem distraxerunt: an vero fisco, cum partis dominus esset, soliditatem juxta proprium 1 privilegium vendidit. Etenim si a fisco facta sit venditio: fidem ejus infringi, minime rationis est. si vero coheredes soliditatem vendiderunt: licet emptor ab his delegatus, partem pretii fisco solverit, alteramque in cautionem deduxerit, tamen portioni tuæ ea venditio non potest obistere.

(6. v. l. 5. supr. plus valere quod agitur (7. l. 3. infr. de præscript. longi temp. l. 19. infr. de evict. (8. l. 14. supr. de rei vindic. l. 7. infr. de liberali caus. adde l. 17. ff. de evict. (9. l. 3. supr. de rei vindic. l. 11. ff. de reg. jur. (10. v. l. 60. in fin. ff. d. t. de reg. jur. (11. v. infr. de distr. pign. adde §. 1. Inst. quib. alienare. (12. l. 3. infr. de præscr. longi temp. (13. v. l. ult. infr. de jure dominii. l. 4. ff. de pignorat. act. (14. v. l. 56. §. 4. ff. de furtis. (15. v. pr. Inst. quib. alienare. (16. l. 77. §. 27. ff. de legat. 2. Nov. l. 159. (17. l. 9. §. 1. ff. de auct. tutor. (18. l. 1. §. 2. ff. quæ res pignori.

TIT. LII. (1. l. un. infr. de vendit. rer. f. scal.

3. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Eusebio.

Falso tibi persuasum est, communis prædii portionem pro indiviso 2, antequam communi dividendo judicium dictetur, tantum socio, non etiam extraneo posse distrahi.

4. Idem AA. Ulpiano militi.

Portionem quidem tuam militantis frater tuus alienare non potuit: ejus autem partem pretio soluto tibi restitui postulare, nec militari gravitati convenit.

5. Idem AA. & CC. Olympiano.

Si major annis viginti quinque veluti propria, nescienti 3 communia cum fratribus tuis prædia distraxisti, licet nullum instrumentum intercesserit, neque quicquam specialiter 4 convenit: alienæ portionis evictione secuta, quanti interest, emptori solves.

TIT. LIII.

REM ALIENAM GERENTIBUS NON INTERDICI RERUM SUARUM ALIENATIONE.

1. Imp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Publicæ.

Non est interdictum tutoribus vel curatoribus, etsi ex eo titulo judicati debitores sunt constituti, cum sua causa res suas alienare. 1 Potuit ergo curator tuus fundum suum cum suo onere obligare 2 fisco nostro: nam & privato potuisset.

TIT. LIV.

DE PACTIS 1 INTER EMTOREM ET VENDITOREM COMPOSITIS.

1. Imp. ANTONINUS A. Diotimæ.

Si ea lege prædium vendidisti, ut 2, nisi intra certum tempus pretium fuisset exsolutum, ematrix arrhas perderet, & dominium ad te pertineret: fides contractus servanda est.

De re retrovendenda.

2. Imp. ALEXANDER A. Charisio.

Si fundum parentes tui ea lege vendiderunt: (Ut) 3 sive ipsi, sive heredes eorum emptori pretium quodcumque, vel intra certa tempora obtulissent, restitueretur; teque parato satisfacere conditioni dictæ, heres emptoris non parat, ut contractus fides servetur, actio præscriptis 4 verbis, vel ex vendito tibi dabitur, habita ratione eorum, quæ post oblatam ex pacto quantitatem ex eo fundo ad adversarium pervenerunt.

De lege commissoria.

3. Idem A. Felici militi.

Qui ea lege prædium vendidit, ut nisi reliquum pretium intra certum tempus restitutum esset, ad se reverteretur: si non precariam 5 possessionem tradidit, rei vindicationem non habet, sed actionem ex vendito.

4. Idem A. Juliano.

Commissoria venditionis legem exercere non potest, qui 6 post præstitutum pretii solvendi diem, non vindicationem rei eligere, sed usuratum pretii petitionem sequi maluit.

(2. l. 12. infr. de donat. l. 1. supr. commun. divid. 2. Feud. 53. §. 20. (3. Vide enim l. 27. infr. de evict. (4. l. 6. infr. d. t.

TIT. LIII. (1. l. 17. infr. de admin. tutor. fac. l. 67. ff. de contrah. emt. (2. Fac. l. 18. in fin. ff. de pignorat. l. 9. §. 1. ff. de pignorib.

TIT. LIV. (1. Adde Lib. 18. D. 2. 3. (2. l. 8. ff. de lege commissoria. (3. l. 2. ff. de præscript. verb. (4. l. 6. infr. de rer. permut. l. 9. infr. de donat. (5. Adde l. 15. §. 3. ff. de precar. l. 1. supr. h. t. (6. l. 6. in fin. l. 7. ff. de lege commiss.

De usuris.

5. Imp. GORDIANUS A. Longino.

Initio 7 venditionis si pactus es, ut is, cui vendidisti possessionem, pretii tardius exsolvi (tibi) usuras pensaret: non immerito existimans etiam eas tibi, adiro Præside (provincia,) ab emptore præstari debere. Nam si initio contractus non es pactus: si cœperis experiri, deberi ex mora & dumtaxat usuras, tam ab ipso debitore, quam ab eo, qui in omnem causam emi suam fidem adstrinxit 9, de jure postulas.

Si pactum non servetur.

6. Imppp. CARUS, CARINUS & NUMERIANUS AAA.

Rimulo.

Cum te fundum tuum certæ rei contemplatione inter vos habitus, exiguo pretio in alium transfuisse commemoras, poterit tibi ea res non esse fraudi: quando non impleta promissio fide, domini tui jus in suam causam reverti 10 conveniat. Et ideo aditus competens iudex fundum, cujus mentionem facis, restitui tibi cum fructibus suis 11, sine ulla iudificatione, sua auctoritate perficiet: præcipue cum & adversa pars receptis numeris suis, nullam passâ videri possit injuriam.

De pacto, ut intra certum tempus restituto pretio, sit res inempta.

7. Impp. DIOCLETI & MAXIMI AA. Musæo.

Si a te comparavit is, cujus meministi, & convenit, ut 12, si intra certum tempus soluta fuerit data quantitas, sit res inempta, remitti hanc conventionem rescripto nostro non jure petis. Sed si se subtrahat, ut jure domini eandem rem retineat: denunciationis, & obsequationis 13 depositionisque remedio contra fraudem potes juri tuo consulere.

De conventionem servanda: de posteriore pacto.

8. Idem AA. & CC. Auxanoni.

Tempore contractus 14 inter emptorem, & venditorem habitam conventionem, integram servati, si ab ea posteriore pacto non recedatur, certum est.

De pacto, ne liceat novo domino rem humana juri eximere.

9. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

Si quis ita paciscatur in venditionis, vel alienationis contractu, ut novo domino nullo modo liceat in loco vendito, vel alio modo sibi concessio, monumentum extruere, vel alio modo humano juri eum eximere: Sancimus, licet hoc apud veteres dubitabatur 15, tale pactum ex nostra lege esse fovendum 16, & immutatum permanere. Forsitan enim multum ejus intererat, ne ei vicinus 17, non solum quem nollet, aggregaretur, sed (etiam) pro quo specialiter interdictum est. Cum etenim venditor, vel alter alienator non alia lege jus suum transferre passus est, nisi tali fretus conventionem: quomodo ferendum est, aliquam captionem ex varia pati eum interpretatione?

TIT. LV.

SI SERVUS EXPORTANDUS I VENEAT.

De manus injectione.

2. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Petroniæ.

Lege venditionis exportata mancipia sub 2 denunciatione manus injiciendæ, libertatem ab emptore, vel qui successit in locum ejus, antequam fides rumpatur, accipere possunt. Quæ tamen a fisco 3 post manumissionem vindicantur, & in perpetuam servitutem eadem lege veniunt, cum in his civitatibus conversantur, quas contrahentes exceperunt. Ante manumissionem vero injiciendæ manus facultas non denegatur, atque ideo non petuntur in publicum.

2. Idem AA. Nediæno.

Si, ut 4 manus injectionem haberes, cavisti tibi: jure tuo uti potes. Quod si hoc omisisti, & poenam stipulatus es: homo qui-

dem fisco commissus est, tu vero nactus es ex stipulatu actionem. In omnibus tamen quaritur, an domini voluntate in locum prohibitum venerit?

De manumissione.

3. Imp. ALEXANDER A. Nonio.

Ancilla, quæ exportanda venit, nec exportata est, sed ab emptore in eadem civitate morante emta, & manumissa est: adversus Legem venditionis libera fieri non potuit: & ideo aditus a te Procurator meus, partibus suis fungetur.

Si quis a servis suis se venditum fuisse dicat.

4. Idem A. Papiæ.

Moveor, quod te a servis tuis dominum eorum venisse affirmas, sub ea lege, ne in patria moreris, & ab eo, cui te emptor prior venderat, manumissum esse dicis: Quare competens Iudex adversus eum, quem præsentem esse dicis, cognitionem suam præbebit: & si veritas accusationis aderit, execrabile delictum in exemplum capitali poena vindicabit. Sed quoad usque probaveris, quæ intendis, status tuus esse (is) videtur, qui in te post manumissionem deprehenditur.

De pacti interpretatione.

5. Idem A. Seraphiano.

Qui exportandus a domino de civitate sua venit, nec in urbe 5 Roma morari debet. Qui autem de provincia certa, nec in Italia. Si itaque contra Legem constitutam factum probare potes utere jure, quod propterea tibi competit.

TIT. LVI.

SI MANCIPIUM ITA VENIERIT, NE I PROSTITUATUR.

1. Imp. ALEXANDER A. Socrati.

Præfectus urbi 2 amicus noster, eam, quæ ita venit, ut se prostituta fuisset, abducendi 3 potestas esset, ei, cui secundum Constitutionem divi Hadriani id competit, abducendi impertiet facultatem. Quod si eum patientiam 4 accommodasse contra Legem, quam ipse dixerat, ut in turpi quæstu mulier haberetur, animadvertent: libertate competente secundum interpretationem ejusdem Principis, perducam eam ad Prætorem, cujus de liberali causa jurisdictio est, ut (ibi) lis ordinetur, jubebit. Nec enim tenor Legis, quam semel comprehendit, intermittitur, quod dominium per plures 5 emptorum personas ad primum, qui prostituit, sine lege simili pervenit.

2. Idem A. Severo P. P.

Mulierem, quam ita venisse allegas, ne prostitueretur, aut se prostituta fuerit, libera esset: per officium militare exhiberi apud tribunal oportet: ut si controversia referatur (de) pacto, (quod tamen si verum est, libertas mulieri existente conditione competit) agatur causa apud eum 6, cujus de ea re notio est. Hæc autem lex, & nisi tabulis venditionis inserta sit, quamvis epistola, vel sine scriptis facta ostenditur, valet.

3. Idem A. Aurelio.

Eam, quæ ita venit, ne corpore quæstum faceret; nec in cautione 7 sub specie ministrandi prostitui, ne fraus legi dictæ fiat, oportet.

TIT. LVII.

SI MANCIPIUM ITA FUERIT ALIENATUM, UT I MANUMITTATUR, VEL CONTRA.

De pacto, ut manumittatur.

1. Imp. ALEXANDER A. Patricensi.

Si Patroclus, postquam te Hermiæ donationis 2 causa dedit lege dicta, ut, si quindecim annis continuis servisses, ad libertatem perducereris, ita ut civis Romanus esses tempore peractio: si modo Patroclus non 3 contrariæ voluntatis fuerat, aut (etiam) si jam decesserat, ad libertatem pervenisti: quoniam placuit non solum ad venditos, sed etiam ad donatos eam Legem, ut manumitteren-

(5. l. 5. ff. h. t.)

TIT. LVI. (1. l. 1. §. 8. ff. de off. præf. urb. l. 10. §. 1. ff. de in jus voc. l. 7. pr. ff. de jure patron. l. 6. in fin. ff. qui sine manu. l. 1. §. 4. infr. de Latin. libert. toll. l. 56. ff. de contrah. emt. l. 6. ff. de servis export. (2. d. l. 1. §. 8. ff. de off. præf. urb. (3. l. 2. supr. tit. prox. (4. l. 7. ff. qui sine monum. l. 10. §. 1. ff. de in jus voc. (5. l. 7. ff. de jure patron. (6. l. 1. supr. h. t. (7. v. l. 4. §. 2. ff. de his qui not. infam.)

TIT. LVII. (1. Lib. 18. D. 7. (2. l. 8. ff. qui sine manu. (3. d. l. 8. & l. 6. in fin. infr. h. t.)

(7. v. l. 13. supr. de pact. (8. d. l. 13. l. 13. supr. de act. emt. & vend. l. 26. §. 1. ff. de pos. (9. l. 24. §. 1. ff. de usur. (10. Immo vide l. 14. supr. de rescind. vend. (11. l. 8. pr. ff. de peric. & commod. rei vend. (12. v. l. 2. supr. h. t. l. 1. inf. quando decreto opus non est. (13. l. 2. in fin. inf. de jure emphyt. (14. l. 48. ff. l. 13. supr. de pact. (15. l. pen. ff. d. t. (16. Abrog. d. l. pen. (17. v. Nov. 63. c. 1. in fin. adde l. 3. in fin. ff. de contrah. emt.)

TIT. LV. (1. Lib. 18. D. 7. (2. l. 2. infr. h. t. (3. d. l. 2. l. 3. infr. eod. (4. l. 1. supr. l. 9. ff. eod. l. 1. infr. tit. prox. l. 20. §. 2. ff. de manu. l. 1. §. 2. ff. qui sine manu. l. 10. §. 1. ff. de in jus voc.)

tur, pertinet. Nec te potuit, semel translato dominio in Her-
miam, postea alii Patroclus vendere: & ideo non de præstanda
tibi libertate, quam ex constitutione jam fueras adeptus, liti-
gare debuisti: sed libertatem, quam obtinueras, defendere.

2. Idem A. Eutychno liberto.

Si ea lege Chrestes servum suum, sed naturalem filium venum-
dedit, ut emtor eum manumitteret, quamvis non est manumif-
sus 4, ex Constitutione 5 divorum Marci, & Commodi ad Au-
fidium Victorinum, liber est.

De manumissione inutili.

3. Idem A. Fulginio.

Si iusta Saturnino puellam, nomine Firmam, agentem tunc
annos septem, hac lege vendiderit, ut cum haberet annos vi-
ginti quinque, libera esset: quamvis factum ab emtore præstanda
libertatis pacto non sit insertum; sed ut libera esset, expressum:
tamen constitutioni 6 Divorum Marci, & Commodi in semestri-
bus (scriptæ) locus est: ideoque impleto vicesimo quinto anno
Firma libera facta est: nec obest ei, quod vicesimo septimo
anno manumissa est, quæ jam ex constitutione libera erat. Et
is, quem post vicesimum quintum annum ex te conceptum enixa
est, ingenuus est.

De mora.

4. Imp. GORDIANUS A. Jocundæ.

Si is, qui pretium 7 pro te acceperat, ut statuto tempore (te)
libertate donaret, moram repromissæ libertati præstitit: ex
(eo) 8 tempore (te) liberam esse effectam manifestum est, ex
quo, cum posset dari libertas, non est præstita: & ideo ex te
natos 9, ingenuos videri procreatos, non incertæ opinionis est.

De pacto, ne ad libertatem perducatur.

5. Idem A. Martino.

Ea quidem mancipia, quorum venditio eam legem accepit, ne
10 ad libritatem perducantur, etiam si manumittantur, nati-
visci libertatem non possunt. Neque enim conditio, quæ perso-
næ ejus coheret, immutari facta ejus, qui ea lege comparavit,
potest. Nec tamen pœnæ exactio, si qua addita est conditioni
non servatæ, justam exigendi tribuit causam. Qua igitur ratione
te poterit revocare ad officium Procuratoris, qui eam legem
venditioni dedit, perspicere non potest: cum nec in privatorum
contractibus fiscus se interponere debeat, & literæ ad te missæ,
personæ factum, si non ipse manumiseris, non contineant.

De pacto manumittendi non servato.

6. Imp. DIOCL. & MAXIM. AA. & CC. Rufinæ.

Si puellam ea lege vendidisti, ut manumitteretur 11: & si ma-
numissa non esset, centum aurei præstarentur: non servata
fide, nihilominus eam raptam ex vestigio servitutis ad liberta-
tem, quæ præstari potuit, constitit: nec pecunia quasi rupta fide
suscepta, recte petetur; cum, (non 12 mutata venditoris volun-
tate,) conditionis potestatem, post manumittentis factum repræ-
sentari 13, optima ratione placuit.

TIT. LVIII.

DE ÆDILITIIS I ACTIONIBUS.

1. Imp. ANTONINUS A. Decensio.

Si non simpliciter, sed consilio fraudis servum tibi nescienti fu-
gitivum 2, vel alio modo vitiosum quis vendidit, isque (idem)
fugitivus abest: non solum in pretium servi venditorem conve-
niri, sed etiam damnum 3, quod per eum tibi accidit, compe-
tens iudex (ut jam pridem placuit) præstari jubebit.

2. Imp. GORDIANUS A. Penthilio.

Cum proponas servum, quem pridem comparasti, post anni tem-
pus fugisse: qua ratione eo nomine cum venditore ejusdem
congruere quaras, non possum animadvertere. Etenim redhibito-

riam actionem sex 4 mensium temporibus, vel quanto minoris,
5 anno concludi, manifesti juris est.

3. Imp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA.

Mutiano.

Si apud priorem 6 dominum fugisse mancipium non doceatur:
fuga post venditionem (interveniens) ad damnum emtoris
pertinet. Sin autem venditor non vitiosum etiam in posterum fieri
servum temere promiserit: quamvis hoc impossibile esse videat-
ur, tamen secundum fidem antecedentis 7, vel in continenti
secuti pacti experiri posse non ambigitur. Posteriores 8 enim ca-
sus non venditoris, sed emtoris periculum expectant. Verum
cum servum, quem comparaveras, ad eum, qui distraxerat, re-
diisse contendis; competens iudex perspectis omnibus, pro re-
pertæ rei qualitate proferre curabit sententiam.

4. Idem AA. Falso.

Si prædium quis sub ea lege comparavit, ut, si displicuerit 9,
inemptum sit: id, utpote sub conditione venditum, resolvi,
& redhibitoriam actionem adversus venditorem competere, pa-
lam est. † Idem observatur, & si pestibilis 10 fundus (id est,
pestibiles herbas 11, vel lethiferas habens) ignorante emtore
distractus sit: nam & in hoc (etiam) casu per eandem actio-
nem, eum quoque redhibendum esse (constat).

5. Imp. GRATIAN. VALENTIN. & THEOD. AAA.

Nebridio P. V.

Habito semel bonæ fidei contractu 12, mancipioque suscepto,
& pretio soluto, ita demum repetendi pretii potestas est ei,
qui mancipium comparavit, largienda; si illud, quod dixerit fu-
gitivum, poterit exhibere. Hoc enim non solum in Barbaris,
sed etiam (in) provincialibus servis jure præscriptum est. Dat. 111.
Kalend. Jul. CP. HONORIO A. IX. & EVODIO V. C. coss.

TIT. LIX.

DE MONOPOLIIS ET CONVENTU NEGOTIATORUM ILLICITO,
VEL ARTIFICIO ERGOLABORUM, NECNON BALNEATORUM,
PROHIBITIS, ET PACTIONIBUS ILLICITIS.

1. Imp. ZENO A. CONSTANTINO PP.

Jubemus, ne quis cujuscumque vestis, vel piscis, vel pectinum
forte, aut echini, vel cujuslibet alterius ad victum, vel ad
quemcumque usum pertinentis speciei, vel cujuslibet materiz,
pro sua auctoritate, vel sacro jam elicto, aut in posterum eli-
ciendo rescripto, aut pragmatica sanctione, vel sacra nostræ
pietatis adnotatione, monopolium audeat exercere: neve quis
illicitis habitis conventionibus conjuret, aut paciscatur, ut spe-
cies diversorum corporum negotiationis, non minoris quam inter
se statuerint, veniuntur. † Edificiorum quoque artifices, vel
ergolabi, aliorumque diversorum operum professores, & bal-
neatores penitus arceantur pacta inter se componere, ut ne quis 1,
quod alteri commissum sit, opus impleat, aut injunctam alteri sol-
licitudinem alter intercipiat: data licentia unicuique ab altero in-
choatum & derelictum opus, per alterum sine aliquo timore di-
spendii implere, omniaque hujusmodi facinora denunciandi sine
ulla formidine, & sine judiciariis sumptibus. † Si quis autem mo-
nopolium ausus fuerit exercere, bonis propriis expoliatus, per-
petuitate damnetur exilii. † Cetetarum præterea professionum 2
primates, si in posterum aut super taxandis rerum pretiis, aut
super quibuslibet illicitis placitis, ausi fuerint convenientes hu-
jusmodi sese pactis constringere, quadraginta librarum auri so-
lutione percelli decernimus: officio tuæ sedis quinquaginta li-
brarum auri condemnatione multando, si in prohibitis monopoli-
is, & interdictis corporum actionibus commissas forte (si hoc
evenierit) saluberrimæ nostræ dispositionis condemnationes, ve-
nalitate interdum, aut dissimulatione, vel quolibet vitio minus
fuerit executum.

(4. l. ult. infr. eod. l. 10. ff. de in jus voc. l. 8. in fin. ff. de jure patron. l. 3. ff. qui sine manu. (5. v. l. 3. infr. h. t. l. 7. §. 8. ff. de donat. inter vir. & uxor. l. 3. §. 2. ff. de legit. tut. l. 84. §. 1. ff. de hered. instit. l. 3. ff. qui sine manu. (6. v. l. 2. supr. h. t. (7. v. l. 38. §. 1. ff. de liberali caus. (8. v. l. ult. ff. qui sine manu. (9. l. 3. in fin. supr. h. t. (10. l. 9. §. 2. ff. qui & a quib. manu. l. 7. infr. de testam. manu. adde l. ult. supr. de reb. alien. non alienand. l. 44. §. 7. ff. de legat. (11. l. 10. ff. de manu. (12. l. 3. ff. de serv. export. l. 1. supr. h. t. (13. l. 2. supr. eod.

TIT. LVIII. (1. Lib. 21. D. 1. (2. l. 17. ff. de adil. edict. l. 13. §. 1. ff. de ad. emt. l. 16. §. 2. ff. de evict. (3. l. 23. §. 1. ff. de adil. edict.

(4. l. 10. in fin. l. 55. ff. d. t. (5. d. l. 19. in fin. l. 38. pr. ff. d. t. (6. l. 54. ff. d. t. (7. l. 7. §. 5. ff. de pact. (8. v. l. 1. l. ult. supr. de pe- riculo, & comm. (9. l. 31. §. 22. ff. de adil. edict. l. 3. ff. de contrah. emt. (10. l. 49. ff. de adil. edict. (11. l. 19. §. 1. ff. locati. (12. l. 21. in fin. ff. de adil. edict.

TIT. LIX. (1. l. 12. §. 8. infr. de adif. priv. (2. v. l. ult. supr. de jurisd.

TIT. LX.

DE NUNDINIS I ET MERCATIONIBUS.

1. Imp. VALENS & VALENT, AA. ad Probum PP.

Qui exercendorum mercatum, aut nundinarum licentiam, vel veterum indulto, vel nostra auctoritate meruerunt: ita beneficio rescripti potiantur, ut nullum in mercatibus, atque nundinis ex negotiatorum mercibus conveniant, vel in venaliis, aut locorum temporali quaestu, & commodo privata exactione fectentur, vel sub praetextu privati & debiti aliquam ibidem concurrentibus molestiam possint inferre.

TIT. LXI.

DE VECTIGALIBUS I ET COMMISSIS.

De manumissione.

1. Imp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Victorino.

Si jure manumissus es ante quaestionem commissi motam: statum tuum vectigalis nomine convelli non est æquum.

De quinquennio elapso, de re non existente.

2. Iidem AA. Lino.

Neque commissum, quod ante quinquennium factum dicitur, si lite res anticipata non est, vindicari potest: neque pro re, quæ in commissi causam cecidit, si ipsa non existat, nec dolo supprimatur, pretium peti potest.

De militibus.

3. Iidem AA. Ingenuo militi.

Omnibus militibus nostris prospeximus, ne ob omittas professiones pœna commissi tenerentur. Proinde deposito hoc metu, si qua portoria debere te apparuerit, exsolve.

De licitatione.

4. Imp. CONSTANT. A. ad Rufum.

Penes illum vectigalia manere oportet, qui superior in licitatione 3 existit: ita ut non minus, quam triennii sine locatio concludatur, nec ullo modo interrumpatur tempus exigendis vectigalibus praestitutum. Quo peracto tempore, licitationum jura conductionumque recreari oportet, ac simili modo aliis collocari. Dat. x. Kal. Jul. CRISPO Cæs. 11. & CONSTANTINO COS. 321.

Pro quibus rebus vectigal solvitur, vel non.

5. Idem A. Menandro.

Universi provinciales pro his rebus, quas ad usum 4 proprium, vel ad fiscum inferunt, vel exercendi ruris gratia revehant, nullum vectigal a stationariis exigatur. Ea vero, quæ extra prædictas causas, vel negotiationis gratia portantur, solitæ (praestationi vel) penstationi subjugamus: capitali pœna proposita stationariis, & (urbanis) militibus, & ceteris personis, quorum avaritia id tentari firmatur.

De æqualitate in publicis functionibus servanda, de naviculariis.

6. Imp. VALENS & VALENT. AA. ad Florentinum Comitem sacrarum largitionum.

Omnium rerum ac personarum, quæ privatam degunt vitam, in publicis functionibus æqua debet esse inspectio. Hoc ideo dicimus, quia nonnulli privatorum elicitas suffragio proferunt sanctiones, quibus vectigalia, vel cetera hujusmodi, quæ inferri fisco moris est, sibi adferant esse concessa. Si quis ergo privatorum hujusmodi rescriptione nitatur, cassa 5 eadem sit: vectigalium enim non parva functio est, quæ debet ab omnibus, qui negotiationis seu transferendarum mercium habent curam, æqua ratione dependi: (exceptis naviculariis,) cum sibi gerere rem probabuntur. Dat. x. Kalend. Mart. VALENTINIAN. & VALENT. AA. COS. 368.

De octava vectigalium nomine solvenda.

7. Iidem AA. & GRATIANUS A. ad Archelaum Comitem Orientis.

Ex præstatione vectigalium nullius omnino nomine quicquam minuatur, quin octavas 6 more solito constitutas omne hominum genus, quod commerciis voluerit interesse, dependat: nulla super hoc militarium 7 personarum exceptione facienda.

De legatis.

8. Imp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. Palladio Comiti sacrar. largit.

Legatis gentium devotarum, ex his tantum speciebus, quas de locis propriis, unde conveniunt, huc deportant, octavarii 8

vectigal accipiant: quas vero ex Romano solo, quæ sunt tamen lege concessæ, ad propria deferunt, has habeant a præstatione immunes ac liberæ.

De vectigali alabarchiæ per Ægyptum, & Augustaneam.

9. Iidem AAA. eidem Comiti sacrarum

largitionum.

Usurpationem totius licentiæ summovemus circa vectigal Arabiæ per Ægyptum atque Augustaneam constitutum, nihilque super traductione animalium (quæ sine prohibitione solita minime permittenda est) temerarie per licentiam vindicari concedimus.

De vectigalibus ad angustiæ solatia quaesitis.

10. Imp. ARCAD. & HONOR. AA. Rufino PP.

Vectigalia quæcumque quælibet civitates sibi ac suis curiis ad angustiæ suarum solatia quaesierunt, sive illa functionibus curialium ordinum profutura sunt, sive quibuscumque aliis eandem civitatum usibus designantur: firma his atque ad habendum perpetua manere præcipimus, neque ullam contrariam supplicantium super his molestiam formidari.

De salibus.

11. Iidem AA. Lampadio PP.

Si quis sine persona mancipum (id est, salinarum 9 conductorum) sales emerit, vendere tentaverit, sive propria audacia, sive nostro munitus oraculo: sales ipsi (una) cum eorum pretio mancipibus addicantur.

De rescriptis.

12. Imp. HONOR. & THEOD. AA. Cusoni Comiti sacrarum largitionum.

Quicquid contra vectigales largitionum (titulorum) vel pragmaticis, vel sacris adnotationibus fuerit elicatum, effectu, & viribus carere censemus.

Quibus vectigal penditur, & de jure locandi.

13. Imp. THEOD. & VALENT. AA. Flaviano PP.

Exceptis his vectigalibus, quæ ad sacrum patrimonium nostrum quocumque tempore pervenerunt, cetera Reipubl. civitatum atque ordinum, æstimatis dispendiis, quæ (pro) publicis necessitatibus tolerare non desinunt, reserventur: cum duas portiones ærario nostro conferri præca institutio disposuerat: atque hanc tertiam jubemus adeo in ditione urbium municipumque consistere, ut proprii compendii curam non in alieno potius, quam in suo arbitrio noverint constitutam. Designatæ igitur consortium portio nis eatenus juri ordinum civitatumque obnoxium maneat, ut etiam locandi, quanti sua interest, licentiam sibi noverint contributam.

TIT. LXII.

VECTIGALIA NOVA INSTITUI NON POSSE. I

1. Imp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Victorino.

Non quidem temere permittenda est novorum vectigalium exactio, sed si adeo tenuis est patria tua, ut extraordinario auxilio juvari debeat, allega Præsidi provinciæ, quæ in libellum contulisti: quæ re diligenter inspecta, utilitatem communem intuitus, scribet nobis, quæ compererit: & an habenda sit ratio vestri, & quatenus, existimabimus.

2. Iidem AA. Callistiano.

Vectigalia nova nec decreto civitatum institui possunt.

3. Imp. GALLIEN. & VALERIAN. AA.

Tusco, & aliis.

Non solent nova vectigalia inconsultis 2 Principibus institui. Ergo & exigi aliquid, quod illicite poscatur, competens iudex vetabit, & id, quod exactum videtur, si contra rationem juris extortum est, restitui jubebit.

4. Imp. CONSTANTINUS A. ad Felicem PP.

Si provincialium nostrorum querela de conductorum aviditate extiterit, & probatum fuerit ultra antiquam 3 consuetudinem, & nostræ 4 terminos iussionis aliquid eos profligasse: rei tanti criminis perpetuo exilio puniantur. Sub conspectibus autem tuis, vel eorum, qui tuæ gravitati succedunt, licitationis cura fervetur.

5.

Illorum, qui publica sive fiscalia debent, omnia bona sunt obligata.

TIT. LX. (1. Lib. 50. D. 11. (2. l. 3. in fin. ff. de feriis.

TIT. LXI. (1. Lib. 39. D. 4. (2. v. l. 7. infr. h. t. (3. l. 9. pr. ff. de publican. (4. l. 203. ff. de verb. sign. (5. l. 7. infr. h. t. (6. l. 8. infr. eod. (7. l. 6. supr. eod. adde l. 3. supr. eod. (8. l. 7. supr. eod.

(9. v. l. 59. §. 1. ff. de hered. inst. l. 13. pr. ff. de publican. l. 17. in fin. ff. de verb. sign. l. 4. §. 7. D. de cens.

TIT. LXII (1. l. 10. D. de publican. l. ult. D. ad leg. Jul. de vi pub. Nov. 43.

c. 1. §. 1. (2. d. l. 10. §. 1. (3. l. 4. in fin. l. 9. §. 6. D. de publican. (4. l. 3. sup. h. t.

TIT. LXIII.

DE COMMERCIIIS, ET MERCATORIBUS.

De debitis pensionibus agnoscendis.

1. Imp. VALENS & VALENT. AA. ad Julianum Comitem Orientis.

Negotiatores, si qui ad domum i nostram pertinent, potentiorum quoque homines necessitatem debitam pensionum (ut honestas postulat) agnoscere moneantur: ut per cunctos, qui emolumenta negotiationibus captant, tolerabilis fiat agnoscenda devotionis effectus. Dat. xv. Kal. Maji, Constantinop. DIVO JOVIANO & VARRONIANO COSS. 364.

De barbaris.

2. Imp. GRATIAN. VALENT. & THEOD. AAA. Tatiano Comiti sacrarum largitionum.

Non solum Barbaris 2 aurum minime praebeatur: (sed) etiam, si apud eos inventum fuerit, subtili auferatur ingenio. Sed si ulterius aurum pro mancipiis, vel quibuscumque speciebus ad Barbaricum fuerit translatur a mercatoribus: non jam damnis, sed suppliciis subjungentur. Et si id Judex repertum non vindicat, tegere ut conscius criminosa festinat.

De nobilibus & de ditioribus.

3. Imp. HONOR. & THEOD. AA. Theodoró PP.

Nobiliores natalibus, & honorum luce conspicuos, & patrimonio ditiores, perniciosum urbibus mercimonium exercere prohibemus, ut inter plebejos & negotiatores facilius sit emendi vendendique commercium.

De Persis.

4. Iidem AA. Anthemio PP.

Mercatores tam imperio nostro, quam Persarum Regi subiectos, ultra ea loca 3 in quibus foederis tempore cum memorata natione nobis convenit, nundinas exercere minime oportet: ne alieni regni (quod non convenit) scrutentur arcana. † Nullus igitur posthac imperio nostro subiectus, ultra Nisibin, Callinicum, & Artaxaram emendi, seu vendendi species causa proficisci audeat: nec praeter memoratas civitates cum Persa merces existimet commutandas. Sciente utroque, qui contrahit, & species, quae praeter haec loca fuerint venumdatae, vel comparatae, sacro arario nostro vindicandas: & praeter earum rerum ac pretii amissionem, quod fuerit numeratum, vel commutatum, exilii se poenae sempiternae subdendam. Non defutura contra iudices, eorumque apparitores, per singulos contractus, qui extra memorata loca fuerint agitati, triginta librarum auri condemnatione, per quorum limitem ad inhibita loca mercandi gratia Romanus, vel Persa commeaverint. † Exceptis videlicet (his,) qui legatorum Persarum quolibet tempore ad nostram Clementiam mittendorum iter comitati merces duxerint commutandas: quibus humanitatis (& legationis) intuitu extra praefinita (etiam) loca mercandi copiam non negamus: nisi sub specie legationis diutius in qualibet provincia residentes, nec legati reditum ad propria comitentur. Hos enim mercaturae insistentes, non immerito una cum his, cum quibus contraxerint, seu resederint, poena hujus sanctionis persequetur.

De numero collegiatorum, & substituendo aliquem in locum defuncti.

5. Iidem AA. Aetio PP.

Cessante omni ambitione, omni licentia, quingentorum (sexaginta trium) collegiatorum 4 numerus maneat, nullique his addendi, mutandive, vel in defuncti locum substituendi pateat copia: ita, ut iudicio tuae sedis sub ipsorum praesentia corporatorum, in eorum locum, quos humani subtraxerint casus, ex eodem, quo illi fuerant, corpore, subrogentur: nulli alii corporatorum praeter dictum numerum per patrocinia immunitate concessa.

De civitates vetustis legibus inclytas transgredientibus, vel peregrinos negotiatores suscipientibus.

6. Iidem AA. Maximo Comiti sacrarum largitionum.

Si qui inclytas nominatim vetustis legibus civitates transgredientes 5 ipsi, vel peregrinos negotiatores sine comite commerciorum suscipientes fuerint deprehensi: nec proscriptionem bonorum, nec poenam perennis exilii ulterius evadent. Ergo omnes pariter, sive privati, sive cujuscumque dignitatis, sive in militia constituti, sciant sibi, aut ab hujusmodi temeritate penitus abstinentium, aut supradicta supplicia subeunda.

TIT. LXIII. (1. l. 1. sup. de episcop. aud. (2. v. sup. quae res exportari. (3. l. ult. inf. h. t. (4. v. inf. de collegis. (5. l. 4. sup. h. t.

TIT. LXIV.

DE RERUM PERMUTATIONE I, ET PRAESCRIPTIS VERBIS. 2.

De evictione.

1. Imp. GORDIANUS A. Therasa.

Si cum patruus tuus venalem possessionem haberet, pater tuus pretii nomine (licet non taxata quantitate) aliam possessionem dedit; idque (quod) comparavit, non injuria iudicis, nec patris tui culpa evictum est: ad exemplum ex emto actionis non immerito id, quod tua interest, si in patris jura successisti, consequi desideras. At enim si, cum venalis possessio non esset, permutatio facta est, idque, quod ab adversario praestitum est, evictum est 3: quod datum est, si hoc elegeris, cum ratione restitui postulas.

Collatio emtionis & permutacionis.

2. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Primitivz.

Permutationem, utpote (re ipsa) bonae fidei constitutam, sicut commemoras, vicem 4 emtionis obtinere, non est juris incogniti.

De actione.

3. Iidem AA. & CC. Leontio.

Ex placito permutacionis, nulla re secuta, constat nemini actionem competere 5: nisi stipulatio 6 subjecta ex verborum obligatione quaesierit partibus actionem.

Si is, qui fundum ex causa permutacionis accepit, eum vendiderit.

4. Iidem AA. & CC. eidem Leontio.

Cum precibus tuis expresseris, placitum inter te, & alium permutacionis intercessisse, eumque fundum a te datum vendidisse: contra emtorem quidem te nullam habere actionem perspicias: cum ab eo susceperit dominium, cui te tradidisse titulo permutacionis non negas. Sed si secundum fidem placiti stipulatio subjecta est: successores ejusdem, cum quo contractum habuisti, convenire non prohiberis. Si vero nulla stipulatio intercessit, *praescriptis verbis actio est, ut 7 vel fides placiti tibi servetur*, vel quod alterius accipiendi fundi gratia dedisti, causa 8 non secuta restituatur.

De fundo dato, ut accipiam domum.

5. Iidem AA. & CC. Theodolanz.

Quoniam adseveras, patrem tuum ei, contra quem preces fundis, hac conditione dedisse fundum, *ut invicem domum certam acciperet*: aditus Praeses provinciae placitis eum parere 9; vel si causam, propter quam fundus datus est, sequi non perspexerit, conditionis ratione datum (a te) restituere, sicut postulas, jubebit.

De lege traditionis.

6. Iidem AA. & CC. Protogeni.

Rebus certa lege traditis, si huic non pareatur, praescriptis 10 verbis incertam civilem dandam actionem, juris auctoritas demonstrat.

De frumenti datione ut accipiat oleum.

7. Iidem AA. & CC. Timotheo.

Emtionem rebus fieri 11 non posse, pridem placuit. Igitur cum frumenti certam modiationem Callimacho & Acamato te dedisse, ut tibi repraesentent olei designatum pondus adseveres: si placiti, citra stipulationis solemnitate non exhibeant fidem: quantum dedisti, causa 12 non secuta condicere pro desiderio tuo potes.

De lege donationis.

8. Iidem AA. & CC. Paulinz.

Ea lege 13 rebus donatis Candido, *Ut, quod placuerat, mensurum seu annum tibi praestaret*, cum hujusmodi conventio non nudi pacti nomine censeatur, sed rebus propriis dictae legis substantia muniatur: ad implendum (tibi) placitum (sicut postulas) praescriptis 14 verbis competit actio.

TIT. LXIV. (1. Lib. 19. D. 4. (2. Lib. 19. D. 5. (3. l. 29. inf. de evict. l. 1. §. 1. ff. de rer. permut. (4. v. l. 1. ff. de contrah. emt. l. 1. l. 2. ff. de rer. permut. (5. l. 1. §. 1. ff. eod. (6. l. 5. inf. de contrah. & committ. stipul. (7. l. 5. in fin. inf. h. t. (8. l. 7. in fin. inf. eod. l. 1. in fin. ff. de rer. permut. (9. l. 4. in fin. sup. h. t. (10. l. ult. inf. eod. l. 18. ff. de praescript. verb. l. 2. sup. de pact. inter emtor. (11. l. 1. ff. de contrah. emt. l. 1. ff. de rer. permut. §. 2. Inst. de emt. vendit. (12. l. 4. in fin. sup. h. t. (13. l. 10. supr. de pact. l. 1. infr. de pact. convent. (14. l. 16. supr. h. t.

TIT. LXV.

DE LOCATO I ET CONDUCTO.

De rei interitu.

1. Imp. ANTONINUS A. Agrippino.

Dominus horreorum periculum vis majoris 2, vel effracturam 3 latronum, conductori præstare non cogitur. His cessantibus, si quid extrinsecus ex depositis rebus, illæsis horreis perierit, damnum depositarum rerum (ei) refarcire debet.

De ædificiis extruendis.

2. Idem A. Epicletio.

Adversus eos, a quibus extruenda ædificia conduxisti, ex conducto actione contendens, eo iudicio, quod est bonæ fidei 4, debitum cum usuris solitis consequeris.

An inquilinus expelli possit.

3. Idem A. Callimorphoniæ.

Ede, quam te conductam habere dicis, si pensionem domino in solidum solvisti, invitam te expelli non oportet 5: nisi propriis usibus dominus eam necessariam esse probaverit, aut corrigere 6 domum maluerit, aut tu male 7 in re locata versata es.

De horreis effractis.

4. Imp. ALEX. A. Sabino.

Ex Divi Antonini Pii literis certa forma est, ut domini horreorum effractorum, ejusmodi querelas deferentibus custodes 8 exhibere necesse habeant; nec ultra periculo subjecti sunt. Quod vos quoque adito Præsidi provinciæ impetrabitis; quod si majorem animadversionem exigere rem deprehenderit, ad Domitium Ulpianum Præfectum Prætorio, & parentem meum, reos remittere curabit. Sed quia domini horreorum nominatim (etiam ipsi) custodiam repromiserunt, eidem exhibere debent.

De rebus a colono inductis.

5. Idem A. Petromæ.

Certi juris est, ea, quæ voluntate dominorum coloni in fundum 9 conductum induxerint, pignoris jure dominis prædiorum teneri. Quando autem domus 10 locatur, non est necessaria in rebus inductis, vel illatis scientia domini: nam ea quoque pignoris jure tenentur.

Si conductor rem fruendam alii locet.

6. Idem A. Victorino.

Nemo prohibetur rem, quam conduxit, fruendam alii locare: si nihil aliud convenit.

De vectigalibus.

7. Idem A. Terentiano.

Si, cum Hermes vectigal octavarum 11 in quinquennium conduceret, fidem tuam obligasti; posteaque spatio ejus temporis expleto, cum idem Hermes in conductione, ut idoneus detineretur, non consensisti, sed cautionem tibi reddi postulasti: non oportere te de posterioris 12 temporis periculo adstringi, competens Judex non ignorabit.

De lue, tempestate, vel alio cali vitio.

8. Idem A. Higinio.

Licet certis annis quantitatibus fundum conduxeris: si tamen expressum non est in locatione, (ut mos 13 regionis postulabat) *Ut, si qua lue tempestatibus, vel alio cali vitio damna accidissent* 14, ad onus tuum pertinerent; & quæ evenerunt sterilitates, ubertate aliorum annorum repensata 15 non probabuntur: rationem tui juxta bonam fidem haberi recte postulabis: eamque formam, qui ex appellatione cognoscet, sequetur.

De emtore fundi locati.

9. Idem A. Fusco.

Emtorem quidem fundi necesse non est stare colono 16, cui prior dominus locavit: nisi 17 ea lege emit. Verum si probetur aliquo pacto consensisse, ut in eadem conductione maneat, quamvis sine scripto 18, bonæ fidei iudicio, (ei) quod placuit, parere cogetur.

TIT. LXV. (1. Lib. 3. Inst. 25. Lib. 19. D. 2. adde Lib. 11. inf. t. 70. 71. (2. l. 33. in fin. ff. h. t. (3. l. 12. inf. l. 34. l. 55. ff. eod. (4. l. 17. inf. eod. (5. l. 15. inf. eod. (6. Confer. l. 27. l. 30. pr. l. 35. pr. ff. eod. l. 3. §. 3. ff. u. i. possid. (7. Nov. 120. c. 8. (8. l. 55. ff. h. t. (9. l. 4. ff. in quib. caus. pign. adde tamen l. 7. ff. eod. l. 11. §. 2. ff. qui potiores. (10. l. 4. pr. ff. de pact. l. 2. l. 4. ff. in quib. caus. pign. adde l. 5. ff. eod. (11. v. l. 7. l. 8. sup. de vectigal. (12. l. 13. §. 11. ff. h. t. (13. v. l. 19. inf. eod. (14. l. 15. §. 2. l. 25. §. 6. ff. eod. adde l. 1. inf. de jure emphyt. (15. d. l. 15. §. 4. (16. Immo v. l. 3. inf. de mancip. & colon. adde l. 50. in fin. ff. de jure fisci. (17. v. l. 25. §. 1. ff. h. t. (18. l. 24. inf. l. 14. ff. eod. l. 17. sup. de pact.

De heredibus.

10. Imp. GORD. A. Pomponio.

Viam veritatis ignoras, in conductionibus non succedere 19 heredes conductoris existimans: cum sive perpetua condictio est, etiam ad heredes transmittatur: sive temporalis, intra tempora locationis heredi quoque onus contractus incumbat.

De invito in conductione non retinendo.

11. Imp. PHILIPPUS A. Theodoro.

Inventus 20 conductores, seu heredes eorum post tempora locationis impleta non esse 21 retinendos, sæpe rescriptum est.

De aggressura latronum.

12. Idem A. Nicæ.

Damnum, quod per aggressuram 22 latronum in possessionibus locatis rei tuæ illatum esse proponis, a domina earundem possessionum, quam nullius criminis 23 ream facere te dicis, refarciri tibi nulla ratione desideras.

De pluribus conductoribus.

13. Imp. VALERIANUS & GALLIENUS AA.

& VALER. C. Heraclidæ.

Si divisa condictio fuit, & in singulis pro partibus facta: alieno nomine conveniri vos non oportet. Si autem omnes, qui conducebant, in solidum 24 locatori sunt obligati: jus ei competens conveniendi, quem velit, non debet auferri. Habetis sane vos facultatem locatori offerendi debitum: & ut transferantur in vos ea, quæ ob hanc conductionem ab his, quorum nomine inquietamini, obligata sunt, postulandi.

De annonæ.

14. Idem AA. & CC. Juliano & aliis.

Si hi, qui a vobis redemerant frumentum, & hordeum annonæ inferendum, accepta pecunia fidem fefellerunt: ex locato agere cum eis potestis.

De conductrice expulsa.

15. Idem AA. & CC. Euphrasinæ.

Si de fundo a locatore expulsa 25 es, (cum eo) agere ex 26 conducto potes: poenamque (a locatore,) quam præstari rupta conventionis fide placuit, exigere, aut retinere potes.

De lege conductionis servanda, de tacita renovatione.

16. Idem AA. & CC. Timotheo.

Legem 27 quidem conductionis servari oportet, nec pensionum nomine amplius, quam convenit, repeti. Sin autem tempus, in quo locatus fundus fuerat, sit exactum, & (in) eadem (locatione) conductor permanserit: tacito 28 consensu eandem locationem una cum vinculo pignoris renovare videtur.

De bona fide. De usuris.

17. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Hosalio.

Præses provinciæ ea, quæ ex locatione debentur, exsolvi sine mora curabit: non ignarus, ex locato & conducto actionem, cum sit bonæ 29 fidei, post moram usuras 30 legitimasmittere.

De sterilitate.

18. Idem AA. Amno.

Excepto tempore, quo edaci locustarum 31 pernicie sterilitatis vitium intercessit, sequentis temporis fructus, quos tibi juxta præteritam consuetudinem deberi constiterit, reddi tibi Præses provinciæ jubebit.

De fide servanda & consuetudine.

19. Idem AA. Valerio.

Circa locationes, atque conductiones maxime fides 32 contractus servanda est, si nihil specialiter exprimat contra 33 consuetudinem regionis. Quod si alii 34 remiserint contra legem contractus, atque regionis consuetudinem, pensiones: (hoc) aliis præjudicium afferre non potest.

De

(19. §. ult. Inst. h. t. l. 18. inf. de jure dot. adde l. 19. §. 8. l. 60. §. 1. ff. h. t. (20. Adde l. 11. sup. de contrah. emt. (21. Immo vide l. 11. in fin. ff. de publican. l. 23. §. 1. inf. de agric. & censit. (22. l. 1. sup. h. t. (23. Vide tamen l. 25. §. 4. ff. eod. l. 66. pr. ff. soluto matrim. (24. v. l. 13. §. 9. l. 47. ff. h. t. l. 5. in fin. ff. commod. (25. l. 3. sup. h. t. (26. l. 15. pr. ff. eod. (27. l. 25. §. 3. ff. eod. (28. l. 13. §. ult. l. 14. ff. eod. (29. l. 2. sup. eod. §. 28. Inst. de act. (30. d. l. 2. sup. l. 54. pr. ff. h. t. l. 17. §. 4. ff. de usur. (31. Adde l. 15. §. 2. ff. h. t. (32. l. 25. §. 3. ff. eod. (33. v. l. 31. §. 20. ff. de edil. edict. (34. v. l. 1. inf. res inter alios acta.

De conductione rei propria.

20. Idem AA. Carpophoro.

Qui rem propriam 35 conduxit, existimans alienam, dominium non transferet, sed inefficacem conductionis contractum facit.

Si alius majorem pensionem offerat.

21. Idem AA. & CC. Antonia.

Si olei certa ponderatione fructus anni locasti: de contractu bona fide habito, propter hoc solum, quod alter majorem 36 obtulit ponderationem, recedi non oportet.

De operis.

22. Idem AA. & CC. Papiniano.

Si hi, contra quos supplicas, facta locatione certi temporis, suas tibi locaverint operas 37: quatenus bona fides patitur, causa cognita, competens iudex conventionem servari jubebit.

Si conductor rem suam esse dicat.

23. Idem AA. & CC. Prisco.

Ad probationem rei propriae sive defensionem, non 38 sufficit locatio ei facta, qui post de dominio ceperit contendere: cum inscientia domini proprii, & errantis 39 nullum habeat consensum: sed ex eventu, si victus fuerit, contractus locationis non constituisse magis declaratur: nemo enim sibi jure possessionem 40 mutare potest.

De instrumentis, de heredibus, & de vidua conductoris.

24. Idem AA. & CC. Antonino.

Contractus locationis conductionisque, non intervenientibus etiam instrumentis 41, ratus habeatur: Secundum quod heredes 42 conductoris, etsi non intervenerint instrumenta, non uxorem 43 convenire debes. Sane de posteriore tempore, quo conductricem ipsam proponis fuisse, adesse fidem precibus tuis probans, pensiones integras ab ea pete.

De iudicio petitorio, & possessorio.

25. Idem AA. & CC. Epagatho.

Si quis conductionis titulo agrum, vel aliam quacumque rem accepit: possessionem prius restituere 44 debet, & tunc de proprietate litigare.

De conductionis fide impleta.

26. Idem AA. & CC. Oploni & Hermogeni.

Si conductionis implestis fidem, ejusdem rei gratia factum instrumentum 45 evanuit. Quod si quid vestrum in fundo fuit, vel vi direptum est: hoc restitui 46 vobis Praeses provinciae jubebit.

De mercede prorogata.

27. Idem AA. & CC. Neroni.

Si tibi, quae pro colonis conducti praedii prorogasti, dominus fundi stipulanti dare spondit, competens iudex reddi tibi jubebit: Nam si conventio placiti sine stetit: ex nudo 47 pacto perspicis actionem jure nostro nasci non posse.

De dolo, custodia, & casu.

28. Idem AA. & CC. eidem Neroni.

In iudicio tam locati, quam conducti, dolum 48 & custodiam, non etiam casum 49, cui resisti non potest, venire constat.

De aedificiis a conductore destructis.

29. Idem AA. & CC. Juliano.

Cum conductorem aedificia, quae suscepit integra, destruxisse proponis, haec etiam heredes 50 ejus Praeses provinciae instaurare, aedificiorum inter vos habita ratione, jubebit.

De curialibus.

30. Imp. THEOD. & VALENT. AA. Florentio P. P.

Curialis, neque procurator 51, neque conductor 52 alienarum rerum, nec fidejussor, aut mandator conductoris existat: alioquin nullam obligationem neque locatori, neque conductori ex hujusmodi contractu competere sancimus.

De militibus.

31. Imp. LEO A. Aspari Magistro militum.

Milites nostros alienarum rerum conductores 53, seu procuratores 54, aut fidejussores 55, vel mandatores conductorum fieri prohibemus: ne, omisso armorum usu, ad opus rursus se conferant, & vicinis graves praesumptione cinguli militaris existant. Armis 56 autem, non privatis negotiis occupentur: ut numeris 57, & signis suis jugiter inhaerentes, Rempublicam, a qua aluntur, ab omni bellorum necessitate defendant.

32. Imp. ZENO A. Adamantio P. P.

Ne cui liceat, qui aliquam domum alienam, vel locum, aut ergasterium nomine conductionis accepit, alteri, qui post eum domini voluntate ad eandem conductionem accepit, litem inferre, quasi rem illicitam, aut agenti damnosam tentaverit: sed patere facultatem dominis domus (suas) vel ergasteria, vel loca, cui voluerint locandi: ipsis nihilominus, qui conduxerint, ab omni super hoc molestia liberis conservandis, nisi forte pacta per scripturam 58 specialiter inita cum dominis, vel cum his, qui postea conduxerint, legibus videlicet cognita, agentis intentionibus suffragentur. † Quod si quis hujusmodi controversiam sacris iustionibus interdictam, crediderit commovendam: si privatus est, acriter casus exilii subeat poenam: si militat, decem librarum auri dispendio feriatur.

33

Haec constitutio permittit utrique, tam locatori, quam conductori, ut liceat intra annum conductionem solvere, tam in Italia, quam in omnibus provinciis: ac ne poenam quidem velut ex transgressione praestare: nisi contractus initio specialiter huic legi valedixerint 59, aut citra scripturam renunciarint.

De re aliena.

34. Idem A. Sebastiano P. P.

Conductores alienarum rerum seu alienam cujuslibet rei possessionem precario detinentes, seu heredes 60 eorum, si non eam dominis recuperare volentibus restituerint, sed litem usque ad definitivam sententiam expectaverint: non solum rem locatam, sed etiam aestimationem ejus, victrici parti ad similitudinem invasoris 61 alienae possessionis praebere compellantur. Dat. v. Kal. April. Constantinop. THEODORICO, & VENANTIO COSS. 484.

De militibus.

35. Imp. JUSTIN. A. ad Senatum.

Licet retro Principes multa de militibus 62, qui alienas possessiones, vel domos conductionis titulo procurandas suscipiunt, sanxisse manifestum est: tamen quia res sic est contenta, ut neque interminationis sacratissimae constitutionis milites memores, ad hujusmodi sordida audeant venire ministeria, & relictis studiis publicis, signisque victricibus, ad conductiones alienarum rerum proflire, & armorum atrocitatem non in hostes ostendere: sed contra vicinos, & forsitan etiam adversus ipsos miseros colonos, quos procurandos susceperint, convertere: necessarium duximus ad hanc sacratissimam venire constitutionem, altius, & plenius hujusmodi causam corrigentes. Jubemus itaque, omnes omnino, qui sub armis militant, sive majores, vel minores (Milites autem appellamus tam eos, qui sub excelsis Magistris militum tolerare noscuntur militiam, quam qui in undecim devotissimis scholis taxati sunt, necnon eos, qui sub diversis optionibus Foederatorum 63 nomine sunt decorati) saltem in posterum ab omni conductione alienarum rerum temperare: scituros, quod ex ipso contractu ab initio sine aliquo facto, vel aliqua sententia cadant militia & non sit regressus eis ad pristinum gradum, neque beneficio Imperiali, neque consensu, vel permissu iudicis, sub quo tolerandam sortiti sunt militiam: ne, dum alienas res conductionis titulo esse gubernandas existimant, suas militias suamque opinionem amittant, ex militibus pagani, ex decoratis infames constituti: & quod post hujusmodi conductionem, (quam penitus interdicimus) a publico susceperint, & hoc sine aliqua mora, vel procrastinatione, reddere compellantur. Scituris & ipsis, qui suas facultates post

(35. l. 28. ff. de acquir. vel amit. possess. l. 45. ff. de reg. jur. juncta l. 23. inf. h. t. (36. l. 23. ff. cod. (37. Adde l. 14. sup. cod. (38. v. l. 18. sup. de rei vind. (39. l. 15. ff. de jurisdict. l. 2. pr. ff. de judic. (40. l. 3. §. 19. ff. de acquir. vel amit. possess. l. 33. §. 1. ff. de usurp. (41. l. 9. sup. l. 14. ff. h. t. (42. l. 10. sup. l. 29. l. 34. inf. l. 19. §. 8. ff. eod. (43. v. l. 1. sup. ne uxor pro marito. (44. l. 11. §. 3. ff. h. t. (45. l. 5. sup. de pos. l. ult. sup. ad exhib. l. 2. sup. de condic. ex lege. (46. l. 12. sup. h. t. l. 25. §. 4. §. 5. ff. cod. (47. v. l. 10. sup. de pact. l. 7. §. 4. ff. eod. (48. v. l. 23. ff. de reg. jur. (49. §. 5. Inst. l. 25. §. 6. ff. h. t. (50. v. l. 24. sup. eod. (51. l. 34. inf. de decur. (52. l. 4. ff. d. t. adde l. 6. §. 2. ff. eod. l. 2. §. 1. ff. de administr. rer.

(53. l. ult. inf. l. 50. ff. h. t. l. 13. l. 15. l. 16. inf. de re milit. Nov. 116. c. 1. (54. l. 8. §. 2. ff. l. 13. sup. de procur. l. 5. sup. de condic. ob caus. dator. adde l. un. inf. negotiatores ne militent. (55. l. 8. §. 1. ff. qui satisfacere. (56. d. l. 15. inf. de re milit. (57. Nov. 116. c. 1. (58. Vide tamen l. 24. sup. h. t. (59. v. l. 29. vers. cum alio sup. de pactis (60. v. l. 24. sup. h. t. (61. l. 10. in fin. inf. unde vi. (62. l. 31. sup. h. t. (63. v. Nov. 116.

hanc Legem eis ad conductionem permiserint, nostra Lege eorum conamine violata, quod nulla eis exactio contra eas concedatur: (ut) qui alieni appetens constitutus militem procuratorem elegerit, & (a suis) cadat redditibus. † Pateat autem omnibus hujusmodi copia apud competentes Judices accusationis, ut qui in hac causa delator existat, laudandus magis, quam vituperandus intelligatur: pœna, quam contra milites nostrorum præceptorum contemtores, & ipsos, qui eis conductiones rerum ad se pertinentium permiserint, statuimus, in futuris causis obtinente.

T I T. LXVI.

DE JURE EMPHYTEUTICO. I.

1. ZENO A. Sebastiano P. P.

Jus emphyteuticarium, neque conductionis, neque alienationis esse titulis adjiciendum 3, sed hoc jus tertium esse constitutum ab utriusque memoratorum contractuum societate, seu similitudine separatum: conceptionem (item) definitionemque habere propriam, & justum esse validumque contractum, in quo cuncta, quæ inter utraque contrahentium partes super omnibus vel etiam fortuitis casibus, pactionibus, scriptura interveniente habitis, placuerint, firma illibataque perpetua stabilitate modis omnibus debeant custodiri: ita, ut si interdum ea, quæ fortuitis casibus eveniunt, pactionum non fuerint conventionem concepta, si quidem tanta emerferit clades, quæ prorsus etiam ipsius rei, quæ per emphyteusin data est, faciat interitum: hoc non emphyteuticario, cui nihil reliquum permansit, sed rei domino, qui quod fatalitate ingruebat, etiam nullo intercedente contractu habiturus fuerat, imputetur. Sin vero particulare, vel aliud leve contigerit damnum, ex quo non ipsa rei penitus lædatur substantia: hoc emphyteuticarius suis partibus non dubitet adscribendum.

2. Imp. JUSTINIANUS A. Demostheni P. P.

In emphyteuticariis contractibus sancimus, si quidem aliqua pactiones 4 in emphyteuticis instrumentis fuerint conscriptæ: easdem, & in omnibus aliis capitulis observari, & de rejectione ejus, qui emphyteusin suscepit, si solitam pensionem, vel publicarum functionum apochas 5 non præstiterit. † Sin autem nihil super hoc capitulo fuerit pactum, sed per totum triennium 6 neque pecunias solverit, neque apochas domino tributorum reddiderit: volenti ei licere eum a prædiis emphyteuticariis repellere, nulla ei in posterum allegatione nomine meliorationis 7, vel eorum, quæ emponemata dicuntur, vel pœna opponenda; sed omnimodo eo (si dominus voluerit) repellendo, neque prætendente, quod non est super hac causa inquietatus: cum neminem oporteat conventionem, vel admonitionem expectare, sed ultro sese offerre, & debitum spontanea voluntate persolvere, secundum quod &

TIT. LXVI. (1. §. 3. *Inst. de locat. adde tit. ff. si ager vectig. & tit. ff. de superficiib. Nov. 7. c. 3.* (2. Immo vide *L. 7. supr. de reb. alien. non alien.* (3. §. 3. *Inst. de locat.* (4. *v. l. 1. vers. in quo cuncta. supr. l. 3. pr. infr. h. t.* (5. *v. l. 19. supr. de fide instrum.* (6. *l. 32. in fin. supr. de episcop. aud. confer tamen Nov. 7. c. 3. §. 2. Nov. 120. c. 8. Auth. qui rem supr. de sacros. eccles. l. 54. §. 1. l. 56. ff. locati adde l. 2. ff. si ager vectig. (7. *Confet. l. 61. ff. locati.**

anteriore lege nostri numinis generaliter cautum est. † Ne autem ex hac causa dominis facultas oriatur, emphyteutas suos repellere, & redditum minime velle suscipere, ut ex hujusmodi machinatione triennio elapso, suo jure is, qui emphyteusin suscepit, cadat, licentiam ei concedimus, attestacione præmissa, pecunias offerre 8, hisque obsignatis, & secundum legem depositis, minime dejectionis timere periculum.

3. Idem A. Juliano P. P.

Cum dubitabatur, utrum emphyteuta debeat cum domini voluntate suas meliorationes, quæ Græco vocabulo ἐμφορηματα dicuntur, alienare, vel jus emphyteuticum in alium transferre, an ejus expectare consensum? Saacimus, si quidem emphyteuticum instrumentum super hoc (casu) aliquas pactiones habeat, eas observari. † Sin autem nullo (modo hujusmodi) pactione interposita est, vel forte instrumentum emphyteuteos deperditum est: minime licere emphyteutæ sine consensu domini meliorationes suas aliis vendere, vel jus emphyteuticum transferre. † Sed ne hac occasione accepta, domini minime concedant emphyteutas suos accipere pretia meliorationum, quæ invenerunt, sed eos deludant, & ex hoc commodum emphyteutæ depercat: disponimus, attestacionem domino transmitti, & prædicere, quantum pretium ab alio (revera) accipi potest. Et si quidem dominus hoc dare maluerit, & tantam præstare quantitatem, quantum ipse revera emphyteuta ab alio recipere potest, ipsum dominum omnimodo hac comparare. 9 Sin autem duorum mensium spatium fuerit emensum, & dominus hoc facere noluerit: licentia emphyteutæ detur, ubi voluerit, & sine consensu domini meliorationes suas vendere: his tamen personis 10, quæ non solent in emphyteuticis contractibus vetari ad hujusmodi venire emtionem. † Necessitatem autem habere dominos, si aliis melioratio secundum præfatum modum vendita sit, accipere emphyteutam: vel si jus emphyteuticum ad personas non prohibitas, sed concessas, & idoneas ad solvendum emphyteuticum canonem transponere emphyteuta maluerit: non contradicere, sed novum emphyteutam in possessionem suscipere, non per conductorem, vel per procuratorem, sed ipsos dominos per se, vel per literas suas, vel (si hoc non potuerint, vel noluerint) per depositionem in hac quidem civitate apud virum clarissimum Magistrum censuum, vel præsentibus tabulariis per attestacionem, in provinciis autem per Præsides, vel defensores celebrandam. † Et ne avaritia tanti domini magnam molem pecuniarum propter hoc efflagitent; (quod usque ad præsens tempus perpetrari cognovimus) non amplius eis liceat pro subscriptione (sua) vel depositione, nisi quinquagesimam partem pretii, vel æstimationis loci, qui ad aliam personam transfertur, accipere. Sin autem novum emphyteutam, vel emtorem meliorationis suscipere minime dominus maluerit, & attestacione facta, intra duos menses hoc facere superfederit: licere emphyteutæ etiam non consentientibus dominis ad alios suum jus, vel emphyteumata transferre. Sin autem aliter fuerit versatus, quam nostra Constitutio disposuit, jure emphyteutico cadat.

(8. *L. 32. supr. de episcop. audient. l. 7. supr. de pact. inter emt. Nov. 91. c. 2. in fin.* (9. *Adde 2. Feud. 9. §. 1. (1061. l. 135. §. 3. ff. de verb. oblig.*